

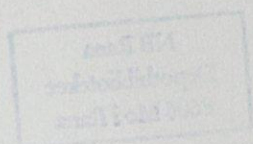
Husbanken

**Evaluering av
Husbankens utdanningsprosjekt**

**Universell utforming av
bolig, bygning og utemiljø**

Halvor Kr. Halvorsen, siviling
Asplan Analyse
Asplan Viak AS
2000

ISBN 82-7261-005-1

FORORD

Denne evalueringen er utført på oppdrag av Husbanken. Evalueringen omfatter et omfattende utdanningsprosjekt ledet av Husbanken med bred deltakelse av norsk fagekspertise. Målet med utdanningsprosjektet er å få temaet *universell utforming* inn i undervisningsopplegget for utdanningsinstitusjoner som arbeider med fysisk utforming av bolig, bygning og utemiljø. Utdanningsprosjektet er rettet mot utdanningsinstitusjoner på ulike nivåer, fra universiteter til videregående skoler. Prosjektet har ført til igangsetting av om lag 25 enkeltprosjekter som spenner fra planlegging og gjennomføring av undervisningsopplegg til utvikling av lærebøker.

Årsaken til at evalueringen ble iverksatt var behovet for mer inngående kunnskap om organisering og gjennomføring av utdanningsprosjektet, slik at Husbanken og andre interessenter kan få et bedre grunnlag for framtidige strategivalg. Den andre årsaken var behovet for å vurdere resultater i utdanningsprosjektet i forhold til prosjektets målsetting og resultater i forhold til ressursbruk våren 2000. I etterkant av evalueringen vil det gjennomføres en bred strategisk analyse av alternative utviklingsretninger for Husbankens arbeid med universell utforming rettet mot utdanningsinstitusjonene i framtiden.

Prosjektet er gjennomført i perioden januar til april 2000. Dr.polit Sidsel Sverdrup har gitt råd i forbindelse med valg av evalueringsmetode, og siv.ing Bjørn Tronstad har vært kvalitetssikrer. Sekretær Karianne Jensen har vært til god hjelp i gjennomføringen av intervjuer i prosjektet. Planlegger Petter Daae Slipher har også ytt gode bidrag i prosjektet. Prosjektleder hos Asplan Analyse har vært siv.ing Halvor Kr. Halvorsen.

Vi takker for velvillig bistand fra alle som har bidratt i evalueringen i utdanningsprosjektet og i Husbanken.

Sandvika, 14.04.2000

Halvor Kristian Halvorsen
Prosjektleder

Bjørn Tronstad
Kvalitetssikrer

INNHold

FORORD	3
SAMMENDRAG	7
SUMMARY	11
 1 INNLEDNING.....	13
1.1 Bakgrunn og tema	13
1.2 Problemstillinger.....	14
1.3 Hovedmål og delmål i utdanningsprosjektet.....	14
1.4 Organisering av rapporten	15
 2 TEORETISK INNFALLSVINKEL	17
2.1 Evaluering av et program.....	17
2.2 Målgruppene	18
2.3 Programteori for prosjektet.....	19
 3 EVALUERINGSDESIGN.....	21
3.1 Sentrale spørsmål i evalueringen	22
3.2 Undersøkelse av enkeltprosjekter- datainnsamling.....	23
3.3 Undersøkelse av organiseringen av prosjektet- datainnsamling	23
3.4 Evaluering av måloppnåelse	24
 4 BESKRIVELSE AV UTDANNINGSPROSJEKTET OG KARAKTERISERING AV INNSATSEN	25
4.1 Hva er universell utforming?	25
4.2 Utdanningsprosjektets forhistorie	25
4.3 Initiering av Husbanken.....	27
4.4 Utdanningsprosjektets organisasjon	28
4.5 Kartleggingsfasen	29
4.6 Gjennomføringsfase.....	30
4.7 Oppsummeringsfasen	31
 5 DATAINNSAMLING OG BESKRIVELSE AV ENKELTPROSJEKTENE.....	33
5.1 Arbeidsgruppe Arkitektthøgskolene	34
5.2 Arbeidsgruppe Planlegging	40
5.3 Arbeidsgruppe Ingeniørthøgskolene	43
5.4 Arbeidsgruppe Videregående skoler	45
5.5 Arbeidsgruppe Interior/design	46
5.6 Arbeidsgruppe Ergoterapi	48
5.7 Drøfting av måloppnåelse for enkeltprosjektene.....	50

6	DATAINNSAMLING OG BESKRIVELSE AV PROSJEKTORGANISASJONEN	65
6.1	Etableringen av prosjektorganisasjonen	65
6.2	Utdanningsprosjektet organisering	67
6.3	Prosjektorganisasjonens funksjon	68
6.4	Arbeidsmetoder	69
6.5	Husbankens rolle	70
6.6	Forslag til forbedringer	70
6.7	Kostnader og nytte	71
7	EVALUERING	73
7.1	Utdanningsprosjektets bakgrunn og intensjoner	73
7.2	Evalueringsmåloppnåelse	75
7.2.1	Prosjektorganisering	75
7.2.2	Resultat- og effektmål	78
7.2.3	Nytte og kostnader	82
7.2.4	Forslag til forbedring	85
7.2.5	Generering av kunnskap - læring	86
7.3	Oppsummering	87
8	VEDLEGG	89
8.1	Referanser	89
8.2	Deltakere i Utdanningsprosjektet	90
8.3	Prosjektskjema	92
8.4	Spørreskjema - undersøkelse av enkeltprosjekter	93
8.5	Spørreskjema - undersøkelse av prosjektorganiseringen	96

SAMMENDRAG

Utdanningsprosjektet "Universell utforming av bolig, bygning og utemiljø" er et bredt samarbeidsprosjekt mellom flere departementer, berørte interesseorganisasjoner, forskningsinstitutter og Husbanken. Prosjektet startet opp i 1997 og ble opprinnelig forutsatt avsluttet innen år 2000. Formålet er å få temaet universell utforming inn i undervisningsopplegget for utdanningsinstitusjoner som arbeider med fysisk utforming av bolig, bygning og utemiljø.

Husbankens utdanningsprosjekt er en av flere sentrale satsninger fra statens side for å styrke tilgjengeligheten for alle i samfunnet. I utdanningsprosjektet rettes innsatsen mot undervisningsinstitusjoner, da studenter og elever blir vurdert som viktige for den framtidige planleggingen og utformingen av samfunn, utemiljø, bygninger og boliger.

Det overordnede formålet med evalueringen er å vurdere resultater i henhold til prosjektets målsetting, og oppnådde resultater i forhold til ressursbruken. Arbeidet skal omfatte en evaluering av utdanningsprosjektets måloppnåelse - resultater i forhold til mål - og enkeltprosjekters måloppnåelse ved skolene. I tillegg skal organiseringen av arbeidet rettet inn mot innsatsområdet, herunder Husbankens rolle, evalueres. I denne evalueringen er det lagt opp til en kombinasjon av resultat- og prosessevaluering. De to hovedproblemstillingene som Husbanken ønsker evaluert danner grunnlag for hver sin undersøkelse, som sammen gir grunnlag for å besvare hovedspørsmålet. Den ene problemstillingen dreier seg om hvor vellykkede de enkelte prosjektene var og i hvilken grad enkeltprosjekter som er under gjennomføring kan lykkes. Her er forholdet mellom innsats og mål (-oppnåelse) viktig. Denne delen av evalueringen er en målevaluering. Den andre undersøkelsen dreier seg om organiseringen og gjennomføringen av utdanningsprosjektet, og er mer prosessorientert.

Evalueringen viser at utdanningsprosjektet ikke er et tradisjonelt prosjekt, hvor målsettinger, milepæler, innsats og oppnådde resultater er konkret og entydig fastlagt fra starten av. Utdanningsprosjektet kan best karakteriseres som et *utviklingsprosjekt*, hvor man peker ut en retning for innsatsen og i mindre grad gir detaljerte resultatkrav for hver fase av prosjektet. I utviklingsprosjekter drøfter man erfaringer underveis, justerer kursen etter erfaringer og bruker mye ressurser på dialog og læring. Et viktig perspektiv ved strategien til utdanningsprosjektet, er den store friheten som blir tillagt skolene i utformingen av tiltak i undervisningen. Hele utdanningsprosjektet er fundert på hovedprinsippet om at skolene deltar på frivillig basis med sitt eget valgte utviklingstempo og selv velger hvilke tiltak som er mest nødvendige for dem.

Undersøkelsene viser at alle enkeltprosjekter har målsettinger som i all hovedsak samsvarer med utdanningsprosjektets mål. De tiltakene som skolene har oppfattet som de viktigste har vært å utvikle læremateriell, å utvikle undervisningsopplegg og å gjennomføre undervisningsforsøk. På dette punktet er det stor grad av samsvar mellom utdanningsprosjektets tenkte virkningsmåte (programteorien) og den faktiske utviklingen.

Det er ingen tvil om at enkeltprosjektene ved skolene, det være seg utvikling av lærebøker eller undervisningsforsøk, har bidratt til å få temaet inn sterkere i undervisningen. Universiteter og høyskoler (arkitekt, interiør, plan) har stor frihet til å utforme undervisningsopplegg og velge pensum. Temaet universell utforming har som følge av utdanningsprosjektet kommet inn på fagplaner og pensum kvalitativt og trolig kvantitativt bedre enn tidligere. Når det gjelder videregående og ingeniørskoler, er det gjennomført få enkeltprosjekter i forhold til det store antallet skoler. Ved skolene som har deltatt, har deltakelse i utdanningsprosjektet gitt en virkning på undervisningsopplegget, men sett på landsbasis er effekten av tiltakene mot disse skoleslagene liten enda.

For ferdige enkeltprosjekter kan det konkluderes med at graden av måloppnåelse er høy både for enkeltprosjektene og sett i forhold til utdanningsprosjektets mål. Evalueringen viser at målene for utdanningsprosjektet og prosjektets overordnede strategi har vært godt forankret hos arbeidsgruppens medlemmer og godt gjennomført mot skolene som har fått tilbud om prosjektmidler. Arbeidsgruppene har vært det viktigste formidlingsleddet mellom skole og prosjektorganisasjon. Programteorien angir utdanningsprosjektet tenkte virkekjede, og evalueringen viser at teorien for prosjektet er fulgt og har fungert.

De skoleslagene man har hatt størst suksess med fram til nå, er utdanninger innen arkitekt, interiør/design og plan. For ergoterapi er også innsatsen solid og muligheten for måloppnåelse er stor, fordi man på sikt vil rette seg mot de tre utdanningsinstitusjonene som ikke har etablert enkeltprosjekter innenfor prosjektet og styrke deres utdanning mht universell utforming. For ingeniør og videregående skole er det gjort en rekke framstøt fra arbeidsgruppens side, men med vekslende hell. Forsøkene med felles fagdag mellom fire utdanningsinstitusjoner på ulike nivå i Trondheim som nå gjennomføres årlig, har vært vellykket. Selv om to-tre enkeltprosjekter innen disse sektorene virker svært lovende, har omfanget av enkeltprosjekter vært lite. For disse skoleslagene er rammebetingelsene forskjellige fra universitetenes og høyskolenes.

Kost-nyttevurderingen viser at det er satt inn relativt små midler i prosjektet; opp mot 3 millioner kroner over en 3 års-periode. Effekter og resultater må karakteriseres som svært gode til nå sett i forhold til innsatsen. De viktigste effektene som er oppnådd er en bedre ressursutnyttelse av tilskuddsordningens ressurser til prosjekter innenfor universell utforming rettet mot interesseorganisasjoner og forskningsinstitutter, bedre samarbeidsklima mellom berørte parter som legger grunnlag for bedre ressursutnyt-

telse, faktiske forbedringer og resultater i form av integrering av undervisning om universell utforming i en rekke utdanningsinstitusjoner på flere nivåer.

Dersom man sammenlikner resultatene ut fra departementenes forventninger, har utdanningsprosjektet til fått til resultater som overgår disse. Man har klart å etablere et samarbeid mellom berørte parter og i fått universell utforming inn som en del av undervisningen ved en rekke utdanningsinstitusjoner.

Når det gjelder den ønskede langsiktige virkningen på studentenes framtidige adferd og holdning til temaet, antyder evalueringen at endringen er positiv, men at styrken på endringen er mer usikker. Det vil si at endringen på adferden og holdningene til studentene til universell utforming etter all sannsynlighet vil være positiv, men at det er usikkert hvor stor denne positive effekten er. Evalueringen gir grunn for optimisme i forhold til den langsiktige nytten arbeidet kan gi for et samfunn tilgjengelig for flere.

Evalueringen konkluderer med at organiseringen og gjennomføringen peker på at man både har oppnådd bedre styringseffektivitet i arbeidet enn tidligere og en god kostnadseffektivitet i anvendelsen av de økonomiske ressursene til disposisjon for arbeidet. De hovedtrekkene ved utdanningsprosjektet som har gitt vellykkede resultater er valget av *strategi* med en bred og kompetent prosjektorganisasjon og tilhørende tilskuddsordning, og på skolene er det enkeltpersoners engasjement og det potensialet skolene ser for faglig utvikling. Grunnlaget for innsatsen – arbeidet mot et samfunn tilgjengelig for alle – er i tillegg en god sak.

Når det gjelder forslag til umiddelbare forbedringstiltak, er det behov for at det tilrettelegges for at arbeidsgruppene kommuniserer til skolene at tilskuddsordningen ligger fast og at prosjektet er viktig for Husbanken og videreføres. I tillegg bør de overordnede målene for utdanningsprosjektet formidles til skolene igjen. Siden det er behov for å spre informasjon og styrking av nettverk på tvers av utdanningsnivåer, er det også et håp om at oversikten denne evalueringen gir, danner grunnlag for dette.

I etterkant av evalueringen skal det gjennomføres en strategisk analyse av utdanningsprosjektets mulige utviklingsretninger. Hensikten er å analysere aktuelle utviklingsretninger for utdanningsprosjektet for den framtidige satsningen.

Det anbefales at utdanningsprosjektet videreføres og styrkes.

SUMMARY

The Educational project "Universal design of residential houses, buildings and the their external environment" is a broad co-operation between government agencies, stakeholders among interest organisations for the disabled, research institutes and The Norwegian State Housing Bank. The project is one of several efforts by the authorities to improve accessibility for the disabled through strengthening of Universal Design. The project started in 1997, and the overall objective is to integrate Universal Design as an integrated part of education within architecture, physical planning and civil engineering.

The Norwegian State Housing Bank wanted an evaluation of the programme, in terms of goal achievement and results relative to the allocated resources. Also aspects of the project organisation, with regards to the different fields of study, and in the role of the Housing Bank, should be evaluated.

The evaluation is based on a combination of a result (summative) and process (formative) method, because the result approach is judgement oriented and the process method is oriented towards improvement.

The evaluation shows that the project can be characterised as a development-project, where a direction is pointed out for the use of resources, and only to a lesser extent measurable goals, activity dependence planning and schedule control are required. Central elements of the project are dialog, process-orientation and adjustment of the working methods along the way. An important aspect of its strategy is the broad freedom given to the units in shaping the activities to integrate universal design into their educational programs. The strategy is based on US-experiences and adjusted to Norwegian conditions.

The evaluation shows that all the individual projects of the participants are in accordance with the direction and goals of the programme. The most important issues for the participating institutions have been to develop teaching material, prepare new curriculums and to carry out experiments in integrating universal design in the teaching process.

Different individual projects have strengthened the understanding of universal design and given more focus to universal design in the education processes. For completed projects the evaluation concludes with a high degree of goal attainment, both for individual projects and relative to the project as a whole. The evaluation shows that the strategy is well understood in the project organisation and among the units that participated. The knowledge of the direction of the programme is well integrated with the participants. The two most important units of the project organisation for initial

tion and implementation of projects are the "Project group" and the "Working groups".

Participants with a high degree of success are units within architecture, industrial and interior design and physical planning. The potential within ergotherapeutical education is good, if the three remaining units in that field in Norway adopt the program from the unit that participated. Within civil engineering at bachelor level and practical building education at high-school level, the results so far are lower than expected. One reason for this is the lack of opportunities to develop their own teaching methods. The ministries designed the educational system and generated its framework. It is a difficult process to change this framework, which can only be accomplished through a formal political process.

The cost-benefit analysis in the evaluation shows that the cost of the project until now, is about one million NOK per year. The positive effects and results so far are considered to be good, compared with the input. The most important output is better use of available resources for strengthening universal design for the stakeholders and research institutes and for improving the climate for co-operation between the participants. Better integration and strengthening of universal design in the curricula of leading institutions is also a very important results so far.

The evaluation indicates a positive long-term change in attitude towards universal design among the students. However, it is hard to say how lasting this change of attitude will be, and if it will lead to a strengthening of universal design in the future. So far the evaluation indicates that there is reasonable ground for positive expectations.

At the beginning of the evaluation, the evaluator developed a program theory for the project. There is good overall accordance between the developed program theory and how the programme worked.

The reason behind the good results of the project are considered to be the choice of a dialog-based strategy, which includes core competence on universal design in the project organisation, and the grant and contribution system provided by The Norwegian State Housing Bank. An important success factor among the participants is the enthusiasm for the project and its potential for developing new and innovative aspects of teaching and education. To improve the program, communication between the participants should be improved and the professional network strengthened. It is also important to improve the internal information flow of the programme in order to sustain its positive development.

The recommendation of the evaluation is that the educational project should be strengthened and continued.

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn og tema

Utdanningsprosjektet "Universell utforming av bolig, bygning og utemiljø" er et bredt samarbeidsprosjekt mellom flere departementer, berørte interesseorganisasjoner, forskningsinstitutter og Husbanken. Prosjektet startet opp i 1997 og ble forutsatt avsluttet innen år 2000. Formålet er å få temaet universell utforming inn i undervisningsopplegget for utdanningsinstitusjoner som arbeider med fysisk utforming av bolig, bygning og utemiljø. Miljøverndepartementet har et prosjekt innen samme tema som retter seg mot kommunene og utdanningssektoren.

I løpet av 1999 er det iverksatt forsøk ved en rekke skoler samt at det er iverksatt utvikling av undervisningsmateriell. Prosjektene har fått støtte fra Husbankens "Tilskudd til utviklings- og informasjonsarbeid", nå over Statsbudsjettet for Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) kapittel 581 post 78 Tilskudd til utvikling av bomiljø, boligforvaltning og boligpolitikk. I St.prp. nr.1 for KRD heter det *"Tilskuddet skal også i 2000 bidra til å øke kunnskap om behov for tiltak i boliger, bygninger og utemiljø for ulike kategorier funksjonshemmede gjennom tilskudd til utdanningsinstitusjoner, funksjonshemmedes organisasjoner og utredningsinstitusjoner"*.

I Husbankens anbudsinnbydelse er hensikten med evalueringen omtalt. Hensikten er for det første å danne grunnlag for framtidige strategivalg og for det andre å vurdere resultater i utdanningsprosjektet i forhold til prosjektets målsetting og resultater i forhold til ressursbruk. Evalueringen skal også gi en kortfattet oversikt over resultatene til nå i prosjektet.

Også Kommunal- og regionaldepartementets ønske¹ om å vurdere et tilsvarende prosjekt rettet mot byggebransjen aktualiserer en evaluering av utdanningsprosjektet fordi erfaringene og metodene kan være overførbare i en viss utstrekning.

Siden flere enkeltprosjektene ikke er avsluttet, og at evalueringen skal være med på å danne grunnlag for framtidige beslutninger og en av hensiktene er å justere eller korrigere prosjektet, vurderer vi oppdraget i hovedsak som en prosessevaluering. Selve tilskuddsordningen til Husbanken for informasjons- og utviklingsprosjekter innenfor universell utforming er ikke tema for evalueringen. Det er en ordning som vurderes politisk i KRD i forbindelse med statsbudsjettet, og er ikke til vurdering her.

¹ Brev av 04.11.99 fra Kommunal- og regionaldepartementet til Husbanken om oppstart av nytt samarbeidsprosjekt rettet mot byggebransjen.

1.2 Problemstillinger

Det overordnede formålet med evalueringen er å vurdere resultater i henhold til prosjektets målsetting, og oppnådde resultater i forhold til ressursbruken. Arbeidet skal omfatte en evaluering av utdanningsprosjektets måloppnåelse - resultater i forhold til mål - og enkeltprosjekters måloppnåelse ved skolene. Skolenes satsning videre skal beskrives spesielt. Prosjekter som ikke er avsluttet skal oppsummeres og statusrapporteres. I tillegg skal organiseringen av arbeidet rettet inn mot innsatsområdet, herunder Husbankens rolle, evalueres. Evalueringen rettes mot å vurdere måloppnåelse og mot å bidra til forbedringer.

1.3 Hovedmål og delmål i utdanningsprosjektet

Det er utformet mål for utdanningsprosjektet i flere dokumenter, og målene er til en viss grad endret underveis. Det dokumentet som gir den "opprinnelige" beskrivelsen av målene i utdanningsprosjektet er notat til Hovedstyret i Husbanken fra Administrasjonen datert 21.04.97. I dette notatet beskrives bakgrunnen for prosjektet, årsaken til at temaet universell utforming er blitt viktig, årsaken til at Husbanken har et ansvar for dette gjennom sin rolle som kunnskapsbank for boligsektoren, og forholdet mellom (det for dårlige) kunnskapsnivået innen fagopplæringene og innen utdanningsinstitusjoner i Norge innen temaet og det som man mener er et tilstrekkelig kunnskapsnivå. Det som utløser prosjektet er med andre ord Husbankens rolle som et effektivt styringsredskap i boligpolitikken, og det at Husbanken er klar over at kunnskapsnivået innen temaet Universell utforming ikke er tilstrekkelig ved sentrale utdanningsinstitusjoner i Norge i dag².

Fra notatet er det hentet ut noen viktige formuleringer:

"Prosjektets målsetting er å oppnå at planlegging av boliger, bomiljøer og annen fysisk tilgjengelighet for funksjonshemmede blir en integrert del av undervisningen og innarbeidet i fagplanene i aktuelle helseutdanninger og i tekniske utdanninger. ...

Det vil bli lagt vekt på at utdanningsinstitusjonene utvikler egenkompetanse slik at de på sikt kan drive undervisningsoppleggene selv. Prosjektet vil bidra med utvikling av undervisningsopplegg og vil gjennomføre forsøk på et gitt antall undervisningssteder i løpet av de neste to årene. På bakgrunn av forsøkene vil det bli utarbeidet undervisningsmateriell som kan benyttes for den videre undervisning..."

Siden notatet ble tatt "til etterretning", iverksatte Husbanken prosjektet våren 1997. Vi vurderer formuleringene over som de opprinnelige målene for undervisningsprosjektet, og forholder oss i stor grad til disse som sentrale spørsmålsstillinger i evalueringen.

² Blant annet omtalt i Bull og Chistophersen, 1997. *Kunnskapsgrunnlaget for planlegging og tilrettelegging for funksjonshemmede*. Byggforsk.

I en brosjyre fra 07.1998 er hele utdanningsprosjektet omtalt. I denne og i en statusrapport er målene utviklet og formulert som³:

Prosjektets⁴ hovedmål er her definert som et effektmål: *"Prosjektets effektmål er å oppnå at produkter og fysiske omgivelser blir gitt en utforming som gir størst mulig brukbarhet for alle og at det gjennom en holdningsendring vil resultere i at neste århundreårs produktutvikling, planlegging og byggeri er basert på et integrerende tankesett"*.

Prosjektets resultatmål er å

- *oppnå at planlegging for funksjonshemmede og kunnskap om universell utforming blir en integrert del i undervisningen i utdanningsinstitusjoner, aktuelle helseutdanninger og tekniske utdanninger som arbeider med formgivning i Norge (arkitekter, planleggere, industridesignere, interiørarkitekter, ergoterapeuter og byggfagstudenter)*⁵
- *oppnå at undervisningsinstitusjonene utvikler egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming*⁶
- *oppnå at emner tilknyttet universell utforming er innarbeidet i pensum til de respektive utdanninger innen utgangen av år 2001, eller at det er utarbeidet en plan for innarbeidelse av temaet*⁷.

I utgangspunktet ble prosjektet opprettet i 1997 med målsetting om avslutning i år 2000.

1.4 Organisering av rapporten

I kapittel 2 gis det en kort orientering om evalueringens teoretiske forankring. Dette er en evaluering av et handlingsprogram eller et tiltak og faller inn under området programforskning. Sentralt i dette kapittelet er utviklingen av programteorien, som gir oversikt over hvordan prosjektet er ment å virke, dvs tiltakskjede over de antatte utviklingsstadiene for utdanningsprosjektet.

³ I prosjektgruppemøte høsten 1999 ble prosjektmålene revidert, jf statusrapport datert 24.08.99.

⁴ Også gjengitt i rapporten *Prosjektgjennomgang med anbefalinger – universell utforming et utdanningsprosjekt*, Asplan Analyse/Asplan Viak AS, på oppdrag fra Husbanken, 30.09.99

⁵ Teksten er presisert/endret noe i forhold til opprinnelig formulerte målsettinger, jf dokument datert 24.08.99. I tidligere versjon var det kun "...aktuelle helseutdanninger og i alle tekniske utdanninger..." som var målgruppe for utdanningsprosjektet

⁶ "...på en faglig forsvarlig måte." er strøket ifm revideringen av målsettingene, jf dokument datert 24.08.99

⁷ I den opprinnelige målsettingen skulle temaet være innarbeidet i fagplanene innen år 2000. Det har med andre ord skjedd en forskyvning av målet hvor det er satt et lavere, men mer realistisk krav til framdrift enn forventet tidligere. Årsaken til endringene i målene har sin bakgrunn i "at framdrift mht måloppnåelse ble planlagt med overmot".

Kapittel 3 redegjør for grunnlaget for evalueringsdesign og utforming av den. Evalueringsdesignen er de overordnede rammer for evalueringen. I dette kapittelet er de sentrale evalueringsspørsmålene formulert. Evalueringen fordypes seg i to hovedområder. Det ene er enkeltprosjektenes måloppnåelse og det andre er organisering og gjennomføring av utdanningsprosjektet. Det legges opp til en kvalitativ tilnærming med strukturerte samtaleintervjuer på flere nivåer av prosjektorganisasjonen.

Kapittel 4 gir en helhetlig beskrivelse av utdanningsprosjektet. Bakgrunn, organisering og gjennomføring beskrives kort. I denne delen av evalueringen foretas det datainnsamling fra de to hovedområdene: enkeltprosjekter på skolene og prosjektorganisasjonen. Beskrivelser av enkeltprosjekter finnes i kapittel 5, mens beskrivelser av organisering, styring og gjennomføring er lagt til kapittel 6.

Kapittel 7 omfatter analyse og fortolking av data og informasjon som er framkommet. Kapittelet tar sikte på å besvare de viktige spørsmålene i evalueringen.

2 TEORETISK INNFALLSVINKEL

Vår erfaring tilsier at det er hensiktsmessig å forankre evalueringsprosjekter på et godt teoretisk grunnlag. Denne evalueringen omfatter et prosjekt eller en handlingsplan som er tenkt å vare en tidsbegrenset periode. Ut fra dette bør evalueringen bygge på kunnskap fra programforskning. Målet for utdanningsprosjektet på lang sikt er adferdsendring hos studenter og elever. Dette skal blant annet skje gjennom endringer i studieopplegg og undervisningsplaner i utdanningsinstitusjonene. Siden målgruppen for prosjektet er undervisningsinstitusjoner som fungerer under ulike rammebetingelser, setter det krav til at innsatsen målrettes. I den forstand er prosjektet sammensatt.

Evaluerer har blitt et sentralt element i de politiske beslutningsprosessene, og måten de gjennomføres på tilpasses problemstillingene og målene. I de fleste kategoriseringer av evalueringer går to typer igjen: målevaluering (resultatevaluering) og prosessevaluering (utviklingsevaluering) (Mehlbye m.fl, 1993). I målevalueringer er virkningene av en innsats sentralt, hvor forholdet årsak-virkning søkes avdekket. På den annen side har vi prosessevaluering, hvor utviklingen i innsatsen, dvs prosessen, aktiviteter og løpende resultater av innsatsen er sentrale tema.

2.1 Evaluering av et program

Vi vil ta utgangspunkt i evalueringsteori fra programforskning (Weiss, 1998) siden teorien herfra er velegnet for handlingsplaner og utviklingsprosjekter. Evalueringer av handlingsplaner kan med fordel også utføres som en kombinasjon av prosessevalueringer og målevalueringer. I prosessevalueringer kan forhold i tilknytning til selve opplegget for og gjennomføringen av handlingsplanens ulike elementer vurderes. I målevalueringer kan søkelyset rettes på om de målsettingene man hadde for planen faktisk ble nådd, og i hvilken grad de enkelte tiltakene var vellykket.

Evalueringen omfatter prosjekter som er avsluttet og som er i prosess. Evalueringene av enkeltprosjektene bør designes på en slik måte at den både ivaretar prosjektspesifikke forhold og mer generelle karakteristika som kan anvendes i forhold til alle delprosjektene (tidsbruk, ressursbruk/ kostnader, resultater/produkter). De aller fleste enkeltprosjekter har resultater å vise til som legger grunnlag for målevaluering. I evalueringer kan søkelyset rettes på om målene i prosjektet faktisk ble nådd, og i hvilken grad de enkelte tiltakene var vellykket, samt vurdere i hvilken grad prosjektet bidro til å nå målene i selve utdanningsprosjektet. For prosjekter som ikke er ferdige, men er i prosess, vil det måtte vurderes hvilken måloppnåelse man har til nå i prosjektet og hvilke muligheter det har for måloppnåelse.

Evalueringen av organiseringen av arbeidet retter seg mot utformingen av prosjektorganisasjonen og hvordan den har arbeidet for å nå målene i prosjektet – noe som

også bærer preg av en prosessevaluering – siden prosjektorganisasjonen er i funksjon. I prosessevalueringer kan forhold i tilknytning til selve opplegget for og gjennomføringen av utdanningsprosjektets ulike elementer vurderes. Her vil deler av den forrige prosjektgjennomgangen kunne gi viktige bidrag. Denne delen av evalueringen vil måtte omfatte to aspekter, administrative aspekter (organisering og prosjektstyring) og aktør-aspekter (de som deltar) i forhold til prosjektets mål og innsats.

Vi legger opp til en kombinasjon av resultat- og prosessevaluering. Det betyr at det redegjøres for prosessene og aktivitetene som er ment å føre til måloppnåelse, og en vurdering av i hvilken grad målene er nådd. Det er viktig å belyse organisering og prosesser bak en eventuell måloppnåelse, fordi dette sier noe om hvorfor målene er nådd eller ikke. Når man ser evalueringen av disse prosjektene samlet, kan man analysere og drøfte utdanningsprosjektets totale måloppnåelse. Et annet aspekt som er viktig, men ikke så fremtredende som målorienteringen, er søkelyset mot forbedringer eller korrigeringer av prosjektorganisasjonen og arbeidsmetodene. Siden det ikke er mulig å bruke kvantitativ metode for å gjennomføre evalueringen, setter det andre krav til evaluator. Ved bruk av kvalitative metoder avhenger resultatets kvalitet (gyldigheten) i større grad av ferdigheter, kompetanse og erfaring hos forskeren, fordi "instrumentet" er evaluator (Mehlbye m.fl. 1993). Kvalitativ analyse innebærer at resultatene av evalueringen begrunnes med tekst og ikke tall, og sier noe om innhold og helhet. En kvantitativ analysemetode sier noe om utbredelse og generaliserbarhet. Når det gjelder enkelte spørsmål vedrørende ressursiden, legges det opp til innsamling av kvantitative data

Metodene som anvendes i denne evalueringen vil være basert på systematisk dokumentasjon og grundige analyser, innenfor de ressursene som er til rådighet for prosjektet. Målet for evalueringen skal være å komme fram til resultater som er nyttige for framtidig organisering av arbeidet i Husbankregi eller i annen regi, gi råd for justering av delprosjektene ved en eventuell videreføring og en generell vurdering av måloppnåelse. I tillegg skal evalueringen gi viktig informasjon til den strategiske analysen som skal gjennomføres etter påske 2000.

2.2 Målgruppene

Målgruppene for utdanningsprosjektet er utdanningsinstitusjonene med lærekrefter som skal aktivisere sine utdanningsplaner og fagplaner på en slik måte at neste målgruppe, elevene og studentene, oppnår innsikt og erfaring med temaet universell utforming. Som del av en forutsatt kjede av endringer, en endringsprosess, vil forhold for å tilfredsstille retningslinjer innen universell utforming, på sikt integreres i all planlegging av boliger, bygninger og utemiljø.

I denne evalueringen vil det ikke være hensiktsmessig å rette søkelyset på den gruppen som det skal oppnås den langsiktige en adferdsendringen hos – elevene og studentene. Årsaken er at slike endringer først (muligens) kan registreres på lang sikt

og meget omfattende undersøkelser fortrinnsvis basert på eksperimentell design vil måtte kreves. Man må også ha en kontrollgruppe og innsikt i andre faktorer enn den spesielle innsatsen som påvirker måloppnåelsen eller adferdsendringen.

Det er derfor naturlig å se på undervisningsinstitusjonene og de sentrale personene som har deltatt i enkeltprosjektene som målgruppen for evalueringen. Lærere som er ansvarlige for undervisning vil være viktige samt personer som har ansvar for å utforme fagplaner og undervisningsplaner. I tillegg vil personer som har fulgt flere enkeltprosjekter på nært hold ha grunnlag for å vurdere innsatsen og resultatene. Dette er lederne og deltakerne av arbeidsgruppene i utdanningsprosjektet.

For den delen av evalueringen som omfatter organiseringen, gjennomføringen og Husbankens rolle, vil de personer som har deltatt i oppstarten, styringen og utviklingen av prosjektet og prosjektgruppen være en målgruppe i evalueringen.

2.3 Programteori for prosjektet

Å utarbeide en programteori er en sentral oppgave i alle evalueringer, og det innebærer at evaluator setter opp en tiltakskjede over de antatte utviklingsstadiene i et prosjekt eller en handlingsplan (Halvorsen og Sverdrup, 2000). Poenget er å illustrere hvordan de som har ansvaret for tiltaket tenker seg at endringene skjer, hvorfor de tror endringer vil skje, og hvilke endringer tiltaket tar sikte på å oppnå. Det er altså en grov skissering av prosjektets "logikk" og hvordan man tenker seg at den skal virke for å påvirke problemet. På denne måten er utarbeiding av programteorien gjerne både et nyttig og nødvendig planleggingsverktøy for å gjennomføre en evaluering. Det bidrar til å tilrettelegge for en systematisk sammenlikning mellom det de programansvarlige tror et program vil føre til, og det som faktisk skjer. I en viss forstand fungerer programteorien dermed som en guide for evalueringen⁸. Derfor blir utarbeiding og synliggjøring av programteorien gjort innledningsvis før evalueringens empiriske arbeid tar til. Beslutningstakere trenger å vite hva som fungerte og ikke fungerte, hva som bør videreføres eller modifiseres. Et program oppfattes som regel som en pågående planlagt intervensjon som forsøker å oppnå et bestemt mål. Dette er helt vanlig innen utdannings- og tjenestesektoren.

Temaet for dette prosjektet er kompetanseheving om og innarbeiding av universell utforming i fagplaner og undervisningsplaner med sikte på endret adferd hos elevgrupper. Målgruppen for utdanningsprosjektet er undervisningsinstitusjoner på ulike nivåer, fra videregående skole til universitet. Studier av endringsmekanismer som resultat av et program eller et prosjekt, er illustrert i en "modell for programteori". En slik modell bør inneholde fire hovedkomponenter: *innsats, aktiviteter, utkomme samt ønskede resultater*.

⁸ Mer om programteori blant annet i Sverdrup, Sidsel, 1999. *Informasjon, målgrupper og kontantstøtte: en studie av lov- og regelendringer*. Asplan Analyse.

3 EVALUERINGSDESIGN

Evalueringsdesignen fastlegger når og fra hvem man skal samle inn data i løpet av evalueringen, og hvordan evalueringen totalt sett skal tilrettelegges med tilnæringsmåter og metoder. Designet bestemmes ut fra spørsmålene som er reist og hvordan programmet er tenkt å fungere (programteorien for prosjektet).

Med de tids- og kostnadsrammer som er tilgjengelige i denne evalueringen, er det lagt opp til en evaluering som skal gjennomføres innenfor en tidsramme på 3 måneder (fram til påske 2000).

De to hovedproblemstillingene som Husbanken ønsker evaluert danner grunnlag for hver sin undersøkelse, som sammen gir tilstrekkelig grunnlag for å besvare hovedspørsmålet. Den ene problemstillingen dreier seg om hvor vellykkede de enkelte prosjektene var og i hvilken grad enkeltprosjekter som er under gjennomføring kan lykkes. Her er forholdet mellom innsats og mål (-oppnåelse) viktig. Denne delen av evalueringen er en målevaluering. Den andre undersøkelsen dreier seg om organiseringen og gjennomføringen av utdanningsprosjektet, og er mer prosessorientert. Sentrale spørsmål, datatilfang og metoder som benyttes i evalueringen drøftes i de neste kapitlene.

En viktig input til arbeidet er dagens organisering av prosjektet⁹. Prosjektet er organisert med en prosjektgruppe bestående av representanter for Norges Handikapforbund, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, Norges blindforbund, Byggforsk, Miljøverndepartementet og Husbanken. Prosjektgruppens representanter er ledere av arbeidsgrupper som arbeider opp mot utdanningsinstitusjonene og skolene. Prosjektet har en referansegruppe der ulike departementer er representert. En annen forutsetning for arbeidet er omfanget av prosjektet totalt sett. Det omfatter nå nesten 30 enkeltprosjekter hvorav noen er avsluttet mens andre pågår. De fleste har produsert resultater allerede.

I dette evalueringsprosjektet er det valgt et kvalitativ tilnærming. Bakgrunnen for dette er at mange av målene som var satt opp var vanskelige å måle kvantitativt. I tillegg er kvalitative tilnærminger anvendbare i studier av tiltak der sammenhengen mellom mål, midler og resultater ikke er fastlagt kunnskap.

⁹ Se vedlegget for oversikt over deltakere

3.1 Sentrale spørsmål i evalueringen

Sentrale spørsmålsstillinger knyttet til mål

Ut fra flere målformuleringer i styrende dokumenter (notat til Hovedstyret i Husbanken datert 21.04.97 og statusrapport datert 30.06 1999), har vi systematisert målsettingene for utdanningsprosjektet. Formuleringene gitt for hensikter, resultatmål, effektmål etc i disse dokumentene, tilsier at de sentrale mål (og spørsmålsstillinger) for utdanningsprosjektet kan knyttes til følgende 5 punkter:

1. Få undervisningsinstitusjonene til å fatte interesse for emnet og ønske om å delta i utdanningsprosjektet
2. Oppnå at undervisningsinstitusjonene utvikler egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming
3. Oppnå at det er utarbeidet undervisningsmaterieell som kan benyttes for den videre undervisning
4. Oppnå at undervisningsopplegg er utarbeidet og at det er gjennomført undervisningsforsøk i alle typer utdanninger i 1999
5. Oppnå at planlegging for funksjonshemmede og kunnskap om universell utforming eller emner tilknyttet universell utforming blir en integrert del i undervisningen og innarbeidet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg i de aktuelle utdanningene (innen år 2000¹⁰/innen utgangen av år 2001¹¹), eller at det er utarbeidet en plan for innarbeidelse av temaet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg

Sentrale spørsmålsstillinger knyttet til organisering og gjennomføring

Når det gjelder målsettinger og spørsmålsstillinger knyttet til organiseringen og gjennomføringen av selve utdanningsprosjektet, er det formuleringer om dette i notatet til Hovedstyret av 21.04.97, hvor det heter:

"Prosjektet er tenkt organisert med en styringsgruppe med representanter fra KAD, KUF, SHD, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon og Samarbeidsforum for funksjonshemmedes organisasjoner. Husbanken vil gjennomføre prosjektet i samarbeid med Rådet for funksjonshemmede. Prosjektgruppen vil bestå av representanter for brukerorganisasjonene og forskningsmiljøene. ... Husbanken vil ha en koordinerende funksjon fram mot år 2000".

På dette tidspunktet var det ikke formulert andre mål for prosjektorganiseringen enn de som er gjengitt her.

Husbanken ønsker på bakgrunn av dette å sette søkelyset på organiseringen av arbeidet rettet inn mot innsatsområdet, herunder Husbankens rolle. Viktige spørs-

¹⁰ Opprinnelig mål fra 1997

målsstillinger vil knyttes til planleggingen av utdanningsprosjektet (mål, tidsperspektiv, ressurser), målsettinger (de dokumenterbare, målforskyvninger og de ikke dokumenterbare målene som samordning av de funksjonshemmedes organisasjoners innsats mot utdanningsinst.), ansvar og oppgaver i prosjektorganisasjonen, Husbankens rolle, prosjektorganisasjonens funksjon, metoder, prosjektstyring og rapporteringssystemer.

3.2 Undersøkelse av enkeltprosjekter- datainnsamling

For å sikre en systematisk og sammenlignbar analyse utarbeides det et prosjektskjema for å registrere og beskrive alle enkeltprosjektene. I tillegg utvikles et analyseskjema/spørreskjema¹² hvor samtlige spørsmål som skal drøftes er formulert.

Selve datagrunnlaget utgjøres av søknader, tiltaksbeskrivelser, tilsagnsbrev, oversikt over ressursbruk i enkeltprosjektene, årsrapporter med beskrivelser av resultater fra delprosjektene, evalueringsrapporter og eventuelt annet skriftlig materiale som kan benyttes til å belyse de aktuelle spørsmålene i samtaleintervjuer.

Første trinn i prosessen er å få oversikt over enkeltprosjektene og beskrive dem kortfattet i prosjektskjemaet. I etterkant av en gjennomgang av enkeltprosjektene ved hjelp av prosjektskjemaet, gjennomføres det deretter strukturerte intervjusamtaler med *de ansvarlige for hvert enkeltprosjekt ved utdanningsinstitusjonen* basert på analyseguiden/spørreskjemaet nevnt over. Den tredje innfallsvinkelen som benyttes i gjennomføringen av denne delen av evalueringen består av samtaleintervjuer med *enkelte av prosjektlederne for arbeidsgruppene*, også her med utgangspunkt i analyseskjemaet.

3.3 Undersøkelse av organiseringen av prosjektet- datainnsamling

Evalueringen av organiseringen av arbeidet retter seg mot utformingen av prosjektorganisasjonen og hvordan den har arbeidet for å nå målene i prosjektet. I denne delen av evalueringen vil forhold i tilknytning til selve opplegget for og gjennomføringen av utdanningsprosjektets ulike elementer vurderes.

Det utvikles og anvendes en spørreguide basert på de sentrale spørsmålene gitt i kapittel 1.1. Datainnsamlingen vil bygge på den tidligere prosjektgjennomgangen, referater, årsrapporter, interne dokumenter i Husbanken, notater og annen skriftlig dokumentasjon. I tillegg innhentes det informasjon direkte fra ulike aktører som har vært engasjert i arbeidet med å gjennomføre handlingsplanen. Det gjennomføres *samtaleintervjuer av medlemmene av prosjektgruppen, prosjektleder og ansvarlige i Husbanken* og enkelte medlemmer av *referansegruppen*. Utvalget for denne delen av

¹¹ Mål justert høsten 1999

¹² Det vises til kapittel 8 hvor både spørreskjema for enkeltprosjektene og for organiseringen er vedlagt.

datainnsamlingen er de 6-7 medlemmene i prosjektgruppa, 3-4 nøkkelpersoner i Husbankens organisasjon og 2-3 representanter for referansegruppa.

3.4 Evaluering av måloppnåelse

Til sammen vil disse innfallsvinklene og metodene gi grunnlag for drøftinger av prosjektets måloppnåelse, legge grunnlaget for forbedringstiltak og generere kunnskap.

4 BESKRIVELSE AV UTDANNINGSPROSJEKTET OG KARAKTERISERING AV INNSATSEN

4.1 Hva er universell utforming?¹³

Det er idealet om likestilling mellom mennesker med ulike funksjonshemninger som er den vesentlige føringen bak begrepet *universell utforming*. Selve begrepet er hentet fra USA "universal design", og er etter hvert blitt for alvor tatt i bruk i arbeidet for å nå målet om et "samfunn for alle". I tillegg til idealene eller prinsippene om likestilling, likebehandling og likeverd, er det også viktig å framheve at løsninger som er gode for mennesker med funksjonshemninger også er gode løsninger for resten av befolkningen.

Hovedinnholdet i universell utforming er derfor at produkter, kommunikasjonsmidler, bygninger og omgivelser utformes på en slik måte at de i størst mulig grad kan brukes av alle mennesker, for mennesker i alle aldre og med ulike ferdigheter, uten behov for tilpasning eller spesiell utforming.

Å følge reglene knyttet til universell utforming stiller spesielle kriterier til de som planlegger og utformer produkter, enkeltdeler og sammenhenger i samfunnet, i tillegg til de som leder og legger rammebetingelser for i hvilken grad samfunnet utformes og tilpasses alle. Siden det fysiske og sosiale samfunnet er et resultat av og en kombinasjon av en stor mengde produkter, transportmidler, bygninger, uteområder og kommunikasjonsformer og sosiale møteplasser og prosesser, krever det kompetanse og evne til å se rekkevidden av *universell utforming* innenfor de aller fleste samfunnssektorer. Dette er en av utfordringene i arbeidet med å skape et samfunn for alle.

4.2 Utdanningsprosjektets forhistorie

Temaet tilrettelegging for funksjonshemmede har vært belyst i diverse utredninger og prosjekter. I 1991 leverte NBI en rapport som påpeker behovet for tiltak på området til SHD og KRD, herunder å øke BA-bransjens kunnskap og forbedre praksis. Rapporten ble sendt på høring til utdanningsinstitusjoner og skoler med oppfordring om å følge den opp, noe som ikke ble gjort.

En arbeidsgruppe nedsatt av Kommunal- og arbeidsdepartementet avga i oktober 1991 en innstilling hvor det ble foreslått en rekke tiltak for å bedre opplæringen av de

¹³ Deler av teksten er hentet fra Aslaksen, Bergh, Bringa og Heggem, 1997, *Universell utforming. Planlegging og design for alle*, Rådet for Funksjonshemmede, I-0909B og fra Berg og Henriksen, 1998, *Universell utforming i praksis*, Norges Handikapforbund.

ulike tekniske utdanningsformene og faggruppene i bransjen. I grove trekk var resultatet at håndtverksfag innenfor videregående skole fikk inkludert tilgjengelighet og tilpasning til funksjonshemmedes behov i pensum, mens det skjedde svært lite og ingenting innen høyere utdanning. Husbanken har selv fokusert behovene i sitt arbeid og vektlagt "livsløpsstandard" i sine virkemidler. I 1995 laget Husbanken en plan for anvendelsen av tilskuddsordningen til funksjonshemmedes organisasjoner (Kap 581 post 72 i Statsbudsjettet for KAD). Planen la til rette for en mer systematisk forvaltning av tilskuddsordningen.

I februar 1997 leverte Byggforsk prosjektrapporten "Kunnskapsgrunnlaget for planlegging og tilrettelegging for funksjonshemmede" på oppdrag fra Husbanken. Her foreslås et undervisningsprosjekt rettet mot "hele målgruppen av byggefaglige og helse og sosialfaglige aktører i plan og byggeprosessen (vår understrekning)". Det henvises til et tilsvarende arbeid mot videregående fagopplæring ledet av Rådet for funksjonshemmede.

Handikapforbundet gjennomførte i samarbeide med andre interesseorganisasjoner utredningen Boligpolitikk mot år 2010 i 1997. Prosessen la et godt grunnlag for framtidig samarbeid på tvers av interesseorganisasjonene.

Rådet for funksjonshemmede (RFF) etterlyste oppfølging av arbeidet ved utdanningsinstitusjonene i 1996/97, og lagde en statusrapport. En konklusjon var at det ikke nyttet med "direktiver" rettet mot utdanningsinstitusjonene. På denne bakgrunnen inngikk Husbanken et samarbeid med Rådet for Funksjonshemmede. Husbanken har hatt et samarbeid med de funksjonshemmedes organisasjoner i ulike typer prosjekter. Under hovedkapitlet Bolig- og bomiljøtiltak i Statsbudsjettet for KRD, har organisasjonene mottatt driftsstøtte, konkret prosjektstøtte og midler til forvaltning og drift av gjennomgangsboliger. Formelt er de to første nå slått sammen i en post og den siste avvirket. Dette ansvaret lå tidligere til KRD, men er overført til Husbanken.

En oppfølging av Rådet for Funksjonshemmedes utredningsarbeid utgjør deler av Stortingsmelding 8 (1998-99) om Handlingsplan for funksjonshemmede. Denne følges opp på ulike måter, bl.a. i et eget prosjekt i Miljøverndepartementet.

Bakgrunnen for prosjektet er oppsummert¹⁴ slik: samfunnspolitiske endringer med integrering av eldre og mennesker med psykiske og fysiske hemninger i lokalsamfunnet, at dagens fysiske miljø ikke er godt nok tilrettelagt for fysisk funksjonshemmede, at dagens lovregulering ikke er god nok, utjevning av levekår med styrking av normer for likhet og integrering, og til slutt mangelfull kunnskap.

¹⁴ Prosjektplan for Utdanningsprosjektet, datert 06.09.99

4.3 Initiering av Husbanken

Den opprinnelige prosjektideen springer ut fra et ønske om at Husbanken kunne bidra til å følge opp de forslag som ble fremmet i rapportene nevnt over. Det ble utarbeidet en projektskisse som ga Husbanken en førende rolle, med samarbeid med en rekke interesseorganisasjoner og forskningsinstitutter. Notatet ble lagt fram for Husbankens Hovedstyre 21.04.97 og ble tatt til etterretning. Dette betyr at Husbanken skulle forholde seg aktivt til forslaget. Prosjektet ble igangsatt uten videre omfattende behandling av organisatoriske eller prosjektspesifikke spørsmål i Husbanken. I saken til Hovedstyret fokuseres det på manglende kunnskapsnivå blant aktørene i bransjen og man konkluderer med at innsats for å bedre undervisningen vil være et aktuelt innsatsområde for Husbanken. Det ble ikke gjennomført analyser av alternative innfallsvinkler eller metoder for å nå det overordnede mål i Husbanken¹⁵. Heller ikke en vurdering av om bruk av Husbankens mer tradisjonelle virkemidler kunne vært benyttet. Det ble på dette tidspunkt ikke avsatt midler til å finansiere virksomheten i arbeidsgruppene eller på skolene. I saken sies det at de funksjonshemmedes organisasjoner ser dette som et satsingsområde og vil benytte en del av tilskuddsmidlene til dette formålet.

Prosjektet var tenkt organisert med en styringsgruppe med representanter fra KAD, KUF, SHD, FFO og Safo. Etter kontakt med undervisningsinstitusjonene ville disse bli stimulert til å søke finansiering for gjennomføring i aktuelle prosjekter. Husbankens innsats ble anslått å utgjøre 3-4 månedeverk pr. år.

Prosjektet ble satt i gang med en noe annen organisering enn antydte. Prosjektet ble etablert i Boligavdelingen i Husbanken april 1997. Det ble etablert en prosjektgruppe, med representanter for ulike organisasjoner, som det sentrale organet. Prosjektleder hadde tanker om hvordan planlagt framdrift skulle bli i utdanningsprosjektet. Det ble kun laget en grov framdriftsplan, og ikke en detaljert framdriftsplan for prosjektet før det ble iverksatt. Prosjektet ble etter hvert inndelt i en planlagt progresjon¹⁶ over tre faser; kartleggings-, gjennomførings- og evalueringsfasen. Ut fra notater og prosjektdokumenter, skulle utdanningsprosjektet gjennomføres etter følgende plan og progresjon:

¹⁵ I regi av Rådet for Funksjonshemmede ble slik vurderinger gjort.

¹⁶ Dette er hentet fra Notat fra Planavd. til Adm.dir 17.aug 1999

1. Kartleggingsfase (1997-98)
 - Kartlegging av behov
 - Organisering av prosjektet
 - Informasjon om utdanningsprosjektet
2. Gjennomføringsfase (1998-2000)
 - Initiering av forprosjekter og utvikling av undervisningsforsøk
 - Gjennomføring av forsøk
 - Rapportering fra forprosjekter – konkludering
3. Oppsummeringsfasen (2000-2001)
 - Oppsummering av hele prosjektet
 - Evaluerings

4.4 Utdanningsprosjektets organisasjon

I notatet fra Administrasjonen til Hovedstyret fra 21.04.97 ble det ikke satt fram en bestemt organisering av prosjektet, men en *tenkt* prosjektorganisering. Prosjektet var tenkt organisert med en *styringsgruppe* med representanter fra KAD, KUF, SHD, FFO og Safo. Husbanken ville gjennomføre prosjektet i samarbeid med Rådet for funksjonshemmede. I tillegg skulle en *prosjektgruppe* bestå av representanter for brukerorganisasjonene og forskningsmiljøene. *Husbanken* skulle ha en koordinerende funksjon i prosjektorganisasjonen. Husbankens innsats ble anslått å utgjøre 3-4 månedersverk pr. år. I statusrapport pr 30.06.99 er det gitt en historisk oversikt over hvordan prosjektorganisasjon har utviklet seg. Nedenfor er gitt en beskrivelse av prosjektorganisasjonen og hvordan den har utviklet seg fra 1997 til i dag.

Fra 1997 har Husbanken stilt med prosjektleder for arbeidet. Prosjektleder er leder av prosjektgruppen og har en koordinerende funksjon i utdanningsprosjektet. Det er ikke laget beskrivelse av mandat, myndighet og oppgaver for prosjektleder.

I 1997 ble det opprettet en Styringsgruppe internt i Husbanken for prosjektet med representanter fra Boligavdelingen og Økonomiavdelingen. Mandatet til styringsgruppen i denne perioden var: "... skal ha den overordnede styringen med prosjektet". Den første styringsgruppen ble nedlagt pga omorganiseringer i Husbanken i 1998. I 1999 ble det oppnevnt en ny styringsgruppe, som ble nedlagt igjen senere på året pga uenighet om gruppas funksjon. Prosjektet var uten styringsgruppe over en periode på nærmere ett år. Utdanningsprosjektet ble deretter høsten 1999 underlagt styring fra Husbankens linjeorganisasjon.

I 1997 ble det opprettet en Prosjektgruppe med representanter for de funksjonshemmedes organisasjoner, forskningsinstitusjoner og fra Miljøverndepartementet. I tillegg til å representere brukerorganisasjonene fikk representantene i oppgave å lede hver sin arbeidsgruppe som kontaktledd mellom prosjektledelsen og utdanningsinstitusjonen. Mandatet til prosjektgruppen er "... ha ansvar for gjennomføring av prosjektet,

prosjektgruppedeltakerne skal ha ansvar for ledelse av arbeidsgruppene, som er kontaktledd mellom utdanningsinstitusjon og prosjektledelsen". I prosjektgruppen har prosjektet målsettinger og framdrift vært diskutert, samt endringer. Prosjektgruppen har hatt møter ca hver måned i 1998 og 1999.

I 1998 ble det opprettet arbeidsgrupper for hvert skoleslag, i alt 6 grupper. Arbeidsgruppene har representanter med faglig innsikt. Gruppene skal være kontaktledd med skolene og ha som oppgave å ta initiativ til tiltak, forsøk og oppfølging. Det har vært behov for styring av arbeidsgruppene, og det er utarbeidet et mandat for arbeidsgruppene (udatert, men trolig fra våren 1998). Mandatet er inndelt i temaene handlingsprogram, budsjett, rapportering og framdrift. Det er arbeidsgruppene som i hovedsak har fulgt opp innsatsen mot skolene og møter i gjennomført med ulik hyppighet i gruppene, fra en gang pr måned til to ganger pr år.

En referansegruppe med rådgivende funksjon ble opprettet i 1998. Gruppen består av flere departementer og interesseorganisasjoner med den hensikt å oppnå forankring. Referansegruppen består av representanter fra Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet, Sosial- og helsedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet, Safo (Samarbeidsforum for funksjonshemmedes organisasjoner), FFO (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon) og Rådet for funksjonshemmede (som er Regjeringens organ). Gruppen skal ha en rådgivende funksjon. Det er ikke utarbeidet mandat eller oppgaver ut over dette. I 1998 var det begrenset deltakelse i møter og det har vært utskiftninger av representanter fra sentrale departementer. Prosjektleder orienterer om framdrift og tiltak i utdanningsprosjektet i møtene. Det har vært ca to møter pr år i referansegruppen med vekslende deltakelse. En hovedhensikt synes fra prosjektets side å ha vært å sikre kontakt med mulige finansieringskilder (jfr den opprinnelige tanken om finansiering gjengitt i notatet til Husbankens Hovedstyre).

4.5 Kartleggingsfasen

Kartleggingsfasen startet i 1997 ganske samtidig med at Hovedstyret i Husbanken hadde fattet beslutning om å igangsette prosjektet. Arbeidet i denne fasen var knyttet til å etablere prosjektorganisasjonen med bred deltakelse fra ressurspersoner, forskningsinstitusjoner og interesseorganisasjoner, samt å planlegge og gjennomføre en større konferanse med bred deltakelse fra berørte organisasjoner og utdanningsinstitusjoner. Konferansen ble gjennomført i november 1997. Viktige tema på konferansen var presentasjon og drøfting av temaet universell utforming, og framlegging av prosjektidéer og drøfting av mulige forsøk. Konferansen samlet ca 60 deltakere fra de utdanningsnivåene man tok sikte på å nå i prosjektet. Det foreligger et oppsummeringsnotat fra konferansens arbeidsgrupper (utdanningsvis). Det ble konkludert med at alle inviterte skoleslag var positive til initiativet, og at temaet universell utforming var interessant å jobbe videre med. Videre at man så behov for lærer- og studentopplæring og utvikling av undervisningsmateriell og prosjektoppgaver.

De viktigste tiltakene i kartleggingsfasen¹⁷, som retter seg mot delmålet om at skolene fatter interesse for emnet universell utforming og ønsker å delta i prosjektet var kartlegging av ansvarforhold for undervisningsinnhold, kartlegging av tidligere initiativer på området med vurdering av aktuelle samarbeidspartnere, utarbeidelse av forsøksprosjekt om kunnskapsgrunnlaget (Byggforsk), arrangere work-shop/-konferanse for alle skoleslag, framskaffe finansiering og oppsummere work-shop. De viktigste tiltakene mht organisering av prosjektet var opprettelse av styringsgruppe, opprettelse av prosjektgruppe, opprettelse av arbeidsgrupper og opprettelse av referansegruppe.

4.6 Gjennomføringsfase

Gjennomføringsfasen startet i 1998 og relaterer seg mot delmålet om å gjennomføre undervisningsforsøk i alle typer utdanninger i løpet av 1999. Arbeidet var rettet mot å få prosjektorganisasjonen i funksjon, og gjennom hele 1998 og 1999 ble det gjennomført møter i prosjektgruppen ca hver måned. Det er i disse møtene de viktige strategiske grepene i prosjektet er gjort: hvordan arbeidsgruppene skulle tilnærme seg utdanningsinstitusjonene?, hvordan man skulle samarbeide for å etablere gode prosjekter i skolene?, hvordan man skulle fungere som kontaktpunkter inn mot finansierungsordningen til Husbanken?, hvordan man skulle utnytte ressurspersoner innenfor utdanningsinstitusjonene og på tvers av dem? etc.

De viktigste tiltakene var utvikling av undervisningsopplegg/undervisningsmateriell, utarbeidelse av planer for initiativ, iverksettelse og oppfølging av den enkelte skole og forsøk. Andre viktige tiltak var arbeidsgruppenes oppfølging av forsøk ved skolene, å få utarbeidet resultatrapporter samt å iverksette evaluering av forsøk. I tillegg var tiltak knyttet til å invitere og engasjere forfattere til utarbeidelse av undervisningsmateriell, registrere dokumentasjon av skole/fagplaner og utarbeide resultatrapport.

Arbeidsgruppene fikk derfor en sentral rolle i forhold til utdanningsinstitusjonene og for mange skoler ble kontaktpersonen (lederen) i arbeidsgruppen den personen som representerte utdanningsprosjektet. Arbeidsgruppene gjennomførte varierende grad av kartlegginger for arbeidet med universell utforming ved respektive utdanninger. De første prosjektidéene ble utformet i 1998, men det var i hovedsak først i 1999 at de første tilsagn ble gitt til enkeltprosjekter. Siden rammebetingelsene var ulike innenfor skoleslagene, formulerte enkelte av arbeidsgruppene egne mål og arbeidsmåter, med utgangspunkt i utdanningsprosjektets overordnede mål og arbeidsmåter.

¹⁷ Beskrevet i Prosjektplan datert 06.09.99

Husbanken utarbeidet sommeren 1998 et informasjonsbrev om utdanningsprosjektet og universell utforming som ble spredt til deltakerne på konferansen og andre aktuelle adressater.

Det var i 1999 at det virkelig tok fart i utdanningsinstitusjonene ved at søknader ble utformet og tilsagn gitt fra Husbanken om midler til ulike typer prosjekter. Arbeidet i prosjektgruppa og arbeidsgruppene pågikk kontinuerlig og ble ikke nevneverdig påvirket av de interne diskusjonene i Husbanken mht prosjektstyring, rapportering og intern organisering. Utdanningsprosjektet var som tidligere nevnt uten styringsgruppe en lengre periode i 1999.

Miljøverndepartementet og Sosial- og helsedepartementet har en sterk satsning på de funksjonshemmedes behov (St.meld. nr 8). Koordinering av Miljøverndepartementets og Husbankens satsning er gjort gjennom at MD er representert i prosjektgruppa, og at SHD er representert i referansegruppa. I tillegg er Deltasenteret, som er en av SHDs satsninger, medlem av en av arbeidsgruppene. Flere av prosjektene er samfinansiert mellom MDs ordninger og Husbankens. I 1999 ble det gitt tilsagn til alle søknader som kom det inn.

Evalueringsfasen var planlagt til å være 2000/2001. Det skjedde en målforskyvning i prosjektet, som følge av diskusjoner i Prosjektgruppa høsten 1999. Forslagene ble forelagt styringsgruppa Husbanken. I praksis besluttet prosjektgruppa at gjennomføringsfasen av utdanningsprosjektet skulle forlenges til ut 2001 på grunn av for stor optimisme ift framdrift, og at evaluering burde skje i etterkant av prosjektet. Husbanken besluttet likevel at en evaluering av prosjektet burde skje vinteren 2000.

Det er i mange tilfelle vanskelig å lage et skille mellom utdanningsprosjektets aktiviteter og de involverte interesseorganisasjonenes og departementenes aktiviteter. Utdanningsprosjektets overordnede mål samsvarer i stor grad med disse organisasjonenes mål. Derfor er også aktiviteten også rettet mot andre målgrupper enn skoler: eksempelvis at Handikapforbundet også ønsker at ergoterapeutene skal inkludere temaet universell utforming som en del av innholdet i *profesjonen*. Det har derfor vært naturlig for Handikapforbundet å arbeide mot denne profesjonsorganisasjonen som en del av utdanningsprosjektet. Et annet eksempel er Miljøverndepartementet, som har vurdert det som en del av sin strategi med oppfølging av St.meld. nr 8, å samordne sin innsats rettet mot planutdanningene med utdanningsprosjektets. De langsiktige målene ikke er så ulike, og det viser seg at finansieringen av noen enkeltprosjekter like gjerne kan komme fra Miljøverndepartementet som fra Husbanken.

4.7 Oppsummeringsfasen

En prosessevaluering var planlagt igangsatt i 2. prosjektår (1998) med avslutning i 4. prosjektår (2000). De tiltakene som ble planlagt i denne fasen var å invitere til

utarbeidelse av materiell på bakgrunn av evaluering av forsøk, dokumentere alle forsøk, utarbeidelse av resultatrapport.

Høsten 1999 gjennomførte Asplan Analyse en prosjektgjennomgang av utdanningsprosjektet. Målet med prosjektgjennomgangen var å danne grunnlag for en tilråding til Husbanken om hvordan prosjektet kunne organiseres med sikte på en innstramning av prosjektets ambisjoner og tilpasset ressursituasjonen og økt resultatorientering. De områdene som ble omfattet av prosjektgjennomgangen var en mindre kartlegging av prosjektet totale organisering, hvordan prosjektorganisasjonen faktisk fungerte og det ble gitt forslag til en oppdatert prosjektplan og prosjektorganisasjon.

5 DATAINNSAMLING OG BESKRIVELSE AV ENKELTPROSJEKTENE

De utdanningsinstitusjonene som ble invitert til å delta i prosjektet var:

- Arkitektutdanningene i Oslo, Bergen og Trondheim
- Planutdanningene i Ås, Oslo, Trondheim, Volda, Stavanger, Kjeller, Grimstad og Volda
- Ingeniørutdanninger i Stavanger, Bergen, Narvik, Trondheim, Agder, Oslo
- Interiørutdanninger i Bergen og Oslo
- Industridesign utdanning i Oslo og Trondheim
- Byggfag utdanninger i Bergen, Trondheim, Skedsmo og Kristiansand
- Ergoterapi utdanninger i Bergen, Tromsø, Trondheim og Oslo.

Ikke alle disse skolene har fulgt opp med enkeltprosjekter. Enkeltprosjekter som er gjennomført i perioden 1997 til i dag er omtalt under. Alle enkeltprosjekter er kategorisert inn under arbeidsgruppene, siden det har vært den mest brukte inndelingen av enkeltprosjekter i utdanningsprosjektet. I prosjektskjemaet er det registrert navnet på enkeltprosjektet, hvilken skole/utdanningsinstitusjon som har gjennomført prosjektet, hvem som har vært ansvarlig(e) person(er) ved skolen for prosjektet, hvem som eventuelt har vært eksterne samarbeidspartnere, hvilket tilsagn eller tilskudd som er gitt fra Husbanken, tidspunkt for oppstart og avslutning, et anslag for tidsbruken til lærekreftene i ukeverk på skolen for prosjektet, samt hvilken type prosjekt det har vært snakk om. På skjemaet er det også registrert hvilke målsettinger enkeltprosjektet selv mener å ha eller som er beskrevet i søknader ol, samt en beskrivelse av innsatsen, aktiviteter og målgrupper og til slutt hvilke resultater enkeltprosjektet har produsert til nå.

Det er i utgangspunktet de seks arbeidsgruppene i prosjektorganisasjonen som har fulgt enkeltprosjektene. Arbeidsgruppene har hatt ulike antall enkeltprosjekter å arbeide med. Nedenfor er det gitt en oversikt over antall prosjekter hver enkelt arbeidsgruppe har fulgt.

Arbeidsgruppe	Antall enkeltprosjekter	Antall utd.institusjoner
Arkitektthøgskole	9	2
Ingeniørthøgskole	2	1
Planutdanning	6	4
Interiør- og designutdanning	4	3
Videregående skole	1	1
Ergoterapi	4 (5)	1 (2)
Totalt	24 (25)	11 (12)

Tabell 1. Antall prosjekter og utdanningsinstitusjoner de seks arbeidsgruppene følger opp.

Noen enkeltprosjekter er initiert gjennom innsats i arbeidsgruppene innenfor utdanningsprosjektet, og fulgt opp i samarbeid med Miljøverndepartementets satsning. Dette gjelder ett prosjekt som retter seg mot utvikling av kompendium innen planlegging ved Høgskolen på Kjeller og utvikling av et undervisningstilbud innen samfunnsplanlegging på Mastergrads-nivå ved Høgskolen i Volda. Disse enkeltprosjektene er omtalt i avsnitt 5.2, men ikke omfattet av evalueringen, selv om de delvis er resultat av innsatsen i utdanningsprosjektet.

Datainnsamlingen er gjennomført ved hjelp av prosjektskjema og et spørreskjema rettet mot enkelt-prosjektlederne, se vedlegget. Nesten alle prosjektlederne var tilgjengelige, et par-tre stykker var ikke tilgjengelige (permisjoner, sykdom og lignende) i intervjuperioden. Beskrivelsene av prosjektene bygger på informasjon fra Husbankens arkiv, intervjuer og etterfølgende kvalitetssikring av Prosjektgruppa. I praksis ble både prosjektskjema og spørreskjemaet rettet mot enkeltprosjekter anvendt i datainnsamlingen.

Styrken med en kvalitativ analyse er at det samles en bred og samlet kunnskap om det undersøkte temaet, slik at leseren kan sette seg inn i og forstå hva det dreier seg om. Resultatene av en kvalitativ analyse har et mer autentisk preg.

5.1 Arbeidsgruppe Arkitektthøgskolene

Arbeidsgruppen er ledet av Norges Handikapforbund ved siv.ark. Edel Heggem. Andre medlemmer av gruppa er siv.ark Karin Høyland fra SINTEF og siv.ark Solveig Kornstad fra Husbankens avdeling i Trondheim. Arbeidsgruppen for arkitektthøgskolene har arbeidet mot Arkitektthøgskolen i Oslo, NTNU ved fakultetet for arkitektur, plan og byggekunst, samt Arkitektthøgskolen i Bergen.

På konferansen i 1997 var alle de tre arkitektthøgskolene i Norge representert. Av disse har to utdanningsinstitusjoner etablert enkeltprosjekter: Arkitektthøgskolen i Oslo (AHO) og Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet (NTNU). Studenter ved Arkitektthøgskolen i Bergen har deltatt i studentkonkurransen, men skolen har ikke gjennomført enkeltprosjekter i utdanningsprosjektet ennå.

Ut fra konklusjonene på konferansen i 1997 ble hovedmålet for arbeidsgruppen¹⁸ å få temaet inn som en integrert del av undervisningen. Delmålene som er definert i arbeidet er:

1. økt kunnskap og holdningsendring blant studenter og lærere
2. gode eksempler som viser både god arkitektur og universell utforming
3. ny forskning og økt kunnskap om temaet.

¹⁸ Oppsummering av aktivitetene i 1999 – gjengitt fra Handlingsplanen for arbeidet rettet inn mot arkitektskolene, Edel Heggem

Først presenteres enkeltprosjekter som er gjennomført ved Arkitektthøyskolen i Oslo. Ved AHO har førsteamanuensis Margrethe Dobloug koordinert og administrert alle enkeltprosjektene, og tiden til dette har gått over skolens interne tid og ut over tiden avsatt til prosjektet. De opprettet en styringsgruppe ved skolen bestående av Tone Rønnevig, Edel Heggem, Sidsel Bjørneby, Tom Vavik og Margrethe Dobloug. På den måten sikret man forankring i Husbanken og i fag- og i brukermiljøene.

Prosjektnavn: Kursmodul 3 grunnundervisning arkitekt (post 3 1998)				Adresse: 22 99 70 61			
Skole: AHO				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Margrethe Dobloug				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				65 000,-			
Oppstart: 1998		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Utvikling og utprøving av kursmodul på grunnnivå i arkitektutdanningen			
Avslutning: 1999		3 uv		2 uv			
Målsetning:							
Styrking av høyskolens undervisning innen hvordan fysisk utforming styrer deltakelse og bruk, og å utvikle arbeidsformer som både har en større grad av oppmerksomhet rettet mot bruks- og tidsaspekter og bygger på et planleggingsgrunnlag som innebærer et dynamisk syn på brukere og brukssituasjoner. Utviklingsarbeidet er rettet mot oppbygging av skolens kompetanse og mot konkrete undervisningsforsøk.							
Prosjektbeskrivelse:							
Kursmodulen er utformet som en frittstående kursmodul med to dagers varighet som kan innpasses ordinær undervisningsmodus på grunnnivå. I praksis trekkes også eksterne fagkrefter inn i undervisningen for å bringe spesialkompetanse og brukerperspektivet inn i større grad. Modulen består av forelesninger med drøftinger og øvelser. I øvingsoppgaver lar man studentene utarbeide løsningsforslag ut fra brukerkarakteristikker, premisser fra bl.a. universell utforming og bruksmønstre. Kursmodulen ble gjennomført i mars 99 med 1.års-studenter. I alt 23 studenter gjennomgikk kurset.							
Undervisningen tar sikte på å dekke en rekke formål, hvor ideene bak universell utforming er en av flere.							
Ved AHO er alle prosjektene styrt av en styringsgruppe og koordinert av M. Dobloug.							
Resultat:							
Modulen er presentert for Undervisningsutvalget ved AHO. Modulen er repeterbar for skolen (og andre for så vidt). Utviklingsarbeidet har styrket undervisningens bredde og dybde innen universell utforming. Kursmodulen har hatt stor nytte i seg selv ved å knytte undervisningen opp mot samfunnsaktuelle problemstillinger. Det er et ønske ved skolen om å få modulen inn i framtidige undervisningsplaner. Andre utilsiktede resultater av prosjektet er bedre tverrfaglig arbeid ved skolen (også på tvers av institutter) og universitetsmiljøet i Oslo og har bidratt til etablering av et viktig internasjonalt nettverk innen arkitektur og universell utforming.							

Prosjektnavn: Rapportering fra gjennomføring av Kursmodul, særkurs bolig arkitekt (post 3a-1999)		Adresse:	
Skole: AHO		Samarbeidspartner: Edel Heggem og Tone Rønnevig	
Personell (ansvarlig): Margrethe Dobloug og Knut Hjeltnes		Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:	
		30 000,-	
Oppstart: 1998	Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Utarbeide erfaringsrapport
Avslutning: 1999		2½ uv	
Målsetning:			
Utarbeide erfaringsrapport fra gjennomført kursmodul for særkurs med deltakelse i studentkonkurranse.			
Prosjektbeskrivelse:			
Erfaringsrapporten skulle skrives på bakgrunn av at fagområdet Bygg 2 ved AHO tilbød seg å arbeide med temaet Universell utforming og en konkurranse i et ordinært særkurs. Representanter for Utdanningsprosjektet (Edel Heggem og Tone Rønnevig) utarbeidet et eget seminaropplegg/dagsseminar med interne og eksterne krefter og med prosjektmateriale og undervisning for studenter på særkurset. Undervisningen la grunnlag for gjennomføring av praktiske oppgaver som skulle være med i studentkonkurransen. Studentoppgavene ble gjennomført med UU som ett av flere viktige tema. I alt 27 studenter gjennomgikk kurset. Seminaret var tydelig rettet mot temaet universell utforming og skulle "... øke studentenes bevissthet om temaet og se det i sammenheng med andre fakta som behandles i sær oppgaver". Det ble lagt vekt på å problematisere begrepet universell utforming og søke å belyse det fra ulike perspektiver som studentene vil møte i sin framtidige praksis. Ressursene som AHO fikk ble benyttet til rapportering om gjennomføring av seminaret og til utstilling/studentkonkurransen.			
Resultat:			
Rapport med beskrivelse av bakgrunn, pedagogisk metode, gjennomføring/program og foreløpige konklusjoner er utarbeidet. Oppgavene viser hvordan UU kan bidra til et samfunn som preges av universell utforming. AHO mener at semesteret var pedagogisk vellykket. Studenter og lærere fikk øket bevissthet om problemfeltet universell utforming og gjennomførte ulike studier av hvordan fysisk formgivning kan øke bruksmuligheter. Arbeidet har også medført publisitet gjennom innlegg på utstilling på Hamar og omtale i presse.			

Prosjektnavn: Semesterkurs, barneskole og universell utforming (post 3b-1999)				Adresse:			
Skole: AHO				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Margrethe Dobloug og Einar Dahle				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				60 000,-			
Oppstart: 1998	Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Utarbeidelse og gjennomføring av seminar			
Avslutning: 1999		2 uv	4 uv				
Målsetning:							
Den overordnede målsettingen for utviklingsarbeidet har vært å rette søkelyset mot hvordan fysisk utforming styrer deltakelse og bruk, og å utvikle arbeidsformer som både har en større grad av oppmerksomhet rettet mot bruks- og tidsaspekter og som bygger på et planleggingsgrunnlag som innebærer et dynamisk syn på brukere og brukssituasjoner. Arbeidet innebar å utvikle og gjennomføre seminarer, befaringer og sluttgjennomgang av studentprosjekter.							
Prosjektbeskrivelse:							
Enkeltprosjektet besto av enkelttiltak integrert i ordinær prosjektorientert undervisning. Temaet UU ble integrert i videregående kurs i arkitektutdanningen som omfatter prosjekteringsoppgave om barneskole.							
Prosjektets overordnede hensikt var å sette arkitektur inn i et aktuelt samfunnsmessig perspektiv. Stikkord i denne sammenhengen er her: universell design, bedre almen brukbarhet og ressursforvaltning, vektlegging av planleggingspremisser og til vurderingskriterier, prosjekteringsprosesser med vektlegging av brukere, bruk og brukssituasjoner. Ett av poengene var å integrere universell utforming i et mangfold av ulike behov. Det ble innhentet eksterne foredragsholdere til seminar om skoleutforming og om bevegelse og tilgjengelighet, det ble utviklet kompendium og befaringer gjennomført som del av semesterkurset med 27 studenter.							
Resultat:							
Prosjekteringsoppgavene gjenspeilte mange av de krav som settes til en moderne skoleutforming. Gjennomføringen av studentenes prosjekteringsoppgaver skulle ta hensyn til barn i ulike aldersgrupper og samhandling med voksne, og fysisk utforming for ulike brukergruppene/brukssituasjoner.							
Selv om universell utforming var en integrert del av undervisningen og ble presentert som ett tema på lik linje med en rekke andre. Prosjekteringsoppgavenes komplekse karakter gav liten anledning til å utdype universell utforming-problematikken i utforming ut over tilgjengelighet og dimensjoneringsaspekter.							

Prosjektnavn: Eksempelsamling – NHF				Adresse:			
Skole: Norges Handikapforbund				Samarbeidspartner: NHFs er hovedansvarlig			
Personell (ansvarlig): Edel Heggem er ansvarlig i NHF. Det er ytt rådgivning fra AHO ved Margrethe Dobloug.				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				10 000,- 10 000,-			
Oppstart: 1998	Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Rådgivning ifm utvikling av eksemplarsamling			
Avslutning: 2000		½ uv	½ uv	½ uv			
Målsetning:							
Gi bistand til utvikling av eksemplarsamling							
Prosjektbeskrivelse:							
Arbeidet er knyttet opp mot NHF arbeid med eksemplarsamling. Arbeidet består i å gi faglige innspill til NHFs hefte mht å single ut eksempler, diskutere utvalg og framstilling av dem samt det pedagogiske opplegget (brukbarhet for studentene).							
Resultat:							
Utkast til eksempelhefte fra NFH foreligger, hvor AHO har ytt bistand.							

Her beskrives enkeltprosjektene ved NTNU Arkitektavdelingen.

Prosjektnavn: Utvikling og gjennomføring av emneblokk i grunnutdanninga (i grunnkursmodul)				Adresse: 73 59 50 80			
Skole: NTNU Arkitektavdelingen				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Harald Høyem og Kjell-Håvard Bråten				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
						50 000,-	
Oppstart: 1998/1999		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Gjennomføre undervisningsforsøk og innarbeide temaet UU i utdanningen.			
Avslutning: 1999				2-3 uv	1-2 uk		
Målsetning: At studentene blir kjent med målestokk og dimensjonering ift funksjonshemmedes behov og krav. Målet var å utvikle et en emneblokk for 2.klasse arkitekt innenfor studieopplegget, gjennomføre undervisningsforsøk og innarbeide temaet på studieopplegget.							
Prosjektbeskrivelse: Undervisningsopplegget er utviklet og gjennomført i 1999. Opplegget innebærer at studentene tilegner seg kunnskap om menneskets dimensjoner og disse sett i forhold til omgivelsene gjennom å bygge 1:1-modeller av rom i boliger som soverom, kjøkken, garderober, bad, etc. Studentene får mulighet til å tilpasse rullestolers dimensjoner til omgivelsene. I alt 70 studenter deltok i 1999. Opplegget ble utprøvd i 1999, og det gjennomføres justert opplegg for 2.klasse vårsemesteret i 2000. Temaet UU er således tatt inn i studieopplegget for 2. klasse obligatorisk fra 2000.							
Resultat: Målene for enkeltprosjektet er nådd. Selv om det ikke var et mål å utvikle egenkompetanse på UU, er dette en bieffekt av undervisningen. Også fagdagen om UU sammen med ergoterapeututdanningen ved HIST m.fl. har bidratt til dette. PS: ved NTNU er det over en årrekke undervist i tilpasning for alle/funksjonshemmede i Boligkurset. Det som har skjedd nå er en ytterligere forbedring og vektlegging gjennom en bredere utdanning innen universell utforming, men ikke noe dramatisk sprang.							

Prosjektnavn: Deltakelse på tverrfaglig seminar med øvingsopplegg				Adresse:			
Skole: NTNU Arkitektavdelingen				Samarbeidspartner: HIST (ergoterpi)			
Personell (ansvarlig): Kjell-Håvard Bråten/Svein Erik Svendsen (og Harald Høyem)				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
						Til HIST	
Oppstart: 1999		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Gjennomføre seminar som ledd i undervisningsopplegg.			
Avslutning: 1999			lite				
Målsetning: Informere studenter om universell utforming og øke den praktiske forståelsen for de respektive utdanninger hvh ift funksjonshemmedes krav og tekniske løsninger.							
Prosjektbeskrivelse: Temadag/seminar gjennomført i februar 1999. Seminaret samlet ca 150 deltakere, og var et samarbeid mellom utdanninger innen ergoterapi (HIST), arkitektur (NTNU), ingeniører (Ingeniørhøgskolen i Sør-Trøndelag) og byggfag på videregående skole (Brundalen vgs).							
Resultat: Målet var knyttet til informasjon og deltakelse på temadag om universell utforming. Det var god deltakelse fra NTNU arkitektstudenter. Seminaret er en obligatorisk del av grunnundervisningen og det planlegges å gjennomføre opplegget årlig.							

Prosjektnavn: Prosjektpakke for grunnskolen og studietilbud					Adresse: 73 59 50 80				
Skole: NTNU Arkitektavdelinga					Samarbeidspartner:				
Personell (ansvarlig): Siv Bleikli (og Harald Høyem)					Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:				
							65 000,-		
Oppstart: 1998/99		Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Undervisningsopplegg utarbeidet for grunnskolen				
Avslutning: 2000				4 uv	Mer				
Målsetning: Utvikling av prosjektpakke om boligkvalitet og boliger for alle for grunnskole-elever.									
Prosjektbeskrivelse: Bakgrunnen for prosjektet er at Husbanken ønsker å øke bevisstheten om bokvalitet allerede fra barnealder. Gjennom dagens prosjektundervisning i grunnskolen er det mulig å innarbeide en prosjektpakke, tilpasset både ønsket om standardisering og fleksibilitet, til undervisningen der. 20-25% av undervisningen i grunnskolen er prosjektbasert.									
En egen del i prosjektpakken om universell utforming inngår i prosjektpakken.									
Resultat: Arbeidet gjøres ferdig våren 2000.									

Prosjektnavn: Eksempelsamling - NHF					Adresse: 73 93 34 25				
Skole: NTNU Arkitektavdelingen					Samarbeidspartner: NHFs er hovedansvarlig				
Personell (ansvarlig): Tore Brantenberg					Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:				
							10 000,-		
Oppstart: 1999		Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Utvikling av eksempelsamling				
Avslutning: 2000									
Målsetning:									
Yte bistand til utarbeidelse av NHFs eksempelsamling.									
Prosjektbeskrivelse:									
Arbeidet er knyttet opp mot NHF arbeid med eksempelsamling. Arbeidet består i å gi faglige innspill til NHFs hefte mht eksempler, pedagogisk opplegg etc.									
Resultat:									
NTNU har ikke gjennomført dette.									

Prosjektnavn: Temahefte/eksempelsamling om tilgjengelighet i antikvariske bygninger					Adresse: 73 59 26 19					
Skole: SINTEF					Samarbeidspartner: NTNU					
Personell (ansvarlig): Eir Grytli					Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:					
							50 000,-			
Oppstart: 1999		Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Publikasjon/eksempelsamling					
Avslutning: 2000										
Målsetning: Utarbeidelse av eksempelsamling om tilpassing av tilgjengelighet for funksjonshemmede i eldre verneverdig bebyggelse.										
Prosjektbeskrivelse: Utvikling av eksempelsamling om tilgjengelighet i antikvariske bygninger/eldre verneverdig bebyggelse til bruk i undervisningen for videregående kurs i bygningsvern ved NTNU. Det meste av midlene overføres til år 2000.										
Resultat: Ferdigstilles innen 1.7.2000										

5.2 Arbeidsgruppe Planlegging

Denne arbeidsgruppa er ledet fra Miljøverndepartementet ved siv.ing Olav Rand Bringa. Andre medlemmer er siv.ark Steen L. Petterson fra Boligselskapet LHL, ing. Tone Manum fra Oslo fylkeslag av LHL og plansjef Gunnar Ridderstrøm fra Larvik kommune. Arbeidet i denne gruppa er koordinert med Miljøverndepartementets satsning, siden Olav Rand Bringa leder departementets arbeid med oppfølging av St.meld 8 hvor arbeidet med å få UU inn i den fysiske planleggingen er ett viktig tema.

Utdanning innen planlegging gis ved Landbrukshøgskolen (NLH) på Ås, ved arktitektutdanningen i Trondheim, Bergen og Oslo, samt ved Høgskolene i Volda, Lillehammer og Stavanger. Bare NLH var representert på konferansen i 1997. Der ble det konkludert med at de viktigste tiltakene ville være å inkludere temaet universell utforming sterkere og mer systematisk inn i alle trinn i utdannelsen, utvikle muligheter for hovedoppgaver innenfor temaet og se på mulighetene for forskning og utvikling gjennom stipendiatarbeider.

De utdanningsinstitusjonene som gjennomfører enkeltprosjekter er NTNU, Norges landbrukshøgskole, Høgskolen på Kjeller og Høgskolen i Volda. Miljøverndepartementet har medfinansiert flere av enkeltprosjektene.

Prosjektnavn: Utvikle undervisningsopplegg				Adresse:			
Skole: Høgskolestiftelsen på Kjeller				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Pål Jordanger og Kari Bjerke Karlsen				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
					20 000,-		
Oppstart: 1998	Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Utvikle undervisningsplaner som integrerer universell utforming.			
Avslutning: 1999		1½ u.v.					
Målsetning:							
Utvikle et generelt undervisningsopplegg om tilrettelegging for funksjonshemmede/universell utforming som kan benyttes i studietilbud i arealplanlegging, miljørettet helsevern og oppvekstmiljø for barn og unge.							
Prosjektet handler om å beskrive hvordan man kan integrere temaet UU inn i de ulike studieretningene som tilbys ved høgskolen.							
Prosjektbeskrivelse:							
Høgskolestiftelsen har tre undervisningstilbud som det er aktuelt å inkludere tema om universell utforming: Miljø- og energiteknikk (20 vektall), Miljørettet helsevern (10 vektall), Oppvekstmiljø for barn og unge – forebyggende helse- og sosialarbeid (10 vektall). Skolen ønsker nå å innarbeide universell utforming i fagplanene i to faser. Fase I omfatter å sette opp deler av aktuell litteratur som en del av pensum og fase II omfatter å utvikle egne kompendier, gruppeoppgaver og forelesninger. Fase I kan realiseres i løpet av skoleåret 1999/2000, mens realisering av fase II krever midler fra eksterne (MD eller Husbanken).							
Resultat:							
Opplegget er ferdig utarbeidet. Konklusjonene legger til rette for å få temaet inn i studieplanene, men det kreves oppfølgende arbeid for å få det til (lærebøker, kompendium etc). Det er gjort noen undervisningsforsøk og er under innarbeid i fagplanene. Denne videreføringen av prosjektet finansieres av MD i 2000 (se neste prosjektbeskrivelse under). Målet med prosjektet er nådd.							

Prosjektnavn: Kompendium om funksjonshemmedes miljøtiltak og fordelingshensyn.					Adresse:	
Skole: Høgskolen på Kjeller					Samarbeidspartner:	
Personell (ansvarlig): Pål Jordanger					Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:	
						60 000,- (fra MD er innvilget)
Oppstart: 1999	Anslag timebruk 97-98-99-00				Type prosjekt: Utvikle kompendium	
Avslutning: 2000						
Målsetning: Utarbeide kompendium til bruk i undervisningen i miljørettet helsevern og miljø- og energiteknikk. Forholdet mellom funksjonshemming, miljøtiltak og fordelingshensyn skal inngå i kompendiet.						
Prosjektbeskrivelse: En praktisk anvendelse av dette vil være i miljøanalyser for bevegelseshemmede.						
Resultat: Skal ferdigstilles september 2000. Umulig å si noe om måloppnåelse. Dessuten finansiert fra MD						

Prosjektnavn: Utarbeidelse av tiltaksplan for UU undervisning				Adresse: 64 94 83 82			
Skole: Norges landbrukshøgskole				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Sigmund Asmervik				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				50 000,-			
Oppstart: 1998		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Seminar/arbeidskonferanse samt plan for å utvikle undervisningsopplegget.			
Avslutning: 1998			... 4 u.v				
Målsetning: Formålet var to-delt: først å gi lærere og studenter en innføring i det faglige grunnlaget for planlegging og universell utforming, deretter å utarbeide en tiltaksplan for å integrere universell utforming i undervisningen.							
Prosjektbeskrivelse: Det ble høsten 1998 gjennomført et seminar for å gjennomgå og klarlegge hvordan tilrettelegging for funksjonshemmede og universell utforming kan inkluderes i utdanningen. Seminaret medførte kompetanseheving blant lærerne (5-6 lærere deltok), og gav informasjon til studentene om temaet og betydningen av dette for deres framtidige arbeid. Gjennom seminaret ble det gjennomført en dialog med aktuelle fagmiljøer, også internasjonalt. Det er utarbeidet en tiltaksplan for å få universell utforming inn i undervisningen utarbeidet i samarbeid mellom studenter og dosenter. Det spesielle ved NLH er utdanningen av landskapsarkitekter med vekt på vegetasjon, belegging, forholdet mellom ute og inne. Undervisning om universell utforming er inne i på undervisningsplanene og integrert i undervisningen. Hvert år nås 110-120 studenter i undervisningen om universell utforming.							
Resultat: Konferanse over to dager med deltakelse fra lærere og studenter er gjennomført. Første dag en fagdag, andre dag en strategidag for hvordan hensikten kan nås for NLH. Det foreligger rapport. Det meste av ressursene (kronene) ble brukt til å organisere seminaret og innhente internasjonal ekspertise som foredragsholdere. Arbeidet har medført en holdningsendring til temaet både hos studenter og lærere ifølge informanten.							
Prosjektnavn: Utarbeidelse av undervisningsmateriell til bruk ved institutt for landskapsplanlegging				Adresse:			

Skole: NLH v/Inst. for landskapsplanlegging				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig):				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
						212 000,-	
Oppstart: 2000		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Gi ut eksempelsamling (+ videreutvikle			
Avslutning: 2000			4 uv	8-12 uv	undervisningsopplegget)		
Målsetning: Utvikle undervisningsmaterieil i form av eksempelsamling til bruk i plan- og landskapsarkitekturundervisningen, samt utarbeidelse av undervisningsopplegg ved NLH.							
Prosjektbeskrivelse: Arbeidet med eksempelsamlingen er nettopp startet. Man har avvventet situasjonen noe, for å få oversikt over hvilke andre publikasjoner andre lager for tiden. Det tas sikte på at publikasjonen skal dekke to eksempler: universitetsanlegget på Dragvoll i Trondheim og deler av Barcelona. Eksempelene skal vise bredde og profesjonalitet i forhold til temaet, og være utgangspunktet for gruppeoppgaver, studentoppgaver og studier.							
Eksempelsamlingen skal være rettet mot utdanning innen landskapsarkitektur.							
Resultat: Eksempelsamlingen skal ferdigstilles i november 2000.							

Prosjektnavn: Utvikling av undervisningsmaterieil				Adresse: 73 59 50 25			
Skole: NTNU v/Fak. for arkitektur – inst. for by- og regionalplanlegging				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Sverre Nistov				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				0	0	105 000,-	
Oppstart: 1999	Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Integrere temaet i undervisningen			
Avslutning: 2000	0	0	3-4 uv	blir mer			
Målsetning:							
Målene er utarbeidelse av kompendium, øvingsoppgaver for studentene, forelesninger, materiell og evaluering av prosjektet							
Prosjektbeskrivelse:							
Prosjektet er under gjennomføring, og til nå er det gjennomført følgende tiltak:							
- undervisningsforsøk for 3.kl arkitekt: temaet integrert i obligatorisk grunnleggende fag i byplanlegging. Faget er et kombinert teori og prosjektfag. 60 studenter deltok og temaet universell utforming var en del av eksamen. - EEU-kurs i planlegging i by- og tettsteder, hvor temaet universell utforming ble viet en undervisningsdag. - I samarbeid med SINTEF er det utarbeidet et foreløpig notat (kompendium) om universell utforming, som skal benyttes som pensum i undervisningen både ved arkitekt og bygg.							
For år 2000 planlegges det undervisning i universell utforming i faget Fysisk planlegging for videregående byggstudenter. I faget skal både forelesninger og øvinger i temaet inkluderes. I dette kurset deltar ca 25 studenter.							
Resultat:							
Studentene tar temaet universell utforming som en selvfølgelig del av undervisningen. Erfaringene viser at praktiske øvelser i funksjonshemmedes hverdag og intervjuer med brukerne er viktige pedagogiske måter å anvende i undervisningen.							
NTNU inst. for by- og reg. arbeider løpende med studieopplegget, og er i ferd med å integrere temaet både i bygg- og arkitektutdannelsen.							
Det tas sikte på å ferdigstille prosjektet innen juli 2000. Det som gjenstår er ferdigstilling av kompendiet og planleggingen av undervisningen for bygg og forbedring av undervisningen for arkitekt for høsten 2000.							

Prosjektnavn: Utvikling av modul i UU i mastergrads-program i planlegging					Adresse:				
Skole: Høgskolen i Volda					Samarbeidspartner: Miljøverndepartementet				
Personell (ansvarlig): Jørgen Amdam					Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:				
Oppstart:		Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt:				
Avslutning:									
Målsetning:									
Målet for arbeidet er å utvikle et mastergrads-studium i samfunnsplanlegging hvor en modul omfatter temaet universell utforming.									
Prosjektbeskrivelse:									
Prosjektet er finansiert av Miljøverndepartementet (50 000,- i 1999).									
Resultat:									
Arbeidet pågår									

5.3 Arbeidsgruppe Ingeniørhøgskolene

Arbeidsgruppen er ledet av siv.ark Jon Christophersen og Karine Denizou fra Byggforsk. Andre medlemmer er Stein Hustvedt fra Bergen kommune og Morten Skjennem fra Husbanken i Oslo.

På konferansen i 1997 var Ingeniørhøgskolene på Gjøvik, Narvik og i Sør-Trøndelag representert. Det ble konkludert med at de viktigste utfordringene innenfor ingeniørfagene var knyttet til å skape bevissthet om menneskers forskjellighet, utvikle (undervisnings)opplegg med kvalitet og få til tverrfaglige prosjekter. Problemene ved ingeniørhøgskolene er fagtrengsel og uklarhet i styringen fra KUF og mulighetene ved læring gjennom prosjektarbeid.

I årsrapporten for 1999 for arbeidsgruppen for ingeniørhøgskoler¹⁹ er årets aktiviteter beskrevet. Det har vært satset ytterligere på motivasjonsarbeid og gjennomført et seminar (14.01.99) i regi av arbeidsgruppa. Håpet var at seminaret skulle utløse prosjekter. Det ble vist interesse fra flere lærere ved ingeniørhøgskolene, men det har ikke kommet ideer til eller innspill til prosjekter lokalt som følge av det. En konklusjon fra arbeidet er at skolene ikke har de læremidlene de trenger, fordi det veiledningsmateriellet som finnes er tilrettelagt for helt andre formål.

Unntaket er ingeniørhøgskolen i Trondheim, hvor aktiviteten har foregått i direkte kontakt med Husbanken. Det er snakk om deltakelse på tverrfaglig seminarer som andre har ansvar for å gjennomføre (ergoterapiutdanningen i Trondheim). I tillegg har Høgskolen i Agder i samarbeid med ark. Knut Espedal igangsatt arbeidet med et

¹⁹ Notat datert 10.01.00 fra Jon Christophersen og Karine Denizou, Byggforsk, til Tone Rønnevig, Husbanken

kompedium. Dette arbeidet er overtatt av Høgskolen i Stavanger fordi representanten for Agder har reist på studieopphold i utlandet.

Prosjektnavn: Faglig utviklingsarbeid for utvikling av undervisningsopplegg i UU				Adresse: 51 83 19 16			
Skole: Ingeniørhøgskolen i Stavanger, Institutt for bygg- og anleggsteknikk				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): LeRoy Tønning (Knut Jonas Espedal for deltema 1, jf søknaden datert 17.06.98))				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				75 000,-			
Oppstart: 1998		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Utvikle undervisningsopplegg, utvikle eksempelsamling			
Avslutning: 2000		5-6 uv					
Målsetning: Målsetningen er tre-delt: - Utvikle et generelt undervisningsopplegg om UU som kan benyttes i studietilbudet - Bearbeide eksempler på utbedring av boliger til funksjonshemmede tilpasset undervisningsformål - Utarbeide undervisningsopplegg for temaet adkomstforhold til bolig og bygning							
Sammenfattet: Integrere hensynet til funksjonshemmede og kunnskap om universell utforming i prosjektorientert undervisning innenfor fagene lokalplanlegging, veibygging og husbyggingsteknikk.							
Prosjektbeskrivelse: Søknaden fra HIS inneholder tre prosjekter a kr 25 000,-. Deltema 1 "Utbedringseksempler" har til hensikt å bearbeide enkelte utbedringssaker på en måte som gjør at de kan anvendes i undervisningsformål. Dette tilsvarer dottipt to over. Deltema 2 "Hoveddør og dodør" har til hensikt å viseløsninger på høgdeforskjellsproblemer i boliger som skal utbedres for funksjonshemmede. Dette tilsvarer dottpunkt tre over. Deltema 3 "Forprosjekt" har til hensikt å utarbeide en plan for hvordan temaet universell utforming kan integreres i prosjektorientert undervisning, og ble startet opp våren 1999.							
Arbeidet følges opp i et eget prosjekt beskrevet i rammen under.							
Resultat: Øvingsoppgaver i kurs om husbyggingsteknikk er gjennomført høsten 1999.							

Prosjektnavn: Kompendium				Adresse: 51 89 22 36			
Skole: Ingeniørhøgskolen i Stavanger				Samarbeidspartner: Høgskolen i Agder ved Fairhurst.			
Personell (ansvarlig): Ingeniørhøgskolen i Stavanger v/ark Knut Jonas Espedal. LeRoy Tønning er også kontaktperson her.				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
						100 000,-	
Oppstart: 1999		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Publikasjon/kompendium			
Avslutning: 2000				1-2 uv	8 uv		
Målsetning:							
Utvikling og ferdigstilling av kompendium. Prosjektet er en oppfølging av beskrivelsen i den forrige rammen.							
Prosjektbeskrivelse:							
Utvikle kompendium i byggeteknikk og planlegging (regulering). Kompendium er rettet mot ingeniørfag, men skal også kunne anvendes for sosialhøgskole og pleie- og omsorgsutdanning. Innholdet er inndelt i tre deler. En del om universell utforming, en annen om hvordan man imøtekommer kravene (prosess og fag) og en del om konkret utforming fra planlegging til bygging. Kompendium består nå av 35 sider med bilder. Det gjenstår en del arbeid våren 2000 for å få det ferdig.							
Resultat:							
Kompendium kan ferdigstilles våren 2000.							

5.4 Arbeidsgruppe Videregående skoler

Arbeidsgruppen som har arbeidet mot de videregående skolene er siden 1998 ledet av Dagfrid Hestenes fra Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, FFO. Andre medlemmer av gruppa er Ole Vefferstad fra Opplæringsrådet for berg-, bygg- og anleggsgag og Dagfinn Roy Andersen fra Kvadraturen videregående skole i Kristiansand.

Det var representanter for videregående skoler på konferansen i 1997. På dette undervisningsnivået er det snakk om å heve bevissthetsnivået hos både elever og lærere, og å innarbeide viktig stoff om universell utforming i samfunnsfaget. Siden man lærer av å se konsekvensene, vil brukbarhet for funksjonshemmede best formidles gjennom praktiske oppgaver. Derfor er lærere og byggbedrifter viktigere enn lærebøkene.

Arbeidsgruppen for videregående skoler har gjort fire aktiviteter i 1999. De har rettet en henvendelse til KUF om endring av læreplan i samfunnslære VK1, uten å ha fått svar. De har tatt kontakt med Nasjonalt læremiddelsenter (NLS) for å undersøke muligheten for om NLS kan knyttes til godkjenning/distribusjon av eksempelsamlingen (som er under utarbeidelse). Gruppen har kontaktet forlag/forfattere av lærebøker i byggfag og samfunnslære for å kunne inkludere stoff om universell utforming i lærebøkene (suksess med dette er avhengig av KUFs vilje til å endre VK1 i samfunnslære). I tillegg har arbeidsgruppen arbeidet for enkeltprosjektet som er omtalt under.

Prosjektnavn: Utarbeidelse av eksempelhefte m/lærerveiledning til undervisning om UU i videregående skole				Adresse:	
Skole: Funksjonshemmedes fellesorganisasjon (FFO) ¹				Samarbeidspartner: Dagfinn Roy Andersen, Kr.sand (gjør jobben)	
Personell (ansvarlig): Dagfrid Hestenes, FFO				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:	
				115 000,-	
Oppstart: 1999	Anslag timebruk 97-98-99-00			Type prosjekt: Utvikle eksempelhefte/ eksempel-	
Avslutning: 1999		3 u.v.	3-5 u.v.	samling	
Målsætning: Utarbeidelse av eksempeloppgaver til bruk i undervisning i samfunnslære, bl.a for VK1 og studieretning på byggfag, VK1 tømmer.					
Prosjektbeskrivelse: Målet er å utvikle et eksempelhefte m/lærerveiledning hvor gode forslag til praksisoppgaver presenteres med sikte på å øke sannsynligheten for at temaet i større grad blir behandlet i undervisningen i den videregående skolen. Heftet skal rettes mot undervisningen i samfunnslære på videregående skole, slik at det dekker både yrkesfag og allmennfag. Det skal tilrettelegges for et 2 timers undervisningsopplegg som er selvinstruerende.					
Resultat: Ferdigstilles 1.7.2000					

¹FFO er ingen skole, men det spesielle her er at FFO er søker og mellomledd til Dagfinn Andersen som gjør jobben.

Arbeidet som gjort i arbeidsgruppen i 1999 har ikke medført noen aktivitet direkte i forhold til elever/skoler.

5.5 Arbeidsgruppe Interiør/design

Ledelsen av arbeidsgruppe utføres av avd.leder Ellen Jyhne i Norges Blindeforbund. Andre medlemmer er int.ark Karen Christie Bjønness og Sidsel Bjørneby fra Human Factors Solution AS.

Arbeidet i gruppen er rettet mot interiør og designutdanninger ved Arkitektthøyskolen i Oslo (AHO), Statens håndverks- og kunstindustriskole (SHKS), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) og Kunsthøyskolen i Bergen. Aktiviteten mot Kunsthøyskolen i Bergen, seksjon for interiørarkitektur og møbeldesign, har vært i regi av arbeidsgruppa. Medlemmer av arbeidsgruppa har holdt forelesninger om temaet, for å spore til sterkere satsning i Bergen. Kunsthøyskolen i Bergen har ikke satt i gang enkeltprosjekter innenfor utdanningsprosjektet, men har fått gjennomført undervisning i temaet.

Prosjektnavn: Utvikling av undervisningen				Adresse: 22 99 70 00/71 50			
Skole: AHO, Inst. for industrideign				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Margrethe Dobloug, Tom Vavik og Hilde Angelfoss				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
						80 000,-	
Oppstart: 1998		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Undervisningsforsøk og utvikling av undervisningsopplegget 2. og 4. år			
Avslutning: 1999			Min. 4 u.v				
Målsetning: Det overordnede målet er å introdusere begrepet universell utforming for studentene. Dette gjøres gjennom utvikling av og gjennomføring av undervisningsforsøk. Delmålene er derfor knyttet til utvikling av egenkompetanse, utvikle og gjennomføre undervisningsopplegg og innarbeide universell utforming i fagplanene.							
Prosjektbeskrivelse: Følgende aktiviteter inne i enkeltprosjektet: - Man har arbeidet med to prosjekter, hhv mot 2. og 4. undervisningsår. - Utvikling og utprøving av undervisning i temaet ergonomi for 2. årskurs ved industrideign ved AHO (ressursene er også brukt til modellbygging, materiell, eksterne forelesere). Temaet universell utforming er nå for andre gang en del av faget Produktdesign (videregående kurs i 4. år). På grunnivået i utdannelsen inkluderes temaet i grunnfagene, hvor framgangsmåter, prinsipper og retningslinjer for universell utforming innen produktutvikling og design er gjennomgått. I 199 var kullene innen utdanningen på ca 15 studenter. Fra 2001 skal kullet økes til 24. - lage produkter i omsorgsboliger til utstilling på Hamar (studentoppdager) og gjennomføring av studentkonkurranse							
Arbeidet inngår i Arkitektthøgskolens totale utviklingsarbeid for universell utforming finansiert av Husbanken.							
Resultat: Gjennomført undervisning for 2. studieår våren 1999. Nå integrert i kursmodul for produkt/markeds/samfunn i ordinær undervisning (8 ukers kursmodul). I 4. år er universell utforming et tilbakevendende tema. Universell utforming er nå en del av fagplanen og pensum. Kurset repeteres i 2000. Rapport for 1999 er utarbeidet.							

Prosjektnavn: Utvidelse av lærebok		Adresse:	
Skole: NTNU/AHO, Design		Samarbeidspartner:	
Personell (ansvarlig): Tom Vavik		Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:	
		35 000,-	
Oppstart: 1998	Anslag timebruk 97-98-99-00	Type prosjekt: Forbedre lærebok	
Avslutning: 1998	3-4 u.v.		
Målsetning:			
Utvide og tilpasse lærebok om menneskelig aspekter i design og om ergonomi med kapittel om universell utforming (Vavik og Øritsland, 1999).			
Prosjektbeskrivelse:			
Læreboka er videreutviklet, hvor temaet universell utforming, oppgaver og litteraturhenvisninger er inkludert. Det er gitt veiledning fra arbeidsgruppen. Læreboka er pensum ved industridegn ved AHO.			
Resultat:			
Revisjon av lærebok er ferdig.			

Prosjektnavn: Utvikling og gjennomføring av forsøk i undervisningen		Adresse: 73 59 01 04	
Skole: NTNU v/Fakultetet for produktdesign		Samarbeidspartner:	
Personell (ansvarlig): Tron Are Øritsland		Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:	
		(Gitt tilsagn: 60 000,-)	
Oppstart: 1999	Anslag timebruk 97-98-99-00	Type prosjekt: Kompetanseoppbygging, utvikling og informasjon	
Avslutning: 2000			
Målsetning:			
Prosjektbeskrivelse:			
Arbeidet med å utvikle undervisningen om universell utforming er en del av instituttets daglige arbeid. Selv om de har fått tilsagn om kr 60 000,-, har arbeidet blitt finansiert over instituttets driftsbudsjett, og det er usikkert om de vil sende faktura for arbeidet som er gjort. De har gjennomført følgende aktiviteter i etterkant av søknaden til Husbanken:			
- bidratt med innspill til lærebok om ergonomi (Tom Vavik) - gjennomført spørreundersøkelse sommeren 1999 om norsk industridegnernes kunnskap om universell utforming. Publisert artikkel om undersøkelsen i "Design" nr 1 2000. - innført temaet universell utforming i undervisningen i ergonomi, industridegn og produktdesign ved NTNU. I 1999 som selvstendig tema i undervisningen, men fra 2000 som integrert tema i undervisningen løpende gjennom semesteret. Universell utforming benyttes som en vinkling på undervisninga – en brukersentrert design. - fått temaet sterkere inn på undervisningsplanene. Det er ca 15 studenter pr kull i fagene på Industridegn.			
Det foreligger planer om å gjennomføre workshop for norske industridegnere med utgangspunkt i resultatene fra spørreundersøkelsen. Det interessante her var at på den ene siden var det veldig få som kjente begrepet universell utforming, men når de fikk det forklart, sa at dette lå i fagets natur, og på den andre siden var det mange som mente at universell utforming var en god ideologi som var for kostbar i de fleste sammenhenger. I en framtidig workshop vil det være et mål om å spre kunnskap om universell utforming i det norske designer-miljøet.			
Resultat:			
Det NTNU har gjort hadde de gjort uansett tilskudd eller ikke. NTNU har ikke sendt faktura på arbeidet som er gjort, fordi det er en del av daglig drift. Universell design er "i tiden", og filosofien formidles gjennom hele kurset.			
Resultatet av arbeidet, og særlig integrering av universell utforming inn i undervisninga, kan først sees på lang sikt.			

Prosjektnavn: Universell utforming – forsøk i undervisningssammenheng				Adresse: 22 99 55 80			
Skole: SHKS (Statens håndverks- og kunstindustriskole)				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Prof. Anne Alnæs (og Terje Hope),				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
						65 000,-	
Oppstart: 1999		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt:			
Avslutning: 1999			Ca 9 uv				
Målsetning:							
SHKS skal planlegge, gjennomføre og evaluere undervisningsopplegg med universell utforming. Målet er å opparbeide bevisstgjøring ift temaet: få studentene til å tenke på det og få det integrert i undervisningen.							
Prosjektet består av tre uavhengige deler:							
1. Gjennomføring av "kandidateksamen" 1999: K.C.Bjønness foreleser og sensor. 2. Undervisning høsten 1999 for 2. og 3.klassinger: forelesninger og presentasjoner 3. Undervisning forut for studietur for 3. års studenter.							
Prosjektbeskrivelse:							
Gjennomføringen av kandidateksamen var ikke helt vellykket på grunn av at oppgavene var for tunge for studentene og tok sikte på å omfatte mange aspekter. Erfaringen er at det er viktig med god teoretisk innføring i forkant av studentoppgaver. Prosjektet har bidratt til intern kompetanseoppbygging innen UU siden 8 lærere har deltatt i undervisningen. Etter teoriundervisningen, som delvis ble gjennomført med eksterne foredragsholdere, har 2.klassingene gjennomført studentoppgaver innen "Venterom for leger" og 3.klassingene "Leskur". I alt deltok 36 studenter i undervisningen i 1999.							
Resultat:							
Sidene som er vektlagt er utvikling av egenkompetanse i institusjonen, utvikling og gjennomføring av undervisningsforsøk og innarbeiding av temaet i fagplaner/undervisningsplaner. Teamet er nå inne på skolens studieplan. Det viktigste resultatet er at studentene er bevisstgjort: "deres engasjement vil sitte igjen hele deres liv"							

5.6 Arbeidsgruppe Ergoterapi

Det er ergoterapeut Guri Henriksen fra Norges Handikapforbund som har ledet gruppa. Andre medlemmer er Bente Osnes, Husbanken, og Inger Hafsten fra Oslo kommune og Randi Røed-Andersen fra Deltasenteret.

På arbeidskonferansen i 1997 var ergoterapeutene svært godt representert, med deltakere fra alle de fire utdanningene i Sør-Trøndelag, Bergen, Oslo og Tromsø. Tilgjengelighet for funksjonshemmede var allerede den gang en del av studiet, ved at kunnskaper om funksjonshemmede som bruker i forhold til hjem, arbeid, skole og samfunn er en kjerne i utdannelsen. Begrepet universell utforming, rettet mot alle, var derimot nytt.

I 1999 har målsetningen med arbeidet vært å kartlegge skolens behov, for deretter å kunne tilby virkemidler som vil fremme undervisningen på området. Det har også vært en målsetning å utarbeide en strategi for hvordan arbeidet kan forankres både i skoler og fagforbund. På den måten har arbeidet gått lengre enn målene i utdanningsprosjektet, i og med at man har rettet arbeidet mot fagforbundet. Igjen er dette et

eksempel på at utdanningsprosjektet har gitt positive, men utilsiktede virkninger, her i form av arbeide rettet mot fagforbundet.

Prosjektnavn: Felles tverrfaglig fagdag for studenter				Adresse:			
Skole: Høgskolen i Sør-Trøndelag (inst. for ergoterapi)				Samarbeidspartner: NTNU (ark), Brundalen vgs, Ingeniørutdannelsen ved HIST, SINTEF, Husbanken i Trondheim			
Personell (ansvarlig): Rigmor Leknes				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				50 000,-			
Oppstart: 1999		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt: Gjennomføring av seminar.			
Avslutning: 2000		3-4 u.v. 2-3 u.v.					
Målsetning: Informere studenter om universell utforming og øke den praktiske forståelsen for de respektive utdanninger hhv ift funksjonshemmedes krav og tekniske løsninger							
Prosjektbeskrivelse: Temadag/seminar gjennomført i februar 1999. Seminaret samlet ca 150 deltakere, og var et samarbeid mellom utdanninger innen ergoterapi (HIST), arkitektur (NTNU), ingeniører (Ingeniørhøgskolen i Sør-Trøndelag) og byggfag på videregående skole (Brundalen vgs).							
Resultat: Ferdig. Evalueringsrapport foreligger. Seminaret ble gjentatt i februar 2000 med intern finansiering (spleiselag). Den tverrfaglige felles fagdagen ble gjennomført som en del av tilbudet innen den ordinære utdanningen til de fire samarbeidende utdanningsinstitusjonene.							

Prosjektnavn: Evaluering av tverrfaglig fagdag med undervisning i universell utforming				Adresse:			
Skole: Høgskolen i Sør-Trøndelag, Inst for ergoterapi				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Rigmor Leknes				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
				25 000,-			
Oppstart:		Anslag timebruk 97-98-99-00		Type prosjekt:			
Avslutning:		2 u.v.					
Målsetning: Evaluerer fagdagen og levere rapport fra tiltaket slik at forsøket kan formidles til andre skoler							
Prosjektbeskrivelse: Gjennomføre spørreundersøkelse blant deltakerne, oppsummere og skrive evalueringsrapport.							
Resultat: Evalueringsrapport utarbeidet							

Prosjektnavn: Utvikling av prosjekt der studenter fra ergoterapi og bygg er sammen om universell utforming				Adresse:			
Skole: Høgskolen i Sør-Trøndelag (inst. for ergoterapi og inst. for bygg og miljø)				Samarbeidspartner:			
Personell (ansvarlig): Rigmor Leknes (og Embret Sandbakken)				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
Oppstart: 1998/99				Anslag timebruk 97-98-99-00			
Avslutning: 1999				2 u.v.			
Målsetning:				Type prosjekt: Gjennomføring av undervisningsforsøk – et samarbeidsprosjekt			
Prosjektets mål er å øke den praktiske forståelsen for de respektive utdanninger hhv ift funksjonshemmedes krav og tekniske løsninger. Støtten ble brukt for å få i gang prosjektet.							
Prosjektbeskrivelse:							
Midlene benyttes til oppstart og planlegging for gjennomføring av et forsøk der samarbeid mellom institutt for ergoterapi og institutt for bygg og miljø om deltakelse i et felles prosjekt for gjensidig læring og økt forståelse for boligkvalitet. Utvikling av felles prosjekt mellom ergoterapiutdanningen og ingeniørhøgskolen i Sør-Trøndelag.							
Resultat:							
Prosjektet er ferdig gjennomført.							

Prosjektnavn: Utvikling av idéperm				Adresse:			
Skole: Norges Handikapforbund				Samarbeidspartner: Ergoterapeut-utdanningene i Trondheim, Bergen, Oslo og Tromsø			
Personell (ansvarlig): Guri Henriksen				Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:			
Oppstart:				Anslag timebruk 97-98-99-00			
Avslutning:							
Målsetning:				Type prosjekt: Utvikle idéperm for lærere i ergoterapeut-utdanninger			
Prosjektets mål er å øke kunnskapsnivået, gi aktuelle punkter i rammeplanen et innhold og gi lærerne et arbeids-verktøy							
Prosjektbeskrivelse:							
Idépermen skal ha to forankringspunkter: rammeplanen for ergoterapeututdanningen samt Norsk Ergoterapi Forbunds (NEFT) hefte om yrkesfunksjoner "Helse gjennom aktivitet", 1999. Det er ikke snakk om å lage lærebok, men å samle og systematisere det som finnes, både når det gjelder undervisningsopplegg, litteratur og inter-nett/fagmiljøoversikt. Idé om at en kortversjon kan utgis av NETFs serie av temahefter.							
Resultat:							
Prosjektet pågår. Samling av ressurspersoner er planlagt sommeren 2000 med tema vurdering og bruk av permen.							

5.7 Drofting av måloppnåelse for enkeltprosjektene

Dette kapittelet presenterer resultatene fra samtaleintervjuene med ansvarlig personell for enkeltprosjekter ved skoler og undervisningsinstitusjoner. Spørreundersøkelsen ble gjennomført i midten av mars. Spørreskjemaet var inndelt i 8 hovedtema som var basert på målene for utdanningsprosjektet. Det ble stilt innledende spørsmål for å klargjøre prosjektets innhold (jf prosjektskjemaet), deretter om interesse og om å utvikle egenkompetanse, så fulgte spørsmål om utarbeiding av undervisningsmateriell, om undervisningsforsøk, og om universell utforming som integrert del av undervisningen. I tillegg ble det spurt om måloppnåelse for hhv ferdige enkeltprosjekter og prosjekter i prosess. Til slutt ble det stilt spørsmål om organisering.

Hvert enkelt tema blir omtalt kvalitativt i dette kapittelet. Det er tatt sikte på å trekke fram hovedtrekk og viktige observasjoner. Disse knyttes videre til evalueringen i kap 7.

Generelt om mål²⁰

I utdanningsprosjektet er det formulert mål som skal oppfylles gjennom aktiviteter i enkeltprosjekter ved skolene. Selv om målene er formulert funksjonelt, peker de på den retningen prosjektet er ment å gå. Målformuleringene åpner for fleksibilitet og lokal tilpasning.

Målformuleringene var:

"Prosjektets effektmål er å oppnå at produkter og fysiske omgivelser blir gitt en utforming som gir størst mulig brukbarhet for alle og at det gjennom en holdningsendring vil resultere i at neste århundres produktutvikling, planlegging og byggeri er basert på et integrerende tankesett".

Prosjektets resultatmål er å

- *oppnå at planlegging for funksjonshemmede og kunnskap om universell utforming blir en integrert del i undervisningen i utdanningsinstitusjoner, aktuelle helseutdanninger og tekniske utdanninger som arbeider med formgivning i Norge (arkitekter, planleggere, industridesignere, interiørarkitekter, ergoterapeuter og byggfagstudenter)*
- *oppnå at undervisningsinstitusjonene utvikler egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming*
- *oppnå at emner tilknyttet universell utforming er innarbeidet i pensum til de respektive utdanninger innen utgangen av år 2001, eller at det er utarbeidet en plan for innarbeidelse av temaet."*

Det er viktig å avdekke i hvilken grad enkeltprosjektene har mål eller har arbeidet på en måte som er i tråd med utdanningsprosjektets overordnede mål.

Dokumentanalyser og samtaleintervjuer viser at *alle* enkeltprosjektene som er omfattet av utdanningsprosjektet har målsettinger som faller inn under de formulerte målene for utdanningsprosjektet (ref. kap 1.3). Det er således samsvar mellom overordnede mål i utdanningsprosjektet og målene i hvert enkelt skoleprosjekt. Selv om alle enkeltprosjektene har mål som faller inn under utdanningsprosjektets målformuleringer, er utformingen av målene svært ulike fra prosjekt til prosjekt: noen er detaljerte og andre er ganske overordnede. Et særtrekk er at de fleste enkeltprosjektene har hatt flere målsettinger som er i tråd med utdanningsprosjektets mål. Det er få prosjekter som kun tar sikte på å dekke ett av utdanningsprosjektets mål.

²⁰ Spørsmålet lød: "Hvilke av målene i utdanningsprosjektet tar/tok dette enkeltprosjektet sikte på å nå?"

De målene som er omfattet av flest enkeltprosjekter og som oppfattes som de viktigste har vært: å utvikle læremateriell, å utvikle undervisningsopplegg, å gjennomføre undervisningsforsøk samt å innarbeide temaet på fagplaner.

Det langsiktige målet om holdningsendring hos lærere og studenter/elever, oppfattes sjelden som et mål i enkeltprosjektene, men som en konsekvens av gjennomføring av enkeltprosjekter med mål som nevnt over. Den samme oppfatningen finner vi for det å utvikle egenkompetanse ved institusjonen på universell utforming.

Interesse²¹

I utdanningsprosjektet er det formulert følgende mål mht interesse:

Få undervisningsinstitusjonene til å fatte interesse for emnet og ønske om å delta i utdanningsprosjektet.

Spørsmålene var rettet mot hvilket tiltak som førte til at skolen fattet interesse og satte i gang prosessen med å etablere et enkeltprosjekt. Det viser seg at oppstartkonferansen i november 1997 var meget viktig. Denne samlet bred deltakelse og vekket interesse og engasjement. Dette viser at denne konferansen var godt gjennomført og målrettet i forhold til intensjonen med den. Videre har de personlige kontaktene mellom lærere og representanter for utdanningsprosjektet, enten i arbeidsgruppen eller i Husbanken, vært viktige. Særlig viktige er medlemmene i arbeidsgruppene som "kjenner" skoleslagene godt.

Også kontaktpersoner i Miljøverndepartementet har vært et viktig kontaktpunkt inn mot forvaltningen. Noen har startet opp enkeltprosjekter som følge av kontakt med Miljøverndepartementet. Det er få som opplyser at Husbankens informasjonsarbeid eller opplysningsvirksomhet var viktig. Den økonomiske tilskuddsordningen har også gitt mulighet for (personlig og institusjonell) økonomisk gevinst. Selv om svært få nevner dette eksplisitt som motivasjon for å sette i gang enkeltprosjekter, antydes det av flere at dette er en årsak til interessen. Dette forklares av et par informanter med at det finnes få støtteordninger for fagutvikling utenom institusjonens driftsmidler og eventuell forskning.

Det ble spurt om årsaken til at noen skoler ikke etablerte enkeltprosjekter innenfor tilskuddsordningen. Synspunkter fra mange på dette spørsmålet er først og fremst knyttet til vilje og prioritering. Det sies at man generelt "prioriterer feltet lavt" og har "manglende stå-på-vilje". Noen få hevder at det er manglende kapasitet som er avgjørende for dette. Det er svært få som opplyser at manglende lærekrefter eller at

²¹ De to spørsmålene vedr. interesse lød: "Hvilket markedstiltak i utdanningsprosjektet var det som fikk skolen til å fatte interesse for emnet UU og ønske om å delta i utdanningsprosjektet?" og "Hva tror du årsaken er til at noen skoler (innen din skolesektor) ikke har etablert enkeltprosjekter innen UU som følge av utdanningsprosjektet?" (flere svaralternativer for hvert spørsmål).

det ikke er relevant for mange er årsak til at andre tilsvarende skoler ikke har etablert enkeltprosjekter innenfor ordningen.

Utviklet egenkompetanse²²

For dette temaet er det formulert følgende mål:

Oppnå at undervisningsinstitusjonene utvikler egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming

For de aller fleste gjelder det at skolen har fått tilstrekkelig innsikt til å planlegge undervisningen, men få mener at de har oppnådd spisskompetanse til selv å gjennomføre undervisningsopplegg om universell utforming. De fleste på universitets- og høyskolenivå hevder at de fremdeles er avhengige av ekstern ekspertise for å dekke området godt i undervisningen. Enkelte nevner at ved å trekke inn eksterne i undervisningen, gjør man temaet attraktivt for elevene.

I stedet for å utvikle egenkompetanse, opplyser flere at de heller ønsker å innhente ekspertkompetanse for undervisningen. Det opplyses at skolene har utviklet tilstrekkelig kompetanse til å ha et aktivt forhold til hva de ønsker å ha med i undervisningsplanene, særlig er dette mest viktig for universitetene og høyskolene. På andre nivåer vil i regelen lærekreftene selv gjennomføre undervisning som inkluderer universell utforming. Noen institusjoner opplyser at de alltid har undervist i universell utforming under titlene funksjonshemmede eller livsløpsstandard, men ikke så kvalitetsmessig godt som de har fått sjansen til nå. Det er en gjennomgående oppfatning at deltakelse i utdanningsprosjektet har bidratt til at kvaliteten på undervisningen er blitt bedre og man har fått gå mer i dybden.

På universitetsnivå er det avdekket behov for FoU-virksomhet innenfor temaet. Synspunktene går i to retninger: i) det kreves bedre undervisningsmaterieell som er godt faglig fundert og spennende ("dagens studenter krever kvalitet i undervisningsmaterieellet") og ii) det kreves utviklet bedre "pedagogiske" undervisningsmåter (særlig for å få temaet universell utforming inn på viderekommende nivå i utdannelsen). I grunnkurs fungerer tilgjengelig undervisningsmaterieell bra. Å gjennomføre FoU-prosjekter, f.eks i form av diplomoppgaver ved høyskoler og universiteter eller bidrag til dr.grads-arbeider, vil utvikle egenkompetansen ved instituttene. Se også neste avsnitt.

²² Spørsmålet lød: "I hvilken grad har skolen utviklet egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming som følge av enkeltprosjektet?"

Undervisningsmateriell²³

Et annet viktig mål i utdanningsprosjektet er knyttet til utviklingen av undervisningsmateriell.

Oppnå at det er utarbeidet undervisningsmateriell som kan benyttes for den videre undervisning

Det er ulike rammebetingelser og tradisjoner ved de ulike institusjonene og nivåene i utdannelsessystemet. På videregående skole vil "brekkstangen" for å få temaet inn i undervisningen være å innføre begrepet universell utforming i læreplanen/mønsterplanen innen samfunnsfag. Læreplanen fastsettes på departementsnivå. Utviklingen av læremateriell som nå skjer, legger til rette for undervisning om universell utforming på videregående skoler. For utdanninger innen arkitekt, ergoterapi, interiør/design og plan er det utviklet, eller under utvikling, mye nytt undervisningsmateriell. Det legges stor vekt på eksempelsamlinger. Informantene hevder at dette inkluderes som pensum i undervisningsopplegget ettersom det ferdigstilles. Det å utvikle læremateriell i form av kompendium på høyskole- og universitetsnivå oppfattes som FoU-prosjekter.

En strategi som fra enkelte hevdes å være kostnadseffektiv, er å søke å inkludere temaet universell utforming i eksisterende og vanlig brukte lærebøker/undervisningsmateriell. Enkelte mener at det foregår så mange prosjekter innen utvikling av undervisningsmateriell, og ikke bare med utgangspunkt i Husbankens utdanningsprosjekt, at det er vanskelig å få oversikt over alle aktivitetene og finne fram til hva som er utarbeidet eller under utarbeidelse. Eksempel på andre som lager undervisningsmateriell er Delta-senteret.

Det er mange notater og kompendium under utvikling, og det er åpenbart en utfordring å sammenfatte og bearbeide stoffet, slik at det kan formidles godt og målrettet i forhold til de ulike behovene på de ulike undervisningsnivåene.

Undervisningsforsøk²⁴

Utdanningsprosjektet har også mål innenfor undervisningsforsøk:

Oppnå at undervisningsopplegg er utarbeidet og at det er gjennomført undervisningsforsøk i alle typer utdanninger i 1999

En rekke skoler har vurdert og bearbeidet sitt undervisningsopplegg for å styrke perspektivet for universell utforming. Det er gjort på to måter: enten ved å utrede

²³ Spørsmålet lød: "I hvilken grad er det utarbeidet undervisningsmateriell som kan benyttes for den videre undervisning?"

²⁴ Spørsmålene lød: "I hvilken grad er det gjennomført undervisningsforsøk ved skolen i 1999?", "Hvor mange elever har deltatt?" og "Hva er etter din mening de viktigste erfaringene med forsøkene?"

mulighetene på forhånd og tilpasse fagplanen i forkant av undervisningen (en rasjonell planleggingsprosess) og deretter å følge opp planen, eller ved å tilpasse universell utforming inn i undervisningen gradvis for å vinne erfaringer og deretter å innføre temaet på fagplanene (en inkrementell metode). Ut fra de sparsomme opplysningene som er innhentet omkring disse to strategiene, kan det synes som om man når lengst ved den inkrementelle metoden, når man vurderer dette i denne fasen av prosessen som på langt nær er "ferdig".

Det er gjennomført undervisningsforsøk for så å si alle skoleslagene, men med ulik dybde og intensitet. Informantene mener i hovedsak at resultatene av undervisningen er meget gode. Med gode resultater menes at undervisningen og de pedagogiske metodene har fungert godt, at elevene har gitt temaet oppmerksomhet og at man har fått god skåre på tilfredshetsmålinger for undervisningen. Gode erfaringer er ofte knyttet til undervisning på tvers av fag og på tvers av institutter og hvor studentene har fått prøve ut en funksjonshemming i det praktiske liv, f.eks som rullestolbruker eller blind. I tillegg har man gode erfaringer med å trekke brukerne (de funksjonshemmede selv) inn i undervisningen.

De som opplyser at de har "dårlige" resultater med undervisningsforsøkene, begrunner dette med dårlig planlegging av teoridelen av undervisningen. Dette er en erfaring som kan være verdifull for det videre arbeidet ved andre skoler. Det opplyses fra mange at en viktig erfaring med undervisningsforsøkene er at studentene tar temaet som en selvfølgelig del av (den nye) undervisningen, noe det ikke har vært for lærerne. For enkelte utdanninger (arkitekt, plan) må det sterk påvirkning til fra "ildsjelene" for å få justert eller endret innholdet i undervisningsplanene. For universitetsutdanningene har forsøkene bidratt til nye perspektiver i utdanningen og for studentene, fordi de må inkludere brukernes behov og ta brukerhensyn på en helt annen måte enn tidligere. De som har erfaring med tverrfaglige undervisningsforsøk påpeker de gode erfaringene med disse. Enkelte informanter mener at det er overraskende at man oppdager noe nytt når man setter seg inn i temaet universell utforming og underviser om det. Samlet sett mener de ansvarlige for enkeltprosjektene innen undervisningsforsøk at den viktigste erfaringen er at studentene som har deltatt er blitt mer bevisste på problemstillingen.

Suksessfaktorene for vellykkede undervisningsforsøk synes å være: tilstrekkelig og god teoriundervisning, gjennomføring av praktiske studentoppgaver, og praktisk daglig opplevelse av å være handikappet, gjerne sammen med "brukere".

Integrert del av undervisningen²⁵

Utdanningsprosjektet har også mål om:

Oppnå at planlegging for funksjonshemmede og kunnskap om universell utforming eller emner tilknyttet universell utforming blir en integrert del i undervisningen og innarbeidet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg i aktuelle utdanningene (innen år 2000²⁶/innen utgangen av år 2001²⁷), eller at det er utarbeidet en plan for innarbeidelse av temaet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg

For noen utdanninger var temaet allerede tatt inn i undervisningsopplegget, som f.eks hos ergoterapeutene og industri-/produktdesign. Hos andre er utgangspunktet det motsatte, nemlig at temaet er svakt dekket i fagplanene og begrepet ikke er innført i pensum. Dette gjelder de videregående skolene og ingeniørhøgskolene for byggfag.

Undervisningsforsøkene har ifølge informantene medført kvalitetsmessig forbedring av undervisningen ved institusjonene innenfor arkitekt, ergoterapi, interiør/design, og også i noen grad innen planutdanninger. Innenfor arkitektutdanningen har alle studentene ved AHO og NTNU fått tilbud om undervisning i temaet universell utforming. Innen landskapsarkitektur får alle studenter ved NLH undervisning om temaet. For ingeniørutdanningene og videregående skoler er det kun gjort undervisningsforsøk ved få av det totale antall skoler. Temaet er derfor ikke integrert i undervisninger her på landsbasis slik den er for arkitektutdanningen.

Erfaringen er at det er lett å få studentene engasjert i stoffet. Studentene ser på temaet som en selvfølgelig del av pensum, noe ikke alle lærekrefter gjør. Det har vist seg lettere å integrere universell utforming i utdannelsen på grunnnivå enn på videregående nivå – dette gjelder for arkitekt/bygg ved universiteter. Et gjennomgående inntrykk er at gjennomføring av undervisningsforsøkene har, gjennom lærernes belysning av temaet, fått erfaringer som legger grunnlag for at temaet faktisk blir en integrert del av undervisningen på sikt.

På spørsmål om hvorfor temaet ikke har kommet inn på fagplaner, viser mange til manglende kompetanse innen universell utforming (f.eks for ingeniørutdanningen) og fagtrengsel (f.eks for videregående skoler). Det nevnes også at i utdanninger på grunnnivået legges ikke premissene for utviklingen av samfunnet; man "gjør som

²⁵ Spørsmålene lød: "I hvilken grad er det utarbeidet en plan eller et undervisningsopplegg for innarbeidelse av temaet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg?" "I hvilken grad er temaet blitt en integrert del i undervisningen?" og "I hvilken grad er temaet faktisk innarbeidet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg ved skolen?". Dersom svaret var nei på ovenstående spørsmål, ble det stil oppfølgings-spørsmålet: "Hva er årsaken til at temaet ikke har kommet inn på fagplaner eller undervisningsopplegg ved skolen?"

²⁶ Opprinnelig mål fra 1997

²⁷ Mål justert høsten 1999

standarden sier". I tillegg har det kommet fram refleksjoner om at temaet ikke innebærer nok "prestisje", og at det derfor er mindre interessant å inkludere temaet på en grundig måte i lærebøker og litteratur.

Holdningsendring hos studentene²⁸

Et mål for Utdanningsprosjektet, eller en konsekvens av alle aktivitetene, er at holdningen til studentene til temaet universell utforming forbedres (se programteoriene). Dette gjelder for så vidt også for lærekreftene ved institusjonene.

På spørsmål om tiltakene har ført til holdningsendring hos elevene, varierer svarene fra i liten grad til i stor grad i positiv retning. Ingen informanter mener at det ikke har skjedd en positiv endring i holdningene etter at elevene har mottatt undervisning i temaet.

Et par av informantene mener at tiltakene har satt varige og dype spor hos studentene. Dette gjelder særlig interiør- og designutdanning hvor brukerhensyn til de grader er et tema. For andre utdanninger på et lavere og mer grunnleggende nivå, nevner informantene at de ikke har store forventninger til holdningsendringer hos elevene. Årsaken til dette er blant annet at temaet konkurrerer med så mange andre viktige undervisningstema og elevenes modenhet.

Noen sier at bare det å rette søkelyset på temaet universell utforming og brukernes behov, fører til en viss holdningsendring. Noen hevder at de er usikre på om denne holdningsendringen er midlertidig eller ikke. Et par informanter mener at det er for tidlig å anta noe om holdningsendringer. Resultatene av arbeidet vil man eventuelt se på slutten av studiene i forbindelse med hovedoppgaver el.l.

Måloppnåelse²⁹

Denne evalueringen retter i hovedsak søkelyset mot måloppnåelse. Informantene bør ha innsikt i hvorvidt målene er nådd eller ikke for enkeltprosjektet, eller i hvilken grad de mener målene vil nås for enkeltprosjekter i prosess. Det er derfor stilt spørsmål om måloppnåelse for enkeltprosjektet i forhold til de målene som var satt opp for enkeltprosjektet.

På spørsmål om måloppnåelse for ferdige enkeltprosjekter mener de fleste informantene at graden av måloppnåelse er høy. Enkelte informanter/enkeltprosjekter har ikke noe sterkt forhold til hensikten eller målet med arbeidet: de har arbeidet etter tilgjengelig kapasitet og etter hva som passer best for planleggingen og utviklingen av

²⁸ Spørsmålet lød: "I hvilken grad tror du studentenes/elevenes holdning til UU har endret seg som følge av tiltakene i enkeltprosjektet?"

²⁹ Spørsmålene lød: "I hvilken grad mener du at målene for enkeltprosjektet ble nådd?", "Hvilke faktorer/dimensjoner vektlegger du som avgjørende for målinnfrielse/manglende målinnfrielse for enkeltprosjektet?" og "I hvilken grad mener du at enkeltprosjektet har bidratt til å nå målene i selve utdanningsprosjektet?"

sin undervisning. For disse er det vanskeligere å vurdere måloppnåelse. Det vises også til beskrivelsene av resultater i prosjektbeskrivelsene i rammene i forrige kapitler.

Mht til å få temaet inn i undervisningsplaner og pensum, mener mange av informantene at det er overraskende at temaet glir så lett inn i disse. Selv om omfanget av undervisningen om universell utforming total sett er liten for de fleste, vil temaet berøres og vies oppmerksomhet på en bedre måte enn før, og for svært mange flere studenter enn tidligere. En trend innen metode er kanskje at man forlater enkeltstående og isolerte dags-seminarer om temaet, og forsøker å integrere temaet i undervisningen kontinuerlig. På den måten trekkes prinsippene eller retningslinjene fra universell utforming inn i undervisningen, og belyser en rekke faglige tema i utdanningen fra dette perspektivet hele tiden.

Viktige dimensjoner bak måloppnåelse i enkeltprosjektene viser seg å være praktisk utprøving av å være handikappet, lærernes og de ansvarlige for enkeltprosjektets engasjement, i svært mange prosjekter står "ildsjeler" bak - både i utdanningsinstitusjonene og i utdanningsprosjektets arbeidsgrupper. I tillegg nevner enkelte at godt likeverdig samarbeid på tvers av utdanningsinstitusjonene i planleggingsfasen av undervisningen i enkeltprosjektet, har vært en viktig faktor bak målinnfrielsen i tverrinstitusjonelle enkeltprosjektet. I bunnen av dette ligger selvfølgelig tilskuddsordningen som er den avgjørende faktor.

På spørsmål om hvorvidt enkeltprosjektet har bidratt til måloppnåelsen i utdanningsprosjektet, er det få eller ingen som har synspunkter på dette. En grunn kan kanskje være at de ikke kjenner målene til utdanningsprosjektet godt nok? Dette rimer godt med de tiltakene som fikk skolene til å fatte interesse for utdanningsprosjektet som var oppstartkonferansen og personlig kontakt og ikke informasjonsvirksomhet om utdanningsprosjektet fra Husbanken. I oppstartkonferansen ble utfordringer diskutert og dokumentert, men målene for prosjektet ble ikke definert her.

Videreføring³⁰

I forbindelse med forslag til forbedringer av utdanningsprosjektets organisering og gjennomføring i framtiden, er det interessant å belyse spørsmål om videreføring overfor informantene ved skolene.

På spørsmålet om videreføring peker svarene til informantene i to retninger. For det første er det et gjennomgående svar at det ikke kreves særlig mye ekstra ressurser å drive den ordinære undervisningen om temaet. I noen grad ønsker man å trekke inn

³⁰ De viktige spørsmålene vedr. videreføring lød: "I hvilken grad er videreføring av enkeltprosjektet avhengig av økonomisk støtte (fra tilskuddsordningen) i framtiden?", "Når har skolen planer om å inkludere emner tilknyttet UU i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg ved skolen?" og "I hvilken grad har oppnådd kunnskap ved skolen blitt tilført andre tilsvarende utdanningsinstitusjoner?"

eksterne forelesere, men dette er kostnader som i de fleste tilfelle kan dekkes over skolens driftsbudsjetter. Enkelte hevder imidlertid at dersom det ønskes undervisning på spisskompetansenivå, er det behov for eksterne tilskudd. I de fleste tilfeller er man ikke avhengig av ytterligere støtte gjennom tilskuddsordningen for å drive ordinær undervisning om universell utforming integrert i undervisningsopplegget. Men dette avhenger av skolens generelle handlingsrom og økonomi. Det synes som om behovet for økonomisk støtte til innkjøp av ekstern spisskompetanse øker dess høyere utdanningsnivå det undervises på.

På den andre siden er det knyttet større kostnader til utviklingsarbeid: å bearbeide lærebøker, kompendier, mer systematisk bearbeidelse av materialet, gjennomføre forsknings- og utviklingsarbeid, dr.grads-arbeider etc. På dette området mener informantene på alle nivåer at er det behov for at tilskuddsordningen (utdanningsprosjektet) videreføres. Dersom myndighetene ønsker mer påtrykk på temaet i undervisningsinstitusjonene, hevdes det at det krever kontinuerlige "drypp fra noen".

Det ble spurt om skolens tidsperspektiv på planer om å inkludere emnet universell utforming i pensum, fagplaner og undervisningsopplegg. Det er undervisningspersonell og lærere som gjennomfører enkeltprosjekter. Gjennom utviklingen og gjennomføring av undervisningen, har de fleste skolene i en viss utstrekning allerede innført universell utforming som en del av pensum. Gjennom enkeltprosjektene utvikles studieopplegget videre, og særlig ved universitetene har man klare ambisjoner om å få temaet inn på fagplanene. Ved AHO, NTNU og NLH er det allerede en integrert del i utdanningen og temaet er under innarbeiding i fagplanene/pensum. Ved ergoterapi-utdanningen i Trondheim er temaet godt integrert i utdanningen, og sentralt i pensum. Innen videregående skole og ingeniørutdanningen er det langt igjen, og man kan ikke forvente at temaet er inne i fagplaner generelt i løpet av 2001.

Når det gjelder spørsmålet om i hvilken grad erfaring fra enkeltprosjekter ved skolene er blitt tilført andre tilsvarende utdanningsinstitusjoner, sier hoveddelen av informantene at slik erfaringsoverføring i liten grad har skjedd. For enkelte skoleslag (eksempelvis interiør/design) er det etablert eller styrket profesjonelle nettverk, noe som gjør at erfaring overføres.

Utsiktede virkninger³¹

Gjennomføring av enkeltprosjekter ved skolene gir erfaringer i form av ikke-planlagte og ikke-forventede virkninger, eller det som kalles utsiktede virkninger. Det ble spurt om hvilke utsiktede virkninger gjennomføringen av enkeltprosjektet har ført til.

³¹ Spørsmålet lød: "Hvilke utsiktede virkninger (positive og negative) har gjennomføringen av enkeltprosjektet ført til?"

Det som nevnes gjennomgående er at deltakelse i enkeltprosjektet har ført til mye egeninnsats som ikke dekkes over tilskuddet. Videre sier mange av informantene at undervisningsforsøkene har gitt bedre fungerende lærer-team i utdanningsinstitusjonene, særlig der man har måttet arbeide på tvers av profesjonene. Flere nevner at engasjementet i enkeltprosjektet har ført til nyttige personlige kontakter og nettverk internasjonalt innenfor området universell utforming. En positiv utilsiktet virkning har vært starten på tverrfaglig arbeid på tvers av fagdisipliner.

En positiv utilsiktet konsekvens enkelte nevner er også effekten på annen undervisning: erfaringer fra fordypning innen universell utforming har gitt nye perspektiver på andre deler av undervisningen. Grunnen til dette er, hevder enkelte informanter, at undervisning i universell utforming krever en helt uvanlig og sterk *brukerorientering*. Skolene har ikke vært vant til å tenke brukere eller kunder på en så systematisk måte man må gjøre det for dette temaet. Denne erfaringen har gitt noen skoler et nytt brukerperspektiver også på andre deler av undervisningen.

Fra noen hevdes at utdanningsprosjektet representerer et unikt påvirkningsarbeid overfor universitetene. I den forstand at et statlig organ (Husbanken), gjennom et organisert prosjekt, forsøker å påvirke utformingen og innholdet i fagplaner og undervisningsopplegg ved institusjonene. Dette er de ikke vant til, og det er lagt merke til at mottakerne av utdannede studenter ("brukerne" av utdanningene/studentene) ønsker å påvirke undervisningsoppleggene. Dette oppfattes gjennomgående som positivt, og flere har etterlyst samme engasjement fra andre som i like stor grad eller i større grad bør ha interesse av kvaliteten på utdanningen på ulike nivåer (eksempelvis er Nærings- og handelsdepartementet nevnt). Noen har oppdaget at skolene trenger korrektiver i utdanningsopplegget utenfra og særlig fra brukere. Flere av skoleslagene er helt selvstendige til å utforme og fastsette undervisningsoppleggene, særlig på universitetsnivå.

Enkelte nevner at medvirkning i utdanningsprosjektet har tappet lærekreftene for tid som ellers kunne ha gått til andre undervisningsoppgaver. Dette nevnes kun av enkelte, og ser ikke ut til å gjelde generelt. Andre negative utilsiktede virkninger er knyttet til problemer i forholdet til Husbanken, fordi Husbanken ikke opplyste godt nok om rammebetingelsene for ordningen ved utlysningen. De har fått uventede kostnader ifm arbeidsgiveravgift, krav til evaluering og rapportering etc.

Organisering og Husbankens rolle³²

Husbanken er opptatt av sin organisering og rolle i forhold til prosjektets innretning og gjennomføring. Også spørsmål om dette stilles ut fra behovet for forbedringer.

³² Spørsmålene lød: "Hvilke synspunkter har du måten arbeidsgruppa har arbeidet på mot enkeltprosjektet?", "Hvilke synspunkter har du måten andre parter i prosjektorganisasjonen har arbeidet på mot enkeltprosjektet?", "Hvilke synspunkter har du på organiseringen av utdanningsprosjektet totalt sett?", og "Hvilke synspunkter har du på Husbankens rolle i arbeidet med å få temaet UU inn i undervisningsopplegget for utdanningsinstitusjoner?"

På spørsmål om arbeidsgruppas måte å jobbe mot skolen på, er det få som har synspunkter. Det synes som om de ansvarlige personene ved skolene er dårlig kjent med organiseringen av prosjektet. De som har synspunkter gir honnør til kontaktpersonene i arbeidsgruppene og innsatsen de har ytt. Innsatsen er på det nivået som de forventet og et par nevner at "det ikke har vært behov for å mase". Det er svært få informanter ved institusjonene som har synspunkter på organiseringen av utdanningsprosjektet. Enkelte mener at delingen mellom arkitekt og interiør/design i to arbeidsgrupper har vært kunstig. På utdanningsinstitusjonene er det svært tett samarbeid mellom disse.

Husbanken får skryt av mange for å påta seg oppgaven med å få inn universell utforming som en del av fagplanene ved institusjonene. Det nevnes av enkelte at dette er i tråd med å være en kunnskapsbank og i tråd med Husbankens sosiale profil og verktøy i den sosiale boligpolitikken. Husbanken oppfattes som en kompetent samarbeidspartner med riktig status, men med liten kapasitet. Husbanken oppfattes også som en "distributør av kunnskap". Enkelte er kritiske til lang saksbehandlingstid i Husbanken. Det påpekes fra enkelte at Miljøverndepartementet er den viktigste premissgiveren innenfor feltet universell utforming, og det henvises til deres ansvar for lover, forskrifter, retningslinjer etc. Enkelte nevnes at kanskje Delta-senteret burde være ansvarlig for dette arbeidet, men samtidig synes tilliten til Delta-senteret for tiden å være lav. Enkelte mener at KUF kunne stått bak arbeidet, men det stilles spørsmålstegn ved deres engasjement og evne til å se muligheter i stedet for barrierer. Dersom man ønsker mer forskningsbasert kunnskap om temaet, hevder enkelte at dette er det Forskningsrådets oppgave å organisere.

Ressursbruk³³

I forbindelse med spørsmål om ressursbruken i enkeltprosjektet, har enkelte bemerket at nytten i enkeltprosjektet har vært høy i forhold til innsatsen i kroner: "dette har vært en god investering".

Enkelte hevder at det er "mange adresser" for arbeidet med universell utforming. Det nevnes spesielt Husbanken (Kommunaldepartementet), Delta-senteret (Sosial- og helsedepartementet) og Miljøverndepartementet. Det stilles spørsmål om spredningen av tilskuddsordninger og aktiviteter, rettet mot noe som oppfattes som samme sak og målområde, er styringseffektivt og kostnadseffektivt. Det spørres om koordinering sentralt er et problem.

Dette kapittelet er basert på de enkeltprosjektene som er med i rammene i de forrige kapitlene. For å kunne gjøre en kost-nytte-vurdering i evalueringen, må den totale innsatsen i form av kroner som er satt inn i prosjektet og hvilke virkninger dette gir,

³³ Tallene er hentet fra rammene for alle enkeltprosjektene som bygger på informasjon i intervjusamtaler, og sammenholdt med Husbankens arkiver. Det garanteres ikke at dette bakgrunnsmaterialet er korrekt.

f.eks i antall ukeverk, kartlegges som godt som mulig. Det tas forbehold om nøyaktigheten på anslagene som er gjort her, både fordi det har vært vanskelig for mange informanter å gjøre anslag for antall ukeverk lagt ned i enkeltprosjektet og fordi antagelsene for 2000 er beheftet med usikkerhet. Likevel kan analysen gi en pekepinn på hvilken arbeidskraft som kan forventes realisert, i ukeverk, ut fra innsats i kroner. Tallene som framkommer må også tolkes i lys av at det er gjort mye arbeid i interesseorganisasjonene med utgangspunkt i deres generelle rolle og som tilskuddsmottaker over Husbankens tilskuddsordning utenom enkeltprosjekter og i lys av at arbeidsgruppene har arbeidet med ulik aktivitet mot utdanningsinstitusjonene. For noen enkeltprosjekter har ressursene gått til innkjøp av kompetanse fra internasjonalt anerkjente forelesere, og slike prosjekter er ikke sammenliknbare med enkeltprosjekter hvor arbeidet som er lagt ned er av en annen karakter. Tabellen under er basert på data i prosjektbeskrivelsene/rammene i forrige kapitler.

Enkeltprosjekter innenfor gruppene	Antall enkeltprosjekter	Tilsagn i kroner totalt
Arkitektøgskole	9	350 000,-
Ingeniørøgskole	2	175 000,-
Planutdanning	5 (6 ³⁴)	387 000,-
Interiør- og designutdanning	4	240 000,- ³⁵
Videregående skole	1	115 000,-
Ergoterapi	4 (5)	90 000,- ³⁶
Totalt	24	1 357 000,-

Tabell 2. Antall enkeltprosjekter med tilsagn for hver kategori utdanningsgruppe.

I løpet av 1998-99 er det gitt tilsagn til enkeltprosjekter i størrelsesorden ca kr 1,4 millioner kr fordelt på ca 24 enkeltprosjekter. Gjennomsnittsstørrelsen på enkeltprosjektene ligger på kr ca kr 60 000,-.

Ut fra diskusjoner og beregninger fra samtaleintervjuene er det gjort følgende anslag for antall ukeverk anvendt i enkeltprosjektene for 1998/99 og anslag for 2000 innenfor kategoriene av utdanning.

Enkeltprosjekter innen	1997	1998	1999	2000 (antatt)
Arkitekt	-	5 ½	16	11
Planlegging	-	9-10	1-2	16
Ingeniør	-	1 ½	8	8
Vgs	-	-	3	5
Interiør/design	-	3-4	13	-
Ergoterapi	-	-	8	3
Totalt		16	49	43

Tabell 3. Antall antatte realiserte ukeverk for hver kategori utdanningsgruppe.

³⁴ Seks prosjekter dersom Voldas master-prosjekt tas med. Men det har ikke belastet tilskuddsordningen.

³⁵ Inkluderer NTNU-prosjekt på kr 60 000,- som ikke er fakturert.

³⁶ Eksempelsamling og Ide-perm i regi av Norges Handikapforbund ikke inkludert i summen.

Tabellen viser at aktiviteten i skolene utgjorde ca 16 ukeverk i 1998, ca 49 ukeverk i 1999 og er antatt å bli 43 ukeverk for 2000 med igangsatte prosjekter.

Ut fra informasjonen i samtaleintervjuene og anslagene for 2000 gjort av evaluator i samarbeid med informantene, kan det settes opp følgende anslag for kostnad pr ukeverk innsats i utdanningsprosjektet:

Enkeltprosjekter innenfor gruppene	Tilsagn i kroner totalt	Ukeverk realisert totalt (1998/99 + 2000 ³⁷)	Totalt tilsagn dividert på realiserende ukeverk
Arkitektthøgskole	350 000,-	21 ½ + 11	10 800,-
Ingeniørhøgskole	175 000,-	9 ½ + 8	10 000,-
Planutdanning	387 000,-	9 ½ + 16	15 200,-
Interiør- og designutdanning	240 000,- ³⁸	17 + -	14 100,-
Videregående skole	115 000,-	3 + 5	14 400,-
Ergoterapi	90 000,- ³⁹	8 + 3	8 200,-
Totalt	1 357 000,-	68,5 + 43	12 170,-

Tabell 4. Anslag for kostnad pr ukeverk for utdanningsgruppene. Arbeidsgruppene innsats er ikke med.

Tabellen viser at gjennomsnittlig kostnad pr realisert ukeverk i dette utdanningsprosjektet ligger i størrelsesorden kr 12 000,-. Disse tallene er vanskelig sammenliknbar med annen virksomhet. Analysen gir en indikasjon på tilsvarende ressursbruk i framtida i prosjektet, og kan legge grunnlag for budsjettering.

³⁷ Anslag for 2000 basert på erfaringstall fra tidligere år.

³⁸ Inkluderer NTNU-prosjekt på kr 60 000,- som ikke er fakturert.

³⁹ Eksempelsamling og Ide-perm i regi av Norges Handikapforbund ikke inkludert i summen.

6 DATAINNSAMLING OG BESKRIVELSE AV PROSJEKTORGANISASJONEN

Datainnsamlingen som er gjort for å belyse evalueringstemaene for prosjektorganisasjonen, bygger på den tidligere prosjektgjennomgangen fra høsten 1999, referater, årsrapporter, interne dokumenter i Husbanken, notater og annen skriftlig dokumentasjon. I tillegg er det utarbeidet et spørreskjema som brukes som en intervjuguide for samtaler og intervjuer med sentrale personer i prosjektorganisasjonen. Informantene har på ulike måter vært engasjert i arbeidet med å gjennomføre utdanningsprosjektet, enten som medlemmer av prosjektgruppen, prosjektleder og ansvarlige i Husbanken eller som enkeltmedlemmer av referansegruppen. Utvalget for denne delen av datainnsamlingen er de 6-7 medlemmene i prosjektgruppa, 3-4 nøkkelpersoner i Husbankens organisasjon og 2-3 representanter for referansegruppa.

Først presenteres resultater fra samtaleintervjuer rettet mot temaet prosjektorganisering. Disse ble gjennomført i midten av mars. Spørreskjemaet var inndelt i 4 hovedtema, med spørsmål rettet mot utdanningsprosjektets forhistorie, mål og organisering, om prosjektorganisasjonens funksjon, om arbeidsmetodene i prosjektorganisasjonen og til slutt spørsmål om forbedringsforslag og ressursbruk. Hvert enkelt tema blir omtalt kvalitativt i dette kapittelet. Det er tatt sikte på å trekke fram hovedtrekk og viktige observasjoner. Disse knyttes videre til evalueringen i kap 7.

6.1 Etableringen av prosjektorganisasjonen⁴⁰

Deler av bakgrunnen for utdanningsprosjektet er beskrevet i kapittel 4. I tillegg til disse beskrivelsene, har informantene bidratt med viktig tilleggsinformasjon for å forstå prosjektets innretning og strategi. En av bakgrunnene for prosjektet er de erfaringer de ulike interesseorganisasjonene hadde med påvirkningsarbeidet rettet mot utdanningsinstitusjonene. Svarene viser at dette arbeidet var fragmentert med ulike tilnærmingsmåter, det var lite koordinert og organisasjonene viste til dels liten interesse for å samarbeide. Det hevdes at det ble utført dobbeltarbeid i organisasjonene og ved Byggforsk. Dette førte ikke fram overfor utdanningsinstitusjonene og innsatsen gav ikke resultater. Husbanken fikk ansvaret for støtteordningen overfor de funksjonshemmedes organisasjoner fra 1994. Man mente at måten tilskuddene ble gitt på og den manglende koordineringen og kommunikasjonen på tvers av organisasjonene, ikke var styringseffektivt (man fikk ikke den mulige og ønskede effekten ut av ressursbruken). Husbanken mente at nye grep var nødvendige for arbeidet, og ressurspersoner innen området ble kontaktet og invitert til å diskutere alternative

⁴⁰ Spørsmålene lød: "Hvilke synspunkter har du på planleggingen og forarbeidene før oppstarten av utdanningsprosjektet?" og "Hvilke forhold mener du var viktige for utformingen av denne prosjektorganisasjonen?"

strategier. Søkelyset ble spesielt rettet mot utdanningsinstitusjonene, fordi flere av interesseorganisasjonene og ressursmiljøene hadde forsøkt å arbeide mot disse uten å lykkes, og fordi disse og studentene representerte mulighetene for universell utforming. Ressursspersoner hadde kunnskap om hvordan andre land arbeidet med dette, disse erfaringene ble innhentet, og det ble hentet inspirasjon fra USA og stiftelsen "Adaptive Environments" som arbeidet på en måte som hadde gitt resultater i USA. Strategier for norske forhold ble deretter diskutert, og en prosjektplan ble utarbeidet i regi av Husbanken i 1996-97.

Denne innledende prosessen var arbeidskrevende og involverte mange. Det var viktig å få alle med seg og skape positive holdninger for det videre arbeidet. Derfor ble det lagt vekt på en bred og demokratisk prosess i denne innledende fasen. Beslutninger ble tatt etter diskusjoner i en gruppe, og det opplyses at det stort sett var enighet om målene for arbeidet på tvers av interesseorganisasjonene, forskningsmiljøene og andre berørte. Det som ble diskutert var målgrupper, målsettinger, arbeidsmetoder og prosjektorganisasjon, og strategien som ble valgt bygget på en amerikansk modell som samtidig tok hensyn til alle de tidligere erfaringene med samarbeid og de berørte partenes interesser.

Når det gjelder strategien rettet mot utdanningsinstitusjonene, bygger grunnlaget på frivillighet. Tanken er at Husbanken og utdanningsprosjektet stiller opp med kompetanse, ressurser i form av penger, støtte fra alle berørte parter og en prosjektorganisasjon, slik at skolene på frivillig basis kunne starte opp forsøksprosjekter rettet mot å få temaet universell utforming på dagsorden i undervisningen. Dermed ble det mye opp til hver enkelt skole å undersøke sitt særskilte behov og utforme søknader etter det. Et annet grep fra prosjektets side, var å ikke gi sterke signaler på hvordan skolene skulle legge opp sine forsøk, verken med hensyn til pedagogiske metoder eller undervisningsmateriell. Dette var det helt opp til skolene å bestemme. Ett annet aspekt ved modellen fra USA var å innføre konkurranser for studentene for å gi temaet oppmerksomhet.

På spørsmålet om hvilke forhold som var viktige for utformingen av prosjektorganisasjonen, svarer de fleste av informantene at det primært var å samordne de funksjonshemmedes organisasjoners arbeid rettet mot utdanningsinstitusjonene, og sekundært å effektivisere tilskuddsordningen og å tilfredsstille Husbankens overordnede mål.

På spørsmål om synspunkter på planleggingen og forarbeidene før oppstarten av utdanningsprosjektet, spriker svarene fra informantene. Enkelte av informantene mener at målene i prosjektet er uklare, at målene er endret underveis og at forarbeidet var svakt. Andre, særlig de som er godt kjent med prosjektet og godt informert om alle formelle og ikke minst uformelle prosesser i miljøet rundt interesseorganisasjonene, hevder på den annen side at forarbeidene var gode, at prosessene var demokratiske og at planleggingen var god.

Et par av informantene i departementene uttalte seg, i forbindelse med disse spørsmålene, om sine forventninger til prosjektet. De var meget lave: "alt over null er et godt resultat". Forventningene hos disse enkeltinformantene betegner trolig departementenes forventninger, og er trolig et resultat av lang erfaring med samarbeid med interesseorganisasjonene. Forventningsnivået hos sentrale myndigheter bør tas hensyn til ved vurdering av måloppnåelse i utdanningsprosjektet.

Prosjektet er organisert med utgangspunkt i forhistorien, herunder behovet for samordning av de funksjonshemmedes organisasjoners arbeid rettet mot utdanningsinstitusjonene, og den valgte strategien med inspirasjon fra liknende prosjektarbeid i USA. Også det å nå Husbankens overordnede mål og effektivisere tilskuddsordningen var viktige utgangspunkter for valg av prosjektorganisering. Noen framhever at interesseorganisasjonene arbeidet mye ad-hoc tidligere, og at dette ikke gav resultater. Det er svært få som framhever de fastsatte målene for utdanningsprosjektet som viktige forhold bak prosjektorganiseringen. Dette kan forklares ved at målene for utdanningsprosjektet var et resultat av prosesser mellom aktører med i utgangspunktet ulike interesser. Målene var et resultat av forberedelses- og planleggingsprosessene.

Det er stort sett enighet, blant de som var med, om at forberedelsesfasen var god. Det ble oppnådd enighet om framgangsmåter, mål og strategier og organisering. Det blir oppfattet som positivt at så mange av aktørene på området ble med i prosjektet, fra interesseorganisasjoner til forskningsinstitutter og departementer.

6.2 Utdanningsprosjektet organisering⁴¹

Det er få av informantene som har synspunkter på utformingen av prosjektorganisasjonen. Flere mener de ikke kjenner styringsgruppas og referansegruppas funksjon godt nok til å uttale seg. Særlig medlemmer av referansegruppa har vanskelig for å uttale seg om utformingen av prosjektorganiseringen.

Noen hevder at ansvarsfordelingen er uklar, eksempelvis forholdet mellom prosjektgruppa og styringsgruppa, mens enkelte andre mener at prosjektorganisasjonen er velfungerende på dette punktet.

De sterke sidene ved prosjektorganisasjonen hevdes å være at den har inkludert hele den norske spisskompetansen på området universell utforming, den har skapt engasjement og stor grad av frihet for variasjon i tilnærmingen til utdanningsinstitusjonene. Andre sterke sider er at arbeidet er fordelt på flere mennesker og at det gjennom prosjektgruppa har vært mulig å danne seg et helhetsinntrykk av det totale

⁴¹ Spørsmålene lød: "Hvilke synspunkter har du på utformingen av selve prosjektorganisasjonen?", "Hva mener du er de sterke og svake sidene ved den valgte prosjektorganisasjonen?" og "Hva tror du årsakene er til endringene i prosjektorganisasjonen underveis?"

arbeidet. Selv om dette kan medføre styringsproblemer, har ikke dette vært et problem. Enkelte framholder at svake sider ved prosjektorganisasjonen er at den er stor, at styringsgruppa ikke har vært en konstruktiv part i framdriften, og at viktige informasjonsaktiviteter i prosjektet har i for stor grad vært avhengig av prosjektleders kapasitet. Enkelte mener at det har vært litt for mye tilfeldigheter og uklare linjer i prosjektorganisasjonen.

En enkeltinformant fra en interesseorganisasjon sier om forarbeidet og forberedelse: "jeg kan vanskelig se at man hadde fått det til på en annen måte" (det vises til de brede og inkluderende prosessene). I hovedsak mener de som har vært tungt inne i prosjektet at prosjektorganisasjonen har vært velfungerende.

Det har vært endringer i Husbankens interne organisering (styringsgruppas deltakere og funksjon) og i sammensetningen av referansegruppa for prosjektet. Det er svært få som har syn på årsaker til endringene i prosjektorganisasjonen underveis.

6.3 Prosjektorganisasjonens funksjon⁴²

Det er spurt om hvilke deler av prosjektorganisasjonen som har bidratt mye og lite til måloppnåelse. Ut fra informantene samlet trer det klart fram at det er to nivåer i prosjektorganisasjonen som har hatt stor betydning for måloppnåelse: prosjektgruppen og arbeidsgruppene. Noen mener at den viktigste har vært prosjektleder i Husbanken. De partene som ikke har hatt stor betydning, er referansegruppen og styringsgruppen hevdes det av flere. En del av informantene har vanskelig for å uttale seg om dette. Dette kan forklares ved at det faktisk er arbeidsgruppene som har arbeidet mot utdanningsinstitusjonene, og at prosjektgruppa er en felles drivkraft i utviklingen av arbeidet. Prosjektgruppa er også en møteplass hvor erfaringer av metodebruk er diskutert, og hvor nettverket er styrket. Enkelte mener at store deler av fagutviklingen på området universell utforming i Norge har skjedd som følge av prosjektorganiseringen, med deltakelse fra alle berørt parter (brukerne), spisskompetanse ved forskere og undervisningsinstitusjonene.

Flere av informantene hevder at prosjektet var svakt "forankret" i Husbankens organisasjon. Dette begrunnes med at det var liten kjennskap til prosjektet blant andre Husbankens ansatte enn prosjektleder, svak bruk av Husbankens øvrige virkemidler for å nå målene i prosjektet, liten omtale av prosjektet i Husbankens interne informasjonskanaler (internett, nyhetsblader og lignende) og liten informasjonsstrøm fra Husbanken til skolene. Noen hevder at prosjektet er fulgt dårlig opp i Husbanken. Endringene i styringsgruppa i Husbanken har delvis sin bakgrunn i omorganiseringer

⁴² Spørsmålene lød: "Hvilke av partene i prosjektorganisasjonen mener du har bidratt mest til måloppnåelse?", "Hvilke parter i prosjektorganisasjonen mener du har liten eller ingen betydning for prosjektets måloppfyllelse?" og "Hvilke utilsiktede virkninger tror du den valgte prosjektorganiseringen har gitt?"

i Husbanken og det antydes fra enkelte også en manglende faglig interesse for temaet der.

Det ble også stilt spørsmål om hvilke utilsiktede virkninger den valgte prosjektorganisasjonen har gitt. Mange informanter hadde ikke synspunkter på dette, og det synes vanskelig å forholde de utilsiktede virkninger til hhv prosjektorganisasjonens funksjon og gjennomføring av enkeltprosjektene. De få svarene som kom kan inndeles i tre nivåer:

Husbanken	Prosjektorganisasjonen	Utdanningsinstitusjonene
- lært mye om prosjektorganisering - en klarere forståelse av hvor grensene for dens virksomhet går - lært mer om mulighetene ved og manglende anvendelse av dens totale virkemiddelportefølje - at prosjektplanlegging og gjennomtenkt strategi er viktig	- at arbeidet rettet mot utdanningsinstitusjonene tok lengre tid enn planlagt - målforskyvning høsten 1999 (revisjon av målene) pga for stor optimisme ved prosjektstart	- "vanntette skott mellom skolene er brutt ned" - mer brukerorientert undervisning: positive effekter på andre deler av undervisningen

Tabell 5. Oversikt over nevnte positive og negative utilsiktede virkninger fra informantene

Det opplyses om svært få utilsiktede virkninger. Den vesentligste ikke-planlagte virkningen er trolig målforskyvningen som skjedde høsten 1999, da man innså at progresjonen man hadde lagt opp til var for optimistisk. Bakgrunnen for dette er sannsynligvis prosjektets innretning, basert på frivillighet på skolene. Ut fra strategien om frivillighet og lokal tilpasning, var den opprinnelige perioden for gjennomføring, "gjennomføringsfasen", fra 1998-2000 for kort dersom man ønsket å oppnå de andre målene.

6.4 Arbeidsmetoder⁴³

Dette temaet kan inndeles i to perspektiver. Et overordnet perspektiv som omfatter spørsmålet om den strategien eller arbeidsmetodene utdanningsprosjektet valgte fungerte, med vekt på å gi et tilbud til skolene om kompetanse, ressurser og muligheter innenfor frivillighet og lokal tilpasning. Det andre perspektivet er den praktiske tilnærmingen hver enkelt arbeidsgruppe brukte mot skolene for å initiere enkeltprosjekter f.eks personlig kontakt, informasjon, støtte til søknadsskriving etc.

For det første perspektivet, som kun noen informanter har berørt, nevnes at denne strategien har fungert godt, og gitt "forbløffende gode resultater i forhold til tidligere erfaringer og forventningene". Det som hevdes å understøtte suksessen, er at temaet

⁴³ Spørsmålene lød: "Hvilke arbeidsmetoder mener du har vært gode for å initiere enkeltprosjekter ved skolene? og "Hvilke faktorer eller ressurser i utdanningsprosjektet mener du har vært viktige for å initiere og gjennomføre enkeltprosjekter ved skolene?"

er faglig interessant, lett å motiveres for, at innsats og engasjement er helt frivillig ved skolene og at Husbanken med sin prestisje står bak prosjektet. I tillegg har strategien gått ut på å gi tilbud til institusjonene om tilgang til de aller beste fagfolkene fra interesseorganisasjoner, forskningsinstitutter og konsulentmiljøer i Norge på temaet.

For det andre perspektivet har de fleste av informantene synspunkter. Gjennomføring av seminarer og konferanser, som skolene har deltatt på, har vært den klart viktigste måten å initiere enkeltprosjekter på ved skolene. Det seminarer som nevnes hyppigst er konferansen som ble gjennomført med bred og tverrfaglig deltakelse i november 1997. Deretter har personlig kontakt og relasjoner betydd mye. Den økonomiske tilskudds- og støtteordningen nevnes som helt avgjørende for å initiere prosjekter. Bistand til søknadsskriving har ikke vært viktig, ei heller utsending av informasjon fra Husbanken.

6.5 Husbankens rolle⁴⁴

Det er mange som har synspunkter på Husbankens rolle i prosjektet. Mange framhever at Husbanken har et ansvar og en pådriverrolle i å få til et mer tilgjengelig samfunn. Enkelte mener at det er helt legitimt av Husbanken å gjennomføre slike prosjekter rettet mot utdanningsinstitusjonene, slik også andre statlige organer prøver. Representanter for departementene mener at arbeidet har fungert bra med Husbanken i rollen som pådriver og koordinator. Et generelt inntrykk er at informantene mener at Husbankens initiativ er riktig, og at de har utnyttet rollen godt.

6.6 Forslag til forbedringer⁴⁵

På spørsmål om justeringer av prosjektorganisasjonen, mener informantene at dette er vanskelig å gi svar på. Svært få har synspunkter på Husbankens interne organisering, men de er opptatt av at den ikke må skape usikkerhet om videreføring av enkeltprosjekter ved skolene. Disse nevner at prosessen med arbeidet har vært lang, og det er først det siste ½ året det har begynt å løse.

De fleste som har synspunkter på spørsmålet, mener at store justeringer i prosjektorganisasjonen ikke er hensiktsmessig. På den annen side hevder noen at prosjektorganisasjonen er stor og tung og at mye av arbeidet har kommet så langt at man kan forenkle organisasjonen. Likevel er det generelle ønsket hos informantene at man vil fortsette som planlagt og som nå.

⁴⁴ Spørsmålet lød: "Hvilke synspunkter har du på Husbankens rolle i prosjektet?"

⁴⁵ Spørsmålet lød: "Hvilke forslag til justeringer av prosjektorganisasjonen har du, basert på dine erfaringer til nå?"

Mange mener at innsatsen mot skolene må holdes på minst samme nivå. Kanskje ressursene skal rettes mer mot lærekeftene, og at de samlet kan få tilbud om videreutdanning? Enkelte hevder at større innsatsen bør rettes mot videregående skoler og ingeniørutdanningen siden man har kommet kortest her. Enkelte spekulerer i om man i større grad kan konsentrere seg mot plasseringa i pensum og hva som trengs for å holde universell utforming på pensum. Det er om å gjøre å "holde på investeringen som er gjort". Noen framhever at tilskuddsordningen har gitt skolene gode "gulrøtter", og spekulerer i om det er på tide med "piskene" i større grad. Enkelte mener at det er viktig å få et bedre fotfeste i KUF i prosjektets neste fase.

Generelt er det få forslag til forbedringer av utdanningsprosjektets organisasjonsutforming, men det framkommer et sterkt ønske om å fortsette prosjektet med den sentrale organisasjonen som har vært til nå: prosjektgruppa og arbeidsgruppene.

6.7 Kostnader og nytte⁴⁶

Et av spørsmålene i evalueringen er forholdet mellom innsats og utkomme. Hva er satt inn av ressurser i form av kroner, og hva er virkningene og nytten? Budsjetter og regnskap for 1998 og 1999 er omtalt i utkast til notat til adm.dir i Husbanken fra Planavdelingen datert 17.august 1999. Prosjektets kostnader er fordelt på to hovedgrupper; prosjektadministrasjon og finansiering av eksterne prosjekter. Under administrasjon inngår utgifter til prosjekt- og nettverkssamlinger, konferanser og reiser, mens eksterne prosjektkostnader hittil har dekket utgifter til bruk av eksterne konsulenter til utvikling av undervisningsmateriell og forsøksprosjekter ved undervisningsinstitusjonene.

Tabellen under viser regnskap for 1997-98 og budsjett for 1999.

	1997	1998	Budsjett 1999
Administrasjon og informasjon	105 048,-	150 467,-	350 000,-
Eksterne prosjekter		170 000,-	1 430 000,-
I alt	105 048,-	320 467,-	1 780 000,-

Tabell 6. Regnskap for 1997 og 1998, budsjett for 1999

Prosjektet er finansiert av Husbanken og Miljøverndepartementet, men i all hovedsak over Husbankens post for tilskuddsmidler og delvis over administrasjonsbudsjettet. Interesseorganisasjonene bidrar med ressurser inn i prosjektet, men dette kommer gjennom de årlige bevilgningene til interesseorganisasjonene.

⁴⁶ Spørsmålet lød: "Hvor mye ressurser i årsverk (månedssverk) antar du at partene har brukt på utdanningsprosjektet pr år? (i den grad det er mulig å anslå for deg)"

Det er vanskelig å angi en entydig vurdering av nytten eller utkommet av utdanningsprosjektet, fordi utkommet er en funksjon av mange variable. I tillegg finnes det få gode sammenlikningsgrunnlag. Forhold som gjør det vanskelig er f.eks at det er vanskelig å skille arbeidsoppgaver hos prosjektleder, i arbeidsgruppene og hos de funksjonshemmedes interesseorganisasjoner, som faller inn under dette prosjektet og andre aktiviteter som er knyttet til oppfølging av andre aktiviteter tilskuddsordninger i Husbanken medfører. For å danne grunnlag for en nytte-betraktning i kapittel 7, er det gjort anslag for antall månedsværk produsert i selve prosjektorganisasjonen av utdanningsprosjektet i tabellen under.

Deltakere	1997	1998	1999
(Hele) Styringsgruppa i Husbanken	Lite	Lite	1 mnd
(Hele) Linjeorganisasjonen i Husbanken	Lite/0	Lite/0	1 mnd
Prosjektleder i Husbanken	2-4 mnd	2-4 mnd	2-4 mnd
(Hele) Prosjektgruppa	- ⁴⁷	4 mnd	4 mnd
(Alle) Arbeidsgruppene	-	3-6 mnd	3-6 mnd
(Hele) Referansegruppa	Lite/0	Lite/0	Lite/0
Totalt	2-4 mnd	9-14 mnd	11-16 mnd

Tabell 7. Overslag for innsats i månedsværk i prosjektorganisasjonen 1997-99.

Som tabellen viser hefter det usikkerhet ved anslagene. Det er sannsynlig at prosjektorganisasjonen i 1997 brukte 2-4 månedsværk, i 1998 på 9-14 månedsværk og i 1999 på 11-16 månedsværk. Av dette arbeidet er det prosjektgruppa og arbeidsgruppene som har lagt ned størsteparten av arbeidet. Prosjektleder er sannsynligvis den enkeltpersonen som har lagt ned mest arbeid.

⁴⁷ I forberedelsesfasen 1996-97 bidro en rekke ressurspersoner med innsats som ikke er mulig å tallfeste

7 EVALUERING

I dette kapittelet er det foretatt en sammenstilling av resultatene fra undersøkelsen rettet mot enkeltprosjektene og mot prosjektorganisasjonen. På bakgrunn av dette blir det foretatt en helhetlig, oppsummerende evaluering av de resultater som er framkommet. Kapittelet er inndelt i tre hovedavsnitt. Det første trekker linjene tilbake til utdanningsprosjektets historie og bakgrunn.

I det andre hovedavsnittet evalueres måloppnåelse ut fra funnene i de to undersøkelsene. Funnene sammenstilles i forhold til de problemstillingene oppdragsgiver har satt opp. For Husbanken var det viktig å få dokumentert hvilke resultater som var oppnådd i prosjektet våren 2000, og derfor ble evalueringsdesignen og innsamlingen av data rettet mot å vurdere måloppnåelse. I tillegg ønsket Husbanken kunnskap om prosjektets utvikling, hvilke tiltak som fungerte og ikke fungerte, hvordan prosjektorganisasjonen fungerte mv. Dette er typiske tema for evalueringer hvor generering av kunnskap er et mål og er forbundet med en prosessorientert innfallsvinkel. Evalueringen er derfor en kombinasjon av resultat- og prosessevaluering. I dette kapittelet redegjøres det derfor oppsummeringsmessig for prosessene og aktivitetene som er ment å føre til måloppnåelse, og det gjøres en vurdering av i hvilken grad målene er nådd. Det er viktig å belyse organisering og prosesser bak en eventuell måloppnåelse, fordi dette sier noe om hvorfor målene er/blir nådd eller ikke. Forholdet mellom programteorien og resultatene i de to undersøkelsene er også i søkelyset. Til slutt i dette avsnittet er det lagt vekt på å sammenstille viktig kunnskap om prosjektet for å generere kunnskap for læring.

Det tredje og siste avsnittet er en kort oppsummering av evalueringen.

7.1 Utdanningsprosjektets bakgrunn og intensjoner

Innsamlingen av data og intervjuer som er foretatt, tilsier at det er behov for å beskrive hva slags prosjekt dette er. Årsaken til dette er at bakgrunnen for utdanningsprosjektet ikke er dokumentert på en dekkende måte tidligere. For å få en god forståelse for utviklingen av prosjektet er det viktig å kjenne til forhistorien. Arbeidet til de funksjonshemmedes interesseorganisasjoner, forskningsinstitusjoner og andre ressursmiljøer ikke var godt koordinert og samarbeidet var dårlig på begynnelsen av 90-tallet.

Da Husbanken fikk ansvar for tilskuddsordningen på midten av 90-tallet, innså den at det var behov for andre strategier enn de som var valgt tidligere. Gjennom utredninger i de funksjonshemmedes organisasjoner og i statsforvaltningen, ble det gjennomført prosesser og utredninger som førte organisasjonene inn mot samme arena. Dette var et ressurskrevende arbeid. I denne situasjonen var det ønskelig å få et prosjekt

som alle de involverte organisasjonene kunne samarbeide om. Samtidig så ressurspersoner i forvaltning og i Husbanken behovet for en mer effektiv utnyttelse av de totale økonomiske rammene for tilskuddsordningen. Gjennom en omfattende prosess med bred deltakelse ble utdanningsprosjektet etablert. Årsaken til at målgruppen skoler og utdanningsinstitusjoner ble valgt, var at organisasjonene hadde arbeidet mot disse over en årrekke uten å lykkes, samtidig med at man antok at potensialet for å fremme universell utforming-tenkningen var stor her. Det var en arena hvor ingen hadde lykkes og hvor man så store muligheter for arbeidet med "universell utforming" eller "tilgjengelighet for alle". Andre aktuelle arenaer kunne være byggebransjen.

Det at organisasjonene kunne samarbeide på en konstruktiv måte gjennom etableringen av utdanningsprosjektet, kan karakteriseres som en suksess. I tillegg var det en utfordring å innrette, organisere og utarbeide en god strategi for utdanningsprosjektet. Her var det viktig med medvirkning og demokratiske prosesser. Husbanken og Rådet for funksjonshemmede være meget godt fornøyd med å lykkes med de to utfordringene å få organisasjonene til å samarbeide og bruke ressursene i fellesskap og det å utforme en god strategi overfor skolene. Dette også sett i lys av departementenes forventninger, som synes å være lave for dette arbeidet.

Hva er så særtrekkene ved utdanningsprosjektet? Gjennom evalueringen viser det seg at utdanningsprosjektet ikke er et tradisjonelt prosjekt, hvor målsettinger, milepæler, innsats og oppnådde resultater er konkret og entydig fastlagt fra starten av. Utdanningsprosjektet kan best karakteriseres som et *utviklingsprosjekt*, hvor man peker ut en retning for innsatsen og i mindre grad gir detaljerte resultatkrav for hver fase av prosjektet. I utviklingsprosjekter drøfter man erfaringer underveis, justerer kursen etter erfaringer og bruker mye ressurser på dialog og læring.

Et perspektiv ved strategien til utdanningsprosjektet er den store friheten som blir tillagt skolene i utformingen av tiltak i undervisningen i rammene for tilskuddsordningen. Hele utdanningsprosjektet er fundert på hovedprinsippet om at skolene deltar på frivillig basis med sitt eget valgte utviklingstempo og selv velger hvilke tiltak som er mest nødvendige for dem. Ut fra denne strategien er det vanskelig å sette opp tradisjonelle krav til prosjektstyring i utdanningsprosjektet som f.eks. strengt styrte prosesser, krav til tidspunkter for progresjon og ferdigstillelse og budsjettering. Man må velge en pragmatisk tilnærming og være villig til å tilpasse prosjektaktivitetene fra prosjektorganisasjonens side underveis, i en "funksjonell" ramme i motsetning til en "detaljerorientert" ramme. Før oppstartkonferansen i november 1997 kunne man ikke være sikker på om noen skoler ville ønske å delta i utdanningsprosjektet i det hele tatt.

Selv om det var enighet om en strategi for arbeidet i utdanningsprosjektet, ble det først etter oppstarten av prosjektet formulert mer detaljerte resultatmål og effektmål for prosjektet. Selv om det å formulere resultatmål og effektmål var noe i strid med utdanningsprosjektets idé om frihet og frivillighet, var det viktig fordi det bidro til

bedre dokumentasjon i prosjektet. For styringsgruppa og Husbanken var det viktig å få dokumentert dette på en god måte, blant annet for å kunne orientere om prosjektet internt og sette det i sammenheng med Husbankens andre virkemidler. Det er disse målformuleringene som er benyttet som grunnlag for evalueringskriterier, jf neste kapittel⁴⁸.

7.2 Evaluering av måloppnåelse

Denne evalueringen bygger på innsamling fra to grupper. For prosjektorganisering er det innhentet data fra deltakerne i ulike parter i prosjektorganisasjonen, og fra skolene er det hentet inn data og informasjon fra ansvarlig personell (prosjektledere ved skolene). I dette avsnittet vektlegger vi funnene i de to undersøkelsene ved å sammenstille dem i forhold til de problemstillingene oppdragsgiver har satt opp.

7.2.1 Prosjektorganisering

De spørsmålene Husbanken ønsket å rette søkelyset på mht prosjektorganiseringen var planleggingen av utdanningsprosjektet, ansvar og oppgaver i prosjektorganisasjonen, Husbankens rolle, prosjektorganisasjonens funksjon, metoder, prosjektstyring og rapporteringssystemer.

I dette avsnittet er viktige forhold sammenholdt med sikte på å vurdere måloppnåelse for temaet. Det var ikke satt opp særlig detaljerte krav til prosjektorganisering for prosjektet i Husbanken. Det var imidlertid gjort et omfattende planleggingsarbeid for å sikre et godt grunnlag for gjennomføringen av prosjektet. I dette planleggingsarbeidet ble det utviklet en felles forståelse mellom partene om hvordan prosjektorganisasjonen skulle se ut og fungere i tråd med strategien for prosjektet. Ut fra disse prosessene ble det også senere fastlagt resultat- og effektmål.

På spørsmålet om hvilke forhold som var viktige for utformingen av prosjektorganisasjonen, svarer de fleste av informantene (i referansegruppa, prosjektgruppa og arbeidsgruppene samt i tidligere styringsgruppe) at det var primært å samordne de funksjonshemmedes organisasjoners arbeid rettet mot utdanningsinstitusjonene. Når man kjenner forhistorien bak utdanningsprosjektet er dette et forventet svar, men uten denne kunnskapen ville man ha forventet at utformingen av virkemiddelet (prosjektorganiseringen) ville være en konsekvens av målene. Resultatene tyder på at, dersom man setter det på spissen, at organiseringen kom først og at man deretter formulerte målene. En annen forståelse av dette kan være at det målet egentlig var å få til samarbeid mellom de berørte organisasjonene, og at utdanningsprosjektet var måten å få dette til på. Når det gjelder forarbeidene før oppstart av prosjektet, var disse utvilsomt gode. Prosessene karakteriseres som demokratiske med vekt på medvirkning. Resultatet av prosessene var etableringen av et formelt samarbeid mellom de

⁴⁸ Formuleringene i effektmål og resultatmål har vært greie å forholde seg til i evalueringen

funksjonshemmedes organisasjoner og andre berørte og enighet om strategier i arbeidet mot utdanningsinstitusjonene.

De sentrale partene i prosjektorganisasjonen har vært prosjektgruppa og arbeidsgruppene. Den sterke siden ved prosjektorganisasjonen er at den har inkludert store deler av norsk spisskompetanse på området universell utforming. Organisasjonen har evnet å skape engasjement hos utdanningsinstitusjonene. Andre sterke sider er at arbeidet er fordelt på flere mennesker. En svakhet ved prosjektgjennomføringen er at styringsgruppa og referansegruppa kun i liten grad har deltatt som samarbeidspartnere i framdriften. Styringsgruppa ble lagt ned og prosjektet forankret i linjeorganisasjonen ved årsskiftet 1999/2000.

Deltakerne i prosjektorganisasjonen har få synspunkter og forslag til forbedringer for prosjektorganisasjonens utforming og funksjon. Dette tyder på at den har fungert bra, og at det er få som identifisert spesielle problemer. Det er enkelte som har antydning at prosjektorganisasjonen er for stor og tungdreven. Ut fra prosjektets historie og utvikling, og innsamlingen av data og resultater fra enkeltprosjekter, er det sannsynlig at den store prosjektorganisasjonen ikke har hatt negativ innvirkning på resultatene. Den enkelte skole har forholdt seg til enkeltpersoner i arbeidsgruppa og til dels til saksbehandler/prosjektleder i Husbanken. Oversikten over de ulike gruppenes funksjon og arbeidsoppgaver har stort sett vært oversiktlig. Selv om det kan stilles spørsmål om effekten av møtene med referansegruppa, har ressursene som har medgått til dette vært minimale. Ut fra informantenes synspunkter og hva man har oppnådd i utdanningsprosjektet til nå, er det heller sannsynlig at strategien med å inkludere ulike miljøer i en stor prosjektorganisasjon i arbeidet mot et felles mål, har virket samlende og virket positivt inn på resultatet. Hva som er "riktig" prosjektorganisering for å møte utfordringene framover, er et nytt spørsmål som kanskje krever et annet svar enn å fortsette med dagens organisering.

Dersom man kun analyserer dokumenter og ikke får innsikt i de omfattende planleggingsprosessene og den felles forståelsen de involverte har hatt om partenes ansvar og oppgaver, vil det synes som om ansvar og oppgaver har vært uklare i prosjektet. I praksis har ansvar og oppgaver vært klare. Husbanken ved prosjektleder har hatt ansvar for koordinering og framdrift av prosjektet samt søknadsbehandling. Prosjektgruppen har vært et koordinerende ledd hvor informasjonsutveksling og dialog har vært viktig. Arbeidsgruppene har hatt ansvar for oppfølgingen mot skolene.

Det viste seg i ettertid at planen for progresjonen i prosjektet var for optimistisk. Underveis er tidsperspektivet for avslutning av prosjektet besluttet forskjøvet med ett år. Årsaken til at faktisk progresjonen ikke holdt planlagt tempo, var at arbeidet rettet mot skolene var mer omfattende enn antatt og at det tok lengre tid for skolene å etablere enkeltprosjekter. Skolene har en planleggingshorisont som er lengre enn det man antok i en tidlig fase av utdanningsprosjektet.

Arbeidsgruppene har i tråd med prosjektets ide og skoleslagenes profil, arbeidet relativt fritt i sin oppfølging mot skolene. Arbeidet rettet mot f.eks ingeniørskolene måtte nødvendigvis utformes annerledes enn mot arkitektutdanningene. Det er stor forskjell på måten undervisningen planlegges og fastsettes for utdanningstypene. Universitetene har stor frihet til selv å fastlegge innholdet i undervisningen, mens f.eks de videregående skolene har mye mindre frihet. Resultatene til nå peker på at utdanningsprosjektets utforming og arbeidsform har passet bedre for arbeidsgruppene arbeid rettet mot de utdanningene med stor frihet i utformingen av undervisningsopplegget enn for de utdanningstypene som i stor grad har fått fastlagte undervisningsrammer fra departementsnivå. Arbeidsgruppene har i noen grad, med utgangspunkt i utdanningsprosjektets mål, formulert egne mål for arbeidet i arbeidsgruppene. Et eksempel er arbeidsgruppen for arkitektutdanningene. Eksempel er et mål om å arbeide for *"gode eksempler som viser både god arkitektur og universell utforming"* og *"ny forskning og økt kunnskap om temaet"*. Årsaken til at gruppen har formulert egne mål, er behovet for tilpasning til utfordringene i sektoren spesielt. Når prosjektene som er gjennomført viser seg å være i tråd med utdanningsprosjektets mål, viser det at den praktiske oppfølgingen ikke er i strid med intensjonene.

Målgruppen for utdanningsprosjektet (skolene) har få synspunkter på prosjektorganiseringen av utdanningsprosjektet. De har stort sett forholdt seg til arbeidsgruppene og lederne av disse. Dette stemmer også godt overens med svarene på spørsmålet om hvilke tiltak som fikk skolene til å fatte interesse og initiere enkeltprosjekter, hvor mange svarte personlige kontakter og relasjoner til medlemmene av arbeidsgruppene. Skolene har vært opptatt av å få ressurser til å utvikle undervisningen, og i liten grad vært opptatt av prosjektets organisering - naturlig nok.

Når det gjelder arbeidsmetodene, hvordan prosjektorganisasjonen har arbeidet for å nå målene, har valget av å stille ressurser i form av penger og kompetanse til disposisjon samt frivillighet for skolene, vist seg å være effektiv. Dette begrunnes med at man innen de fleste skoletypene har fått initiert enkeltprosjekter ved brorparten av de potensielle skolene og at skolene viser stor grad av entusiasme i å styrke universell utforming i utdanningene. Strategien har som forventet gitt stor variasjon og bredde i enkeltprosjekter ved skolene.

Når det gjelder Husbankens rolle, kan vi si at denne er to-delt i prosjektet: på den ene siden er Husbanken involvert i prosjektet gjennom ansatt prosjektleder og styringsgruppe/linjeorganisasjon for prosjektorganisasjonen, og på den annen side som prosjektets viktigste forankring i Staten. Generelt oppfatter skolene at Husbanken har et ansvar og en pådriverrolle for et mer tilgjengelig samfunn. Skolene oppfatter tydelig at det faktum at prosjektet er forankret i Husbanken, gir prosjektet status og tillit, fordi Husbanken oppfattes som en kompetent samarbeidspartner. Utdanningsinstitusjonene mener at arbeidet er i tråd med Husbankens sosiale profil og rolle i boligpolitikken. Husbanken har all grunn til å være fornøyd med disse synspunktene i utdanningssektoren. Prosjektleder i utdanningsprosjektet er ansatt i Husbanken, og

prosjektleders kunnskaper om temaet og innsats har utvilsomt vært avgjørende for resultatene til nå i prosjektet.

Utviklingsprosjektets ide og strategi er i tråd med Husbankens arbeidsmåte mot brukerne som bygger på frivillighet om et tilbud og tilgang på kompetanse.

7.2.2 Resultat- og effektmål

Husbankens viktigste mål med evalueringen er å få vurdert utdanningsprosjektets måloppnåelse våren 2000. De sentrale målene for utdanningsprosjektet er knyttet til:

- å få undervisningsinstitusjonene til å fatte interesse for emnet og ønske om å delta i utdanningsprosjektet
- å oppnå at undervisningsinstitusjonene utvikler egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming
- å oppnå at det er utarbeidet undervisningsmaterieell som kan benyttes for den videre undervisning
- å oppnå at undervisningsopplegg er utarbeidet og at det er gjennomført undervisningsforsøk i alle typer utdanninger i 1999 og til slutt
- å oppnå at planlegging for funksjonshemmede og kunnskap om universell utforming eller emner tilknyttet universell utforming blir en integrert del i undervisningen og innarbeidet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg i aktuelle utdanningene (innen år 2000⁴⁹/innen utgangen av år 2001⁵⁰), eller at det er utarbeidet en plan for innarbeidelse av temaet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg.

Evalueringen og drøftinger gjøres med utgangspunkt i datainnsamlingen gjengitt i kapittel 5 belyst med relevante funn i kapittel 6. Et sentralt spørsmål i evalueringen er hvordan de oppnådde resultater skal bedømmes. Vi mener det er hensiktsmessig å vurdere måloppnåelse i dette kapittelet ut fra målformuleringene nevnt over, men også vurdere resultatene pr i dag med utgangspunkt i departementenes forventninger og utdanningsprosjektets forhistorie. Vi vil ta for oss de enkelte målsettingene og drøfte dem for hvert skoleslag.

Få undervisningsinstitusjonene til å fatte interesse for emnet og ønske om å delta i utdanningsprosjektet.

For arkitektutdanningen er det etablert enkeltprosjekter ved 2 av 3 institusjoner. Innen planlegging har de tunge utdanningsinstitusjonene som Norges landbrukshøgskole og NTNU etablert prosjekter i tillegg til høgskolen på Kjeller. Innen Interiør- og designutdanning har 3 av 4 utdanningsinstitusjoner kommet i gang med prosjekter. Det er disse skoletypene som har fattet mest interesse for prosjektet når man vurderer

⁴⁹ Opprinnelig mål fra 1997

⁵⁰ Mål justert høsten 1999

det ut fra andelen av potensielle skoler som har startet opp enkeltprosjekter. Når det gjelder ergoterapi har en av fire utdanningsinstitusjoner etablert enkeltprosjekt. En skole har startet opp enkeltprosjekter innen ingeniørutdanningen og en skole innen videregående skole. Tidligere har vi nevnt at en årsak til større interesse for å sette i gang prosjekter på høyere utdanningsnivå, har vært strategien om frivillighet i utdanningsprosjektet. En årsak til at videregående skoler, ergoterapi og ingeniørutdanningen ikke har kommet sterkere, er disse skoleslagenes rammebetingelser med sterkere styring fra staten. Det synes som om strategien og oppfølgingen fra arbeidsgruppene ikke har vært tilsvarende effektiv overfor disse skolene. Fagplaner og pensum fastsettes i større grad av staten, mens høyskoler og universiteter står mye friere til å utforme undervisningstilbudet.

Prosjektleder, prosjektgruppe og arbeidsgruppene har forsøkt å vekke interesse for og arbeidet mot skolene i form av informasjonsvirksomhet, konferanser og seminarer og gjennom personlig kontakt. Den viktigste enkeltårsaken i forbindelse med initiering av enkeltprosjekter, var oppstartkonferansen i november 1997. Sammen med personlige kontakter og relasjoner mellom medlemmer av prosjektorganisasjonen og skolene, medførte denne strategien at en rekke skoler initierte enkeltprosjekter. De skoleslagene som helt fra starten av har hatt problemer med å starte opp prosjektarbeid, har vært videregående skole og ingeniørskolene (byggfag). Konklusjonen er at prosjektet gjennom oppstartkonferanse november 1997 og personlige kontakter og nettverk har skapt stor grad av interesse og ønske om å delta i prosjektet innen skoleslagene arkitekt, plan og interiør/design, og i mindre grad innen ergoterapi, ingeniør og videregående skole.

Oppnå at undervisningsinstitusjonene utvikler egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming

Evalueringen bygger på de skolene som har deltatt i utdanningsprosjektet. Resultatene peker på at det er forskjeller mellom utdanningsnivåene her. Generelt kan det konkluderes med at skolene er gitt mulighet til å sette seg inn i temaet universell utforming ved skolene, det være seg prosjekter innen utvikling av lærebøker eller gjennomføring av undervisningsforsøk, har gitt kompetanseheving ved institusjonene. Målet om at *undervisningsinstitusjonene skal utvikle egenkompetanse* vil kanskje i realiteten sin at de tilknyttede individenes kompetanse utvikles? Kompetanse tilføres enkeltpersoner og tilligger enkeltpersoner. For å forebygge at temaet universell utforming faller ut av undervisningen når enkeltpersoners kompetanse forsvinner, er det viktig at temaet bygges inn i pensum eller fagplaner slik som strategien for prosjektet peker i tillegg til at det finnes lett tilgjengelig undervisningsmaterieil. På lavere undervisningsnivå vil lærerne selv undervise i stoffet om universell utforming. Jo høyere undervisningsnivå, dess større er behovet for spisskompetanse inn i undervisningen. Det er et generelt inntrykk at man på alle nivåer har oppnådd en innsikt som gjør skolene i stand til å planlegge undervisning som inkluderer universell utforming.

Det kunne ha vært interessant å kartlegge om skoler som ikke har vært involvert i prosjektet også har utviklet egenkompetanse på området universell utforming. Men evalueringen omfatter ikke den problemstillingen.

Oppnå at det er utarbeidet undervisningsmaterieell som kan benyttes for den videre undervisning

I utdanningsprosjektet er det etablert enkeltprosjekter *for alle skoleslag* med tanke på forbedring av eksisterende eller utvikling av nytt undervisningsmaterieell. Dette er et område som skolene selv har prioritert innsatsen mot. Tilgjengelig og godt pedagogisk undervisningsmaterieell tilpasset skoleslagene er trolig en nøkkelfaktor i arbeidet med å styrke temaet universell utforming. Det er ikke tatt sikte på å vurdere kvaliteten på undervisningsmaterialet som er utviklet eller er under utvikling i evalueringen, men flere informanter hevder at kompetanseutviklingen innen universell utforming i Norge de siste årene har skjedd som følge av prosessene knyttet til utvikling av slikt materieell. Det er en utfordring å formidle videre utarbeidet materieell til andre skoler i samme sektor.

Oppnå at undervisningsopplegg er utarbeidet og at det er gjennomført undervisningsforsøk i alle typer utdanninger i 1999

Dette er ett av målene som er tallfestet. Det er ingen tvil om at dette er et ambisiøst mål sett ut fra forhistorien, omfanget ("alle typer utdanninger") og tidsperspektivet. Det er innen utgangen av 1999 gjennomført undervisningsforsøk innen arkitekt (2 skoler), plan (2 skoler), interiør/design (3 skoler) og innen ergoterapi (1 skole). Innen ingeniørutdanningen er det kun gjennomført ett lite forsøk ved en skole og ved videregående skole er det ikke utført undervisningsforsøk enda. Suksessfaktorene for vellykkede undervisningsforsøk er tilstrekkelig og god teoriundervisning, gjennomføring av praktiske studentoppgaver, og praktisk daglig opplevelse av å være handikappet, gjerne sammen med "brukere". Utdanningsprosjektet har ikke nådd målet om gjennomføring av undervisningsforsøk i alle typer utdanning i 1999 fullt ut, men måloppnåelsen må likevel vurderes som tilfredsstillende totalt pr i dag.

At "undervisningsopplegg er utarbeidet" er vanskelig å vurdere, fordi det er så mange innfallsvinkler og dimensjoner for spørsmålet for de ulike skoleslagene. Spørsmålet kan vurderes best ut fra det neste målet om temaet "universell utforming blir en integrert del i undervisningen og innarbeidet i pensum, fagplaner og undervisningsopplegg".

Oppnå at planlegging for funksjonshemmede og kunnskap om universell utforming eller emner tilknyttet universell utforming blir en integrert del i undervisningen og innarbeidet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg i aktuelle utdanningene

(innen år 2000⁵¹/innen utgangen av år 2001⁵²), eller at det er utarbeidet en plan for innarbeidelse av temaet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg

Målet må i stor grad vurderes ut fra at utdanningsprosjektet er i prosess. For flere utdanningsinstitusjoner er temaet tatt inn i undervisningen. Ifølge informantene har ulike typer enkeltprosjekter medført kvalitetsmessige forbedringer i undervisningen innen arkitekt, ergoterapi, interiør/design og innen plan. Ved flere institusjoner er begrepet universell utforming nå benyttet i beskrivelsene av fagene i fagplanen/pensum. De skoleslagene som har kommet kortest i forhold til de andre er igjen ingeniørutdanningen og de videregående skolene. Skolene er i en utviklingsprosess, hvor de utprøver og utvikler undervisningen om universell utforming. Flere informanter sier at undervisningsforsøkene i 1999 vil medføre justeringer og videre utvikling av undervisningen i 2000.

Oppsummering

Undersøkelsene viser at alle enkeltprosjekter har dokumenterte eller ikke-formulerte målsettinger som i all hovedsak samsvarer med utdanningsprosjektets mål. De tiltakene som skolene har oppfattet som de viktigste har vært: å utvikle læremateriell, å utvikle undervisningsopplegg og å gjennomføre undervisningsforsøk. Også på dette punktet er det stor grad av samsvar mellom utdanningsprosjektets tenkte virkningsmåte (programteorien) og den faktiske utviklingen. Den mest framtreddende svakheten i oppfølgingen ved skolene er det å utvikle egenkompetanse på temaet i undervisningsinstitusjonen. Her spriker signalene mellom skoler innenfor samme skoleslag og over skolenivåer. Jo høyere undervisningsnivå man er på, dess større er kravene til at undervisningen bygger på spisskompetanse. Universiteter vil derfor velge å planlegge undervisningen selv, men trekke inn spisskompetanse i forelesninger og i undervisning. I forhold til programteorien, som betrakter alle undervisningsinstitusjonene under ett, må bildet nyanseres for ulike typer skoleslag.

Det er ingen tvil om at enkeltprosjektene ved skolene, det være seg utvikling av lærebøker eller undervisningsforsøk, har bidratt til å få temaet inn sterkere i undervisningen. Selv om universiteter og høyskoler (arkitekt, interiør, plan) er relativt fri til å velge pensum, og det raskt kan endres som følge av sammensetningen av undervisningspersonalet, har temaet universell utforming kommet inn på fagplaner og pensum kvalitativt og trolig kvantitativt bedre enn tidligere. Når det gjelder videregående og ingeniørskoler, er det få enkeltprosjekter i forhold til antall skoler. Ved skolene som har deltatt har deltakelse i utdanningsprosjektet gitt en virkning på undervisningsopplegget, men sett på landsbasis kan det diskuteres hvor stor effekten er for disse skoleslagene. Den er trolig svært liten.

⁵¹ Opprinnelig mål fra 1997

⁵² Mål justert høsten 1999

Dersom man sammenlikner resultatene ut fra departementenes forventninger, har utdanningsprosjektet til fått til resultater som overgår disse. Man har klart å etablere et samarbeid mellom berørte parter og i stor grad fått universell utforming inn som en del av undervisningen ved en rekke utdanningsinstitusjoner.

Når det gjelder den ønskede langsiktige virkningen på studentenes framtidige adferd og holdning til temaet, tilsier evalueringen at endringen er klart positiv, men at styrken er diskutabel. Det vil si at endringen på adferden og holdningene til studentene til universell utforming etter all sannsynlighet vil være positiv, men at det er usikkert hvor stor denne positive effekten er. Dette tyder på at den planlagte virkningskjeden i praksis fungerer ("programteorien er riktig").

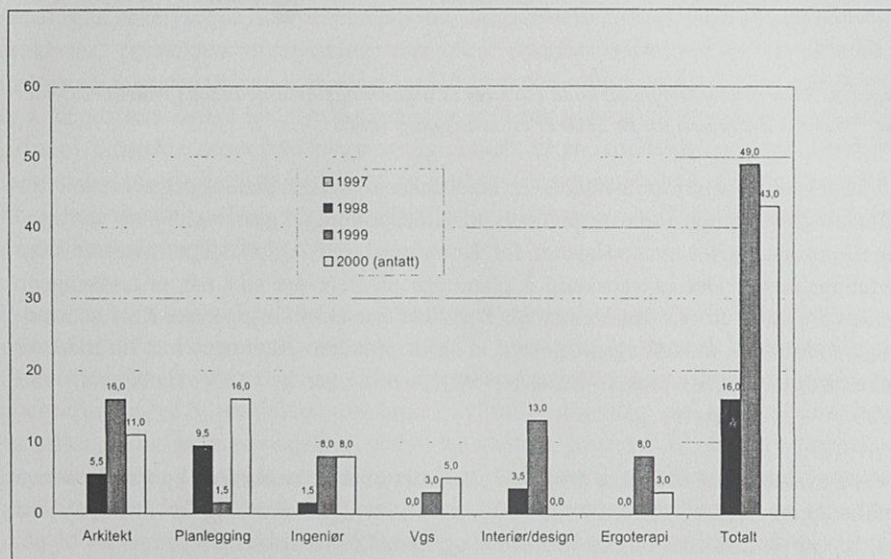
7.2.3 Nytte og kostnader

En nytte-kostnadsanalyse er et analyseverktøy for å vurdere private og offentlige prosjekter i et samfunnsøkonomisk perspektiv (Dønnum, 1995). I dette prosjektet er nytte de effektene som prosjektet har medført (samarbeid, undervisningsmaterieell, kompetanse, fagplaner osv). De langsiktige konsekvensene er det som sagt vanskelig å si noe sikkert om, med evalueringen tyder på at det er en positiv effekt på holdninger og adferd hos studentene som kan gi meget store positive langsiktige effekter. Kostnadene til prosjekt er summen av innsats i form av kroner og menneskelig kompetanse. Nytte-kostnadsanalysen blir derfor en drøfting av forholdet mellom innsats og utkomme i utdanningsprosjektet på svært grovt nivå. I slik analyser står man overfor både prissatte og ikke-prissatte konsekvenser.

Datainnsamlingen viser at innsatsen i form av kroner i prosjektperioden 1997-1999 omfatter midler til prosjektledelse, utgifter til administrasjon av prosjektet, midler til drift av arbeidsgruppene inkludert deltakelse på prosjektgruppemøter, og tilskudd til enkeltprosjekter. Over prosjektperiodens første tre år (basert på regnskap for 1997 og budsjett for 1999) verdsettes prosjektleders innsats til ca kr 300 000,-, utgifter til administrasjon verdsettes til kr 300 000,-, midler til drift av arbeidsgruppene for 1998 og 1999 antas å være 400 000,-, innsatsen fra interesseorganisasjonene verdsettes til kr 200 000,- (anslått til kr 25 000,- pr år for fire arbeidsgrupper) og tilskudd til enkeltprosjekter ligger i størrelsesorden kr 1 600 000,-. Total innsats anslås til ca 2,8 millioner kroner. Selv om det hersker en viss usikkerhet om tallene, viser anslagene at godt over halvparten av den totale innsatsen er gått til enkeltprosjekter ved skolene. Resten av innsatsen er gått til drift av prosjektorganisasjonen og utviklingsoppgaver knyttet til denne. De viktigste konsekvensene eller nytte i form av ikke-prissatte konsekvenser er som angitt i forrige avsnitt en rekke gjennomførte undervisningsforsøk innen universell utforming ved nesten alle skoleslag, lærematerieell for alle skoleslag er ferdig utviklet eller under utvikling, en heving av kompetanse på temaet blant undervisningspersonell har skjedd og man har ved flere utdanningsinstitusjoner fått undervisning om universell utforming inn på studieplaner og pensum. I tillegg er det skapt nettverk mellom nasjonal spisskompetanse, skoleslagene og internasjonalt,

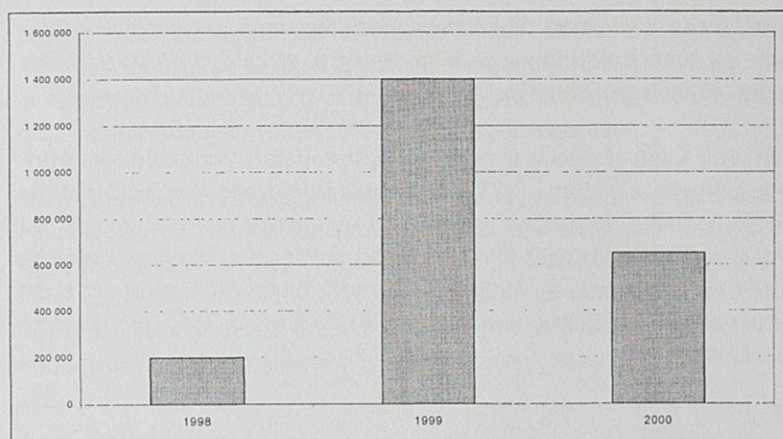
som er også vanskelig å verdsette. Enkeltprosjektene har også gitt positive konsekvenser i form av brukerperspektiv på undervisningen ved enkelte skoler, bedre samarbeid internt på skolene mellom institutter osv.

Figuren under viser antall realiserte ukeverk i enkeltprosjekter per skoleslag. Arkitektskolene har hatt en stor innsats i 1998, mens planutdanningene øker innsatsen i år 2000. Interiør/design-utdanningene har gjennomført størsteparten av arbeidet, og pr i dag antas det at aktiviteten i 2000 blir lav. Totalt sett er det beregnet realiserte ukeverk for 1998 på 16 ukeverk, for 1999 på 49 ukeverk og for 2000 antas det at det realiseres innsats i enkeltprosjekter som tilsvarer 43 ukeverk. I 1997 ble det ikke realisert noen ukeverk.

Figur 2. Antall realiserte ukeverk arbeidet i enkeltprosjekter for de ulike skoleslagene. Antatte verdier for 2000.

Figur 3 viser hvor store tilskuddene til enkeltprosjekter har vært i 1998 og 1999, og antatt størrelse for 2000. I 1999 ble det gitt tilsagn til enkeltprosjekter i en størrelsesorden på 1,4 millioner kroner. Deler av denne summen, vil brukes på skolene i 2000. Tilsagnene kommer naturlig nok før innsatsen.

Figur 3. Størrelsesorden på tilskudd i kroner til utdanningsinstitusjonenes enkeltprosjekter for 1998-99. Størrelsen for år 2000 er en sannsynlig verdi.

Ett aspekt som må kommenteres er Husbankens mulige planleggingshorisont for utdanningsprosjektet. Praktiseringen av tilskuddsordningen gjøres gjennom styrings-signalerne som gis i statsbudsjettet for Kommunal- og regionaldepartementet samt tildelingsbrevet. Det er vanskelig å planlegge på flere års sikt når prioriteringene endres fra år til år fra departementet. For 2000 har slike føringer medført at handlingsrommet til utdanningsprosjektet er blitt mindre. Rammen for tilskudd til enkeltprosjekter vil i praksis reduseres fra 1,4 millioner kr i 1999 til 0,6 mill kr i 2000.

Denne evalueringen skal ikke drøfte en alternativ bruk av ressursene i prosjektet for å kunne oppnå "bedre" nytte. I en grov og enkel kost-nyttevurdering for dette prosjektet, basert på informasjon om kostnader og nytte/konsekvenser av prosjektet til nå, konkluderes det med at nytten har vært stor i forhold til innsatsen i prosjektet. De viktigste grunnene til dette er at måloppnåelsen er god og at man har klart å effektivisere samarbeidet og innsatsen til en rekke berørte parter. Den endrede anvendelsen av ressursene i tilskuddsordningen må ut fra evalueringen karakteriseres som mer styrtseffektiv og målrettet enn tidligere. Drøftingene peker på at i den strategiske analysen i etterkant av evalueringen bør se nærmere på forholdet mellom innsats til drift av prosjektorganisasjonen og tilskudd til enkeltprosjekter ved skolene.

Dagens planlegging og byggeri ivaretar ikke temaet universell utforming eller "tilgjengelighet for alle" godt nok. Det utføres en mengde endringer og justeringer av eksisterende boliger, bebyggelse og utemiljø for å tilfredsstille behovene for et mer tilgjengelig samfunn. Disse tillempningene er meget kostnadskrevende. Det er sannsynlig at dersom innsatsen i utdanningsprosjektet medfører en reduksjon av slike tilpasninger på noen få prosent, vil investeringen fort være svært samfunnsnyttig. Vi vet samtidig at andelen mennesker i Norge som har behov for et mer tilgjengelig

samfunn (universell utforming) øker. Et interessant oppfølging vil være å dokumentere og sannsynliggjøre de samfunnsmessige gevinstene ved utforming av boliger, bygninger og utemiljø i tråd med retningslinjene for universell utforming. Informantene i dette prosjektet mener at potensialet er stort, og at de samfunnsmessige gevinstene vil være store. Dette aktualiserer et tilsvarende prosjekt rettet mot byggebransjen.

7.2.4 Forslag til forbedring

I etterkant av evalueringen skal det gjennomføres en strategisk analyse av utdanningsprosjektets mulige utviklingsretninger. Hensikten er å analysere aktuelle utviklingsretninger for utdanningsprosjektet på en grundig måte. Analysen skal blant annet rette søkelyset på rammebetingelsene, omgivelsesfaktorer, ressurser, styrker og svakheter, prosjektets avgrensning, om tiltak overfor andre aktører er aktuelle, metodevalg, organisering av arbeidet og Husbankens rolle i arbeidet. En utfordring er å identifisere hvilke gode *valgmuligheter* man har videre. Ytterpunktet er nedleggelse av prosjektet, som ikke synes særlig aktuelt, til en reduksjon av innsatsen eller fortsettelse av dagens satsning. Man kan også se for seg en svak økning av innsatsen til en kraftig økning. Det er knyttet fordeler og ulemper ved alle utviklingsretninger med tilhørende kostnader og risiki.

Prosjektet bør føres videre. Denne evalueringen peker på at noen forhold bør vies stor oppmerksomhet i den strategiske analysen. De tema som det spesielt er nødvendig å diskutere videre er størrelsen og utformingen av prosjektorganisasjonen i forhold til nye utfordringer i prosjektet, omfanget av utdanningsslag og -nivåer som bør omfattes av utdanningsprosjektet, forholdet mellom ressurser til drift av prosjektorganisasjonen og tilskudd til enkeltprosjekter, forholdet til andre samarbeidspartnere med tilgrensende agenda, forutsigbarhet i departementenes koordinering og samordning av innsatsen, samt tidsperspektivet for arbeidet. Analyser av disse forholdene vil være med på å fastlegge det langsiktige arbeidet innen universell utforming og utdanning.

Når det gjelder forslag til umiddelbare forbedringstiltak, er det behov for at det tilrettelegges for at arbeidsgruppene kommuniserer til skolene at tilskuddsordningen ligger fast og at prosjektet er viktig for Husbanken og videreføres. I tillegg bør de overordnede målene for utdanningsprosjektet formidles til skolene igjen. Dette kan gjøres i forbindelse med planlagt konferanse i mai 2000. Siden det er behov for å spre informasjon og styrking av nettverk på tvers av utdanningsnivåer, er det også et håp om at oversikten denne evalueringen danner grunnlag for dette. I arbeidet med å spre kunnskap på tvers av utdanningsinstitusjonene, vil arbeidsgruppene kunne ha en sentral rolle. Det anbefales at et viktig satsningsområde framover er å systematisere kunnskap og erfaringer på en måte som gjør formidling mulig og effektiv. Antakelig vil elementer fra strategien om tilbud og frivillighet, også være aktuelt i et slikt arbeide.

På et ½ -års sikt bør det utarbeides et dokument som sammenfatter strategien for prosjektet, med mål og virkemåte. Dette kan gjøres som en del av den strategiske analysen, og vil være viktig for å synliggjøre utdanningsprosjektet idé og arbeidsmåte, og bidra til læring for andre som skal gjennomføre prosjekter hvor behov for samarbeid og frivillighet er hovedperspektiver.

På lang sikt bør det arbeides for at begrepet universell utforming og forståelsen av det, på en eller annen måte, formidles og inkluderes også i grunnskolen. For å skape endringer på lang sikt, bør barn få en forståelse av at boliger, bygninger og miljø for funksjonshemmede ikke skal være annerledes enn for "funksjonsfriske". I den strategiske analysen bør også dette perspektivet inkluderes.

7.2.5 Generering av kunnskap - læring

Utdanningsprosjektet er et utviklingsprosjekt hvor man har pekt ut en retning for innsatsen. Strategien bygger på en bred og kompetent prosjektorganisasjon med spisskompetanse på temaet. Man har valgt å bruke ressurser på dialog, erfaringsutveksling og kontinuitet i de utøvende delene av prosjektorganisasjonen (prosjektgruppe og arbeidsgrupper). Andre viktige strategiske valg har vært måten man har arbeidet på mot skolene med vekt på å gi et tilbud om tilgang på penger, spisskompetanse og et nettverk for å utvikle undervisningen ved skolene. Samtidig bygger strategien på frivillighet fra skolenes side og at skolene foretar egne valg om prioriteringer av innsatsen. I utformingen og gjennomføring av tiltak har prosjektorganisasjonens kompetanse vært tilgjengelig og tidvis og delvis en deltaker i prosjektarbeidet ved skolene. Dette perspektivet er et *brukerorientert perspektiv*. Brukerorientering er å forstå brukernes behov og handle på bakgrunn av dette. I utdanningsprosjektet har man hentet positive erfaringer fra USA fra samme område. Brukerorientering setter blant annet krav til ledelse, samhandling i prosjektorganisasjonen og organisering. Det er sannsynlig at utdanningsprosjektet fungerer som en brukerorientert prosjektorganisasjon. Brukerne er utdanningsinstitusjonene. Det ville ha vært interessant å gjennomføre en studie av flere prosjekters brukerorientering, for eventuelt å kunne dokumentere at strategien som er valgt i utdanningsprosjektet faktisk er brukerorientert.

Et perspektiv på utviklingsprosjekter er i hvilken grad det er et målrettet styringsverktøy. Retningen må være klar og målene bør være klart formulert, men det bør i slike prosjekter finnes en balanse mellom behovet for detaljerte mål og behovet for handlingsrom. I hvilken grad er detaljerte mål kontra stort handlingsrom fremmende eller hemmende? Utdanningsprosjektet som utviklingsprosjektet ser ut til å ha funnet en god balanse mellom passelig styring og krav til målformuleringer, og passelig med bredt handlingsrom som ikke ødelegger for kreativitet og entusiasme. Utdanningsprosjektet peker på at for at prosjekter med stort handlingsrom skal fungere, bør man ha mennesker med riktig kompetanse som kjenner de langsiktige målene og vet hva som

skal til for å få innpass i "markedet" (utdanningsinstitusjonene). I dette utviklingsarbeidet har kunnskap om tidligere prosesser og posisjoner vært viktig, og det har vært stor grad av kontinuitet i de delene av prosjektorganisasjonen som har hatt kontakt med skolene.

Når man skal vurdere utforming av et eventuelt prosjekt innen universell utforming rettet mot byggebransjen, bør man ta hensyn til erfaringene av evalueringen av utdanningsprosjektet. Dette er forhold som kan omfattes av den strategiske analysen i etterkant av evalueringen.

7.3 Oppsummering

Husbankens utdanningsprosjekt er en av flere sentrale satsninger fra statens side for å styrke tilgjengeligheten for alle i samfunnet. I utdanningsprosjektet rettes innsatsen mot undervisningsinstitusjoner, da studenter og elever blir vurdert som viktige for den framtidige planleggingen og utformingen av samfunn, utemiljø og boliger. Utdanningsprosjektets strategiske plattform er utarbeidet i en bred og demokratisk prosess som inkluderte alle de viktige ressursmiljøene innen universell utforming i Norge.

For ferdige enkeltprosjekter kan det konkluderes med at graden av måloppnåelse er høy både for enkeltprosjektene og sett i forhold til utdanningsprosjektets mål. Evalueringen viser at målene for utdanningsprosjektet og prosjektets overordnede strategi har vært godt forankret hos arbeidsgruppens medlemmer og godt gjennomført mot skolene som har fått tilbud om prosjektmidler. Arbeidsgruppene har vært det viktigste formidlingsleddet mellom skole og prosjektorganisasjon. Programteorien viser utdanningsprosjektet virkekjede, og evalueringen viser at teorien for prosjektet er fulgt og har fungert.

De skoleslagene man har hatt størst suksess med (måloppnåelse) fram til nå, er arkitekt, interiør/design og plan. For ergoterapi er også innsatsen solid, og muligheten for måloppnåelse er stor, fordi man på sikt vil rette seg mot de tre utdanningsinstitusjonene som ikke har etablert enkeltprosjekter og styrke deres utdanning mht universell utforming. For ingeniør og videregående skole er det gjort en rekke framstøt fra arbeidsgruppens side, men med vekslende hell. Forsøkene med felles fagdag mellom fire utdanningsinstitusjoner på ulike nivå i Trondheim som nå gjennomføres årlig, har vært vellykket. Selv om to-tre enkeltprosjekter innen disse sektorene virker svært lovende, har omfanget av enkeltprosjekter vært lite. For disse skoleslagene er rammebetingelsene forskjellige fra universitetenes og høgskolenes rammebetingelser, og det virker som om utdanningssystemet på ingeniør-nivå også er i en brytningsfase eller utviklingsprosess.

Vår kost-nyttevurdering viser at det er satt inn relativt små midler i prosjektet, og effektene og resultater må karakteriseres som svært gode til nå. De viktigste effektene

som er oppnådd er en bedre ressursutnyttelse av tilskuddsordningens ressurser til prosjekter innenfor universell utforming rettet mot interesseorganisasjoner og forskningsinstitutter, bedre samarbeidsklima mellom berørte parter som legger grunnlag for bedre ressursutnyttelse, faktiske forbedringer og resultater i form av integrering av undervisning om universell utforming i en rekke utdanningsinstitusjoner på flere nivåer. Evalueringen gir grunn for optimisme i forhold til den langsiktige nytten arbeidet kan gi for et samfunn tilgjengelig for flere.

Evalueringen konkluderer med at organiseringen og gjennomføringen peker på at man både har oppnådd bedre styringseffektivitet i arbeidet enn tidligere og en god kostnadseffektivitet i anvendelsen av de økonomiske ressursene til disposisjon for arbeidet. De hovedtrekkene ved utdanningsprosjektet som har gitt vellykkede resultater er som tidligere nevnt valget av *strategi* med en bred og kompetent prosjektorganisasjon og tilhørende tilskuddsordning, og på skolene er det enkeltpersoners engasjement og det potensialet skolene ser for faglig utvikling. Grunnlaget for innsatsen – arbeidet mot et samfunn tilgjengelig for alle – er i tillegg en god sak.

Det anbefales at prosjektarbeidet fortsetter og styrkes.

8 VEDLEGG

8.1 Referanser

Aslaksen, Bergh, Bringa og Heggem, 1997, *Universell utforming. Planlegging og design for alle*, Rådet for Funksjonshemmede, I-0909B

Berg og Henriksen, 1998, *Universell utforming i praksis*, Norges Handikapforbund

Dønnum, Helge, 1995. *Normtall for samfunnsøkonomisk nytte*. Asplan Viak AS

Halvorsen, Halvor Kr., Sidsel Sverdrup, 2000. *Evaluering av forskrift. Miljørettet helsevern i barnehager og skoler*. Asplan Analyse.

Mehlbye, Jill, Olaf Rieper, Mikael Togeby, 1993. *Håndbog i evaluering*. AKF Forlaget, København, Danmark.

Patton, Michael Quinn, 1997. *Utilization-Focused Evaluation*. Sage Publications, California, USA.

Røkenes, Arild, 1998. *Tilgjengelighet og deltakelse for funksjonshemmede. Evaluering av etablering og igangsettingsfasen ved Delta-senteret*. NIBR.

Weiss, Carol, 1998. *Evaluation*. Prentice Hall, USA.

8.2 Deltakere i Utdanningsprosjektet

Prosjektgruppe:

- Tone Rønnevig, Husbanken, prosjektleder
- Edel Heggem, Norges Handikapforbund
- Olav Bringa, Miljøverndepartementet
- Jon Christophersen, Byggforsk
- Dagfrid Hestnes, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon
- Ellen Jyhne, Norges Blindforbund (og Hege Korsmo Henrichsen)
- Guri Henriksen, Norges Handikapforbund

Arbeidsgruppe Arkitektøgskoler:

- Edel Heggem, Norges Handikapforbund, leder
- Karin Høyland, SINTEF
- Solveig Kornstad, Husbanken i Trondheim

Arbeidsgruppe Planutdanninger:

- Olav Bringa, Miljøverndepartementet, leder
- Steen Lersten Petterson, Boligselskapet LHL
- Tone Manum, Oslo fylkeslag av Norges Handikapforbund
- Gunnar Ridderstrøm, Larvik kommune

Arbeidsgruppe Ingeniørhøgskoler:

- Jon Christophersen, Byggforsk, leder
- Stein Hustveit, Bergen kommune
- Morten Skjennem, Husbanken

Arbeidsgruppe Videregående skoler, byggfag:

- Dagfrid Hestnes, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, leder
- Ole Vefferstad, Opplæringsrådet for bygg og anlegg
- Dagfinn Roy Andersen, Kvadraturen videregående skole

Arbeidsgruppe Interiør- og designutdanninger:

- Ellen Jyhne, Norges Blindforbund (og Hege Korsmo Henrichsen), leder
- Kari Christie Bønnes
- Sidsel Bjørneby, Human Factors Solutions AS

Arbeidsgruppe Ergoterapihøgskoler:

- Guri Henriksen, Norges Handikapforbund, leder
- Bente Osnes, Husbanken (tidligere Oslo kommune)
- Randi Røed Larsen, Deltasenteret
- Nina Hafsten, Oslo kommune

Styringsgruppe:

- Representanter for Husbanken

Referansegruppe:

- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Læreplanseksjonen v/J.C. Christiansen
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Universitets- og høgskoleavdelingen
- Kommunal- og regionaldepartementet, Boligavdelingen v/Roy Jacobsen (og Anna Bjørshoel)
- Sosial- og helsedepartementet, Sosialavdeling II v/Georg Antonsen
- Miljøverndepartementet v/Sidsel Andersen
- Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, Norges astma- og allergiforbund v/Ernst Pettersen
- Samarbeidsorganet for funksjonshemmedes organisasjoner v/Bente Skarsgård
- Rådet for funksjonshemmede v/Ellen Rønneberg

8.3 Prosjektskjema

Prosjektnavn:					Adresse:				
Skole:					Samarbeidspartner:				
Personell (ansvarlig):					Tilskudd fra Husbanken 97-98-99-00:				
Oppstart:	Anslag timebruk 97-98-99-00				Type prosjekt:				
Avslutning:									
Målsetning:									
Prosjektbeskrivelse:									
Resultat:									

8.4 Spørreskjema - undersøkelse av enkeltprosjekter

Finn fram til den rette ansvarlig kontaktperson for enkeltprosjektet. Redegjør for evalueringen og hensikten med den. "Målet for evalueringen er å komme fram til resultater som er nyttige for framtidig organisering i Husbankens regi eller annen regi, gi råd for justering av enkeltprosjektene ved en eventuell videreføring og en generell vurdering av måloppnåelse". Altså både en prosessevaluering og en målevaluering.

Oppdragsgiver er Husbanken. Alle spørsmålene passer ikke alle enkeltprosjektene: hopp over de som ikke er relevante. I skjemaet er skoleprosjektet kalt "enkeltprosjekt".

Innledende spørsmål

1. Hvor mange ukeverk er brukt i enkeltprosjektet (hvert år prosjektet har gått)?(anslag)
2. Hvor stort har tilskuddet fra Husbanken vært i prosjektperioden?..... (kroner)
3. Hvilke av målene i utdanningsprosjektet tar/tok dette enkeltprosjektet sikte på å nå? Er/var det (ja/nei)
 -utvikle læremateriell
 -utvikle egenkompetanse på UU
 -gjennomføre seminarer/konferanser
 -utvikle undervisningsopplegg
 -gjennomføre undervisningsforsøk
 -innarbeide temaet i fagplaner/undervisningsplaner
 -holdningsendring hos studenter
 -holdningsendring hos lærere
 -andre mål?
 -beskriv.....

Interesse

4. Hvilket markeditiltak i utdanningsprosjektet var det som fikk skolen til å fåte interesse for emnet UU og ønske om å delta i utdanningsprosjektet? Var det (ja/nei)
 -oppstartskonferansen/oppstartseminar (dato)
 -informasjonsvirksomhet fra Husbanken
 -informasjonsvirksomhet fra involverte i utdanningsprosjektet
 -andre personlige kontakter
 -annet
5. Hva tror du årsaken er til at noen skoler (innen din skolesektor) ikke har etablert enkeltprosjekter innen UU som følge av utdanningsprosjektet? Tror du det er
 -manglende lærekrefter
 -manglende kapasitet
 -ikke relevant for mange
 -ikke har en organisasjon som behandler slikt
 -annet

Utvikle egenkompetanse

6. I hvilken grad har skolen utviklet egenkompetanse slik at de kan gjennomføre undervisning om temaet universell utforming som følge av enkeltprosjektet?
 - ..beskriv (bl.a forholdet mellom enkeltpersoners egenkompetanse og skolens generelle kompetanse? ...lært noe selv?...)

Utarbeide undervisningsmaterieell

7. I hvilken grad er det utarbeidet undervisningsmaterieell som kan benyttes for den videre undervisning?
-lærebok
 -øvingsshefte/oppgavesamling
 -eksempelsamling
 -annet
 -beskriv (ferdig..)

Undervisningsforsøk

8. I hvilken grad er det gjennomført undervisningsforsøk ved skolen i 1999?
-beskriv
9. Hvor mange elever har deltatt?
10. Hva er etter din mening de viktigste erfaringene med forsøkene?
-vedr. lærekrefter
 -vedr. undervisningsmaterieell
 -vedr. pedagogisk metode
 -annet
 -beskriv (ferdig..)

Integrert del av undervisningen

11. I hvilken grad er det utarbeidet en plan eller et undervisningsopplegg for innarbeidelse av temaet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg?
12. I hvilken grad er temaet blitt en integrert del i undervisningen?
13. I hvilken grad er temaet faktisk innarbeidet i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg ved skolen?

Evt.spm dersom svaret er nei på ovenstående

14. Hva er årsaken til at temaet ikke har kommet inn på fagplaner eller undervisningsopplegg ved skolen?
- Er det:

-for tidlig å få det inn
-kapasitet hos lærekreftene
-manglende kompetanse innen UU
-systemet for utviklingen av fagplaner
-skolens organisasjon er ikke tilpasset slike ordninger
-har bestemt oss for ikke å inkludere det i undervisningen... (hvorfor?....)...
-vurderer temaet som lite relevant
-annet

15. Når har skolen planer om å inkludere emner tilknyttet UU i pensum, fagplaner eller undervisningsopplegg ved skolen? Er det
-innen år 2000⁵³
 -innen utgangen av år 2001⁵⁴
 -annet tidsperspektiv
 -vet ikke

⁵³ Opprinnelig mål fra 1997

⁵⁴ Mål justert høsten 1999

a. Avslutningsvis for avsluttede enkeltprosjektet

16. I hvilken grad tror du studentenes/elevenes holdning til UU har endret seg som følge av tiltakene i enkeltprosjektet?.....
-stor grad i positiv retning
 -i noen grad i positiv retning
 -i liten grad i positiv retning
 -ingen endring
 -vet ikke
17. I hvilken grad mener du at målene for enkeltprosjektet ble nådd?
18. Hvilke faktorer/dimensjoner vektlegger du som avgjørende for målinnfrielse/manglende målinnfrielse for enkeltprosjektet?
19. I hvilken grad mener du at enkeltprosjektet har bidratt til å nå målene i selve utdanningsprosjektet?
20. I hvilken grad har oppnådd kunnskap ved skolen blitt tilført andre tilsvarende utdanningsinstitusjoner?.....
21. Hvilke utilsiktede virkninger (positive og negative) har gjennomføringen av enkeltprosjektet ført til?.....

b. Avslutningsvis for enkeltprosjekter som er i prosess

22. I hvilken grad tror du studentenes/elevenes holdning til UU har endret seg som følge av tiltakene i enkeltprosjektet?.....
-stor grad i positiv retning
 -i noen grad i positiv retning
 -i liten grad i positiv retning
 -ingen endring
 -vet ikke
23. I hvilken grad tror du at målene for enkeltprosjektet vil nås?
24. Hvilke faktorer/dimensjoner vektlegger du som avgjørende for målinnfrielse/manglende målinnfrielse for enkeltprosjektet?
25. I hvilken grad tror du at enkeltprosjektet vil kunne bidra til å nå målene i selve utdanningsprosjektet?
26. I hvilken grad har oppnådd kunnskap ved skolen til nå blitt tilført andre tilsvarende utdanningsinstitusjoner?.....
27. Hvilke utilsiktede virkninger (positive og negative) har gjennomføringen av enkeltprosjektet ført til?.....

Dersom relevant

28. I hvilken grad er videreføring av enkeltprosjektet avhengig av økonomisk støtte (fra tilskuddsordningen) i framtiden?
-i liten eller ingen grad
 -i stor eller avgjørende grad
 -vet ikke

Om organiseringen av enkeltprosjektet

29. Hvilke synspunkter har du måten arbeidsgruppa har arbeidet på mot enkeltprosjektet?
30. Hvilke synspunkter har du måten andre parter i prosjektorganisasjonen har arbeidet på mot enkeltprosjektet?
31. Hvilke synspunkter har du på organiseringen av utdanningsprosjektet totalt sett?
32. Hvilke synspunkter har du på Husbankens rolle i arbeidet med å få temaet UU inn i undervisningsopplegget for utdanningsinstitusjoner?

8.5 Spørreskjema - undersøkelse av prosjektorganiseringen

Finn fram til utvalgte kontaktperson i Husbanken, prosjektgruppa og i referansegruppa. "Målet for evalueringen er å komme fram til resultater som er nyttige for framtidig organisering i Husbankens regi eller annen regi, gi råd for justering av enkeltprosjektene ved en eventuell videreføring og en generell vurdering av måloppnåelse". Altså både en prosessevaluering og en målevaluering. I denne delen av evalueringen er vi opptatt av organisering og gjennomføringsprosess. Vår oppdragsgiver for evalueringen er Husbanken. Ikke alle spørsmålene er mulig for alle å svare på.

Utdanningsprosjektets mål og organisering

- Hvilke synspunkter har du på planleggingen og forarbeidene før oppstarten av utdanningsprosjektet?
 -prosjektplanen
 -strategien
 -målene
 -organiseringen
 -samarbeid
 -arbeidsmetodene
 -annet
- Valg av en prosjektorganisasjon kan gjøres ut fra ulike mål. Hvilke forhold mener du var viktige for utformingen av denne prosjektorganisasjonen? Var det først og fremst
 -målene for utdanningsprosjektet
 -det å effektivisere tilskuddsordningen
 -samordning av de funksjonshemmedes organisasjoners arbeid rettet mot utdanningsinstitusjonene
 -tilfredsstille Husbankens overordnede mål
 -"veien blir til mens man går"
 -annet:
 -beskriv....
- Hvilke synspunkter har du på utformingen av selve prosjektorganisasjonen? Jeg tenker på f.eks forankringen i Husbanken, referansegruppa, prosjektgruppa, forholdet mellom partene i prosjektorganisasjonen etc
 -
- Hva mener du er de sterke og svake sidene ved den valgte prosjektorganisasjonen?..... (oppover til deptene, på siden til andre "UU-prosjekter", nedover til skolene... etc)
- Det har vært endringer i deler av prosjektorganisasjonen underveis i prosjektet. Hva tror du årsakene er til endringene i prosjektorganisasjonen underveis? (Styringsgruppe, referansegruppe, etc).....

Prosjektorganisasjonens funksjon

- Hvilke av partene i prosjektorganisasjonen mener du har bidratt mest til måloppnåelse?
 -referansegruppa
 -prosjektgruppa
 -arbeidsgruppene
 -prosjektleder i Husbanken
 -Husbankens styringsgruppe
 -annet.....

7. Hvilke parter i prosjektorganisasjonen mener du har liten eller ingen betydning for prosjektets måloppfyllelse?
-referansegruppa
 -prosjektgruppa
 -arbeidsgruppene
 -prosjektleder
 -Husbankens styringsgruppe
 -annet.....
8. Hvilke synspunkter har du på Husbankens rolle i prosjektet?
9. Gjennomføring av så store prosjekter gir ofte erfaringer i form av positive og negative virkninger som ikke er planlagt. Hvilke utilsiktede virkninger tror du den valgte prosjektorganiseringen har gitt?

Arbeidsmetoder

10. Hvilke arbeidsmetoder mener du har vært gode for å initiere enkeltprosjekter ved skolene?
-personlig kontakt, relasjoner og dialog
 -bistand til søknadsskriving
 -seminarer og konferanser
 -utsending av informasjon/informasjonsvirksomhet
 -annet
11. Hvilke faktorer eller ressurser i utdanningsprosjektet mener du har vært viktige for å initiere og gjennomføre enkeltprosjekter ved skolene?
-de involverte i utdanningsprosjektets faglige styrke
 -nettverket til de involverte i utdanningsprosjektet
 -at de funksjonshemmedes organisasjoner står bak prosjektet
 -den økonomisk støtteordningen fra Husbanken
 -den faglig støtten fra Husbanken
 -annet

Avslutningsvis

12. Organisering av et arbeid rettet mot innsatsområdet kan gjøres på ulike måter. Hvilke forslag til justeringer av prosjektorganisasjonen har du, basert på dine erfaringer til nå?
-prosjektplanen
 -strategien
 -målene
 -organiseringen
 -prosjektstyringen
 -samarbeid
 -arbeidsmetodene
 -Husbankens rolle
 -annet

13. Hvor mye ressurser i årsverk (månedsverk) antar du at partene har brukt på utdanningsprosjektet pr år?
(i den grad det er mulig å anslå for deg)....

Deltakere	1997	1998	1999
(Hele) Styringsgruppa i Husbanken			
(Hele) Linjeorganisasjonen i Husbanken			
Prosjektleder i Husbanken			
(Hele) Prosjektgruppa			
(Alle) Arbeidsgruppene			
(Hele) Referansegruppa			

2000

EVALUERING AV HUSBANKENS
UTDANNINGSPROSJEKT

UNIVERSELL
UTFORMING AV BOLIG,
BYGNING OG UTEMILJØ

Halvor Kr. Halvorsen

Asplan Analyse

HAALVOPR KR. HAALVOPRSEN EVALUERINGS AV HUSBANKENS UTODANINGSPROJEKT ANSLAGSPLAN

Depotbiblioteket

00sd 20 044

Asplan Analyse – Asplan Viak AS

Asplan Analyse er et tverrfaglig konsulentmiljø med samfunnsvitere, økonomer og ingeniører.

Vi tilbyr analyse-, rådgivnings-, utviklings- og forskningsbistand på områdene:

- samfunnsanalyse
- evaluering og
- omstilling

Asplan Analyse er en avdeling i Asplan Viak AS, som er en del av Asplan Viak-gruppen. Gruppen består av 6 selskaper som arbeider innen samfunnsplanlegging og samfunnsutvikling.

Halvor Kr. Halvorsen, siv.ing

Halvor Kr. Halvorsen er avdelingsleder i Asplan Analyse og senior rådgiver. Halvorsen arbeider med evaluering av organisasjoner, tjenesteyting og programmer, kvalitetsrevisjoner, analyser av styringsformer og strategiprosesser i offentlig sektor.

ISBN 82-7261-005-1

**Asplan Analyse
Asplan Viak AS**

Postboks 24
1300 Sandvika
Tlf: 67 52 52 00
www.asplanviak.no

